

ЈОВАН БОШКОВИЋ

19. фебруара 1834.—25. децембра 1892.

На догађаје се гледа с разних гледишта: једнима она допосе несрећу а другима срећу. Година 1813. таке је судбе. За политичку слободу српскога народа она је — несрећа, јер је угасила и ону румен, која је почела рудети на српском небу од године 1804. За књижевност пак она је — срећа, јер та несрећа — губитак политичких тековина — нагнала је и Вука, да остави своју домовину и да дође у Беч. Његов долазак у Беч учинио је њега оцем новије српске књижевности. У Бечу су тада излазиле једине српске новине, а у њем беше и неколико српских породица од угледа и од утицаја. Обоје је значајно по Вука. Породице су га помагале, а „Српске Новине“ биле су узрочком, да се упозна с Копитаром, чије му је познанство добро дошло. „Рођеп на сумећи двеју српских краљевина, Србије и Босне, он другим очима гледаше на савремене народне ствари, него већина дотадашњих књижевника српских и словенских“, с тога се и први његов рад (у Срп. Новинама 1813. год.) „О паду Србије“ разликовао од осталих радова и у језику, те је привукао на се пажњу Копитара, тадашњег цензора. Овај зажели упознати се с њим. Први састанак изазвао је други, други трећи — и после неколико састанака зближе се ова два велика ума: Вуку је требало да нађе човека, који ће га упутити, да пође правилним путем, а њега је нашао у Копитару; зближење њихово учинило је, да нам Вук изнесе оно, о чем се није тада можда ни сањало — прави српски језик с његовим народним умотворинама. Године 1814. изда наговором Копитаревим збирку народних песама, које је, како вели, „донио у глави“, под написом „Мала прстонародња Славено-сербска песнарница“, а за тим „Писменицу српскога језика“, о којој Копитар проговори у Wiener Allgemeine Litteratur-Zeitung 1815. год., да би једно обратило

пажњу и других на Вука, а друго подстакао овога на даљи рад. Успех је био постигнут. На том се није стало, Вук оде у Срем, и у манастиру Шишатовцу проведе неко време бележећи народне песме. Плод тога пута била је друга свеска „Песнарнице“ 1815. год. А после овога посла предузе с Копитаром израду српскога „Лексикона“, који беше намењен да буде „тријумф над свима непријатељима српског језика“. ¹⁾ Израда је намени одговорила. „Рјечник“ изиде 1818. године с другим издањем српске граматике. Ово је било довољно, да истакне Вука, али и да створи јаку странку противу њега. Дотадашњи „славено-сербски“ језик био је камен спотицања за многе; они се не моглоше њега отрести, у њ гледаше као у светињу, као у нешто надземаљско, а у језику чисто српском назираше јерес. Ни његов правопис не беше им у вољи, и он их је туђио — та ј беше им у грлу! Вуково слободно писање у „Рјечнику“ није им годило, те им је то добро дошло у борби против њега. Вук је био готово усамљен у српској литератури. Да не беше Копитара, да га онако не дочекаше пријатељски у Русији — можда би и подлегао; али овако стао је чврсто на браник својих начела. С помоћу Копитара радио је то и преко Давидовићевих новина, а и сам је Копитар у њима под потписом „Љубибратића“ ²⁾ настојао, да се Вукове идеје остваре. Вук се са свим одао свом послу; стојички је сносио и бедс, које га стизаше, тешка је срца дочекивао Божиће с децом својом, не има-

¹⁾ Гласник срп. ученог друштва 75., стр. 252. До сада објављена преписка између Добровскога и Копитара, а нарочито писма Вукова Л. Мушичком дају лепна градива за постанак тога „Рјечника“; она нам показују: ваки су били помагачи Вуку Копитар и Мушички. Сем тога ово је леп материјал и за Вукову биографију, коју на жалост још немамо потпуне у нашој књижевности. И данас је још Кулаковскога расправа о оцу новије српске књижевности најопширнија! Није ли то зазор и срамота?

²⁾ Гласник 75., стр. 290.

јући ни фунте меса¹⁾, али ипак не сушта у раду, што сведоче „Српске Новине“, збирке песама (од 1823. год.) и даље, „Даница“ и друго. Његов отворени рад, па и неки већ снажни напредак, јер наста и колебање међу његовим противницима, није могао остати и без јавна отпора. До 1828. године било је ровења са сваке стране, било је и препона и сваких невоља, што се из писама Вукових Мушицкоме најбоље види; али јавне, путем штампе, полемике као да не беше. Те године уста Светић да окаже свој грех, што је догле и по које ј употребио²⁾, а и да обрани српско-словенски од здравог српскога језика. Тако 1828. штампа своје „Ситнице Језикословне“, иза којих 1832. год. изиде и забрана, да се не смеју у Србију уносити књиге штампане Вуковим правописом. Вука ни то не заплаши; он је и даље путовао прикупљајући градиво, па и издавао. У то доба пада четврта књига његових Песама (1833.) и Пословице (1836.). Тек после 11 година неуморна рада нађе за вредно и да одговори М. Светићу. Одговор његов изазвао је Светићев Утук, овај опет одговор на Утук, па Утук II., па Писма владици Платону, па Утук III. И та заоштрена писмена борба, борба за начела, коју је Вук водио с фактима у руди, а уз то с пуно логике, досетљивости и оштрине, као да на један мах преста. Вуку пристигне у помоћ даровита млада снага, која је још 1845. године показала дара за те ствари. То беше *Ђуро Даничић* са својим „Ратом“, којим би извојевана главна битка. Он одмени Вука, пуштајући овога да ради на прикупљању грађе, а он узе да се бори с противницима. И Даничићево спремно перо моћно је било да порази Светића, а за тим и В. Лазића. Победа је била на Вуковој страни, али је још двадесет година ваљало војевати. Уз првос тому, што је Друштво срп. словесности тражило да се скине забрана са књига писаних Вуковим правописом, она се поштри 24. марта 1850. и 14. априла 1852. Али се тиме ништа не постиже. Вук је добивао све више и више присталица, међу њима је већ био и Бранко да песмом шири Вукове идеје. Даничић не заста, пошто је ућуткао противнике; његово поље рада у главном беше — зидање зграда научне „на темељу, који је Вук ударио, и

¹⁾ „Вјерујте мени, да на Божић нијесам имао за што купити фунте меса, а камо ли печенице! Мислећи, који је онда дан, а гледајући на њецу моју, плакао сам као лудо дијете! Све, што се могло продати или заложити, заложих сам или распродао, сад не знам шта ћу чинити с женом и с троје нејаке деце. Зимно доба, а дрва нема, леба нема, а новаца нема“ пише Вук Мушицкоме 29. децембра 1825. године. Гласник 75., стр. 302.

²⁾ У додатку к 5. бр. Срп. Новина од 1821. је Светићев „Одзив“ на „Друштво Шишаговачку“ и у том свом првенству употребљава ј: Твојом и т. д.

са изврсном грађом, коју прибравља отац новије српске књижевности“. Његова „Синтакса“, „Облици“, „Основе“, „Акценти“ најбоље за то говоре. Његов научни рад нашао је међу присталицама Вуковим и популаризатора, „који су понародили његово учење, који учинише те оно поста схватљиво и разумљиво за многе“ и који су ширењем многих корисних знања у народ из науке о језику српске, словенске и у опште, учинили, да су и последње сметње пале, што пречише општу употребу Вукова правописа. На врху тих *популаризатора*, први међу првима беше недавно преминули министар просвете и црквених послова *Јован Бошковић*, ком, уз припомоћ других, хоћу да посветим ове ретке, да огледам оцртати његов целокупни рад, како бисмо могли по могућности добити што потпунију слику значаја онога човека, ком и писац ових редака дугује захвалност као ученик његов.

1.

Било је једно време у нашој књижевности у обичају доносити на крају сваке књиге имена претплатника. Она су за нас сада интересна, интереснија можда но што су некада била, јер из тих имена читамо и слику онога времена. Ми из тих имена дознајемо, да је трговац и занатлија био не само читалац већ и издавалац — једном речи љубитељ књижевности — нарочито првих десетина овога века. И баш тада, када је занатлији била млада српска књига, када је био и покретач и носилац, „у оно старо срећно доба муниципалнога живота слободних краљевских вароши Угарске“, како вели Полит, родила је Марија своме мужу Стевану чизмару сина, ком беше суђено, да као књижевник и интелегентан човек с друштвом својим крене даље мисао, коју је водио дотле већином сталеж његова оца.

Тај син беше Јован Бошковић, рођен у Новом Саду 19. фебруара 1834. године.¹⁾ Старином је био из Великога Бечкерека, а од славне породице Зо-

¹⁾ Биографи нису били сложни о години његова рођења. Сад, о том не може више бити сумње, јер су према многа аутентични извори. Новосадски листови приликом смрти Бошковићеве донеше годину рођења 1833., Сандић у Летопису додаде и 19. фебруар. „Dubrovnik“ у краткој биографији ставља 21. фебруар 1834. Остали, и ранији и садашњи, биографи стављаху годину 1834. Само је „Србија“ бр. 97. ставила тачно — 19. фебруар 1834. За ово има доказа: Ова се година подудара годно с годинама његова учења у гимназији; за ову су годину г. Ст. Тодоровић, друг и вршњак Бошковићев, као и г. Туроман, ком је покојник причао; а најглавнији доказ, који ми саопшти уредник „Стражилова“ г. Јов. Грчић, је у том: да је стари парох новосадски Балта загледао у црквене протоколе и нашао, да је „Јован Бошковић син Стевана и Марије рођен 19. фебруара 1834.“ Накнадно ми јавља и госпођица Лепосава, сестричина покојникова, да је међу заостављеним хартијама нашао и крштено писмо његово. И у њем стоји дан рођења — 19. фебруар 1834.

рића, чији је један члан за владе Катарине II у Русији добио племство уз ђенералски чин. У Новом Саду провео је и најсрећније часове, своје детињство, нападајући се оним духом, који је тада вејао оностраним српством. У то доба био је, вели Полит, Нови Сад срећнији, српство се осећало у оним крајевима срећнијим, а Нови Сад беше српскији, по салашима и виноградима боље се песма орила. Прве основе свога школовања добио је у месту рођења. Ту је изучио прве школе, па и с доњом гимнасијом био је готов до мађарске буне. Те је већ године требао да ступи у пети разред, али буна наста, школе беху затворене, те и он беше учесником у покрету приликом бомбардања и пожара Новог Сада. Дакле, на почетку свога живота, у доба, када млађана душа највише идејалише, Бошковић улази у редове народних бораца; његов се карактер тада челичио и он је већ тада, а напојен још од дома, гајио љубав према напашеном српству.

Буна се утиша, школе се отворише и младога Бошковића налазимо школске 1849.—50. год. у Карловцима у шестом разреду (*secunda humanitatis classis*) заједно с Јованом (а сада Иларионом) Руварцем. Из оцена појединих професора тога разреда дознајемо, да је Бошковић био одличан и да је у оценама био утекао и од Руварца. Тако се налази забележено: за први семестар од професора Стевана Павишевића (потоњег архимандрита Саве) „*in auctore slavenco*“ први по азбучном реду међу „*eminentes*“, исто тако и у другом семестру. Даље опет за први семестар од проф. Васиља Лукића *ex Geometria, Logica, et Geographia Physica* свуда *E* (*eminens*), а за други: *ex Geometria, Astronomia et Psychologia* свуда *E*. За други семестар код катихете Григорја Авакумовића међу „превосходним првима“ први је по азбучном реду. Најпосле од Јакова Герчића, професора и директора у разделима под *Poetica, Auctoribus, Historia Universalis, Ethica, Moribus* свуда *E 1.* (*eminens primus*); испод *Moribus* стоји „*Censor*“, што значи особито владање. Осем њега имали су тако владање само још тројица од 25 ђака.¹⁾

Гимнасијске је науке даље учио у Будиму, а довршио у Пожуну; ту је положио и испит зрелости, и упознао се и са неколицином словачких родољуба.

У Беч је по том дошао, биће 1852., да слуша правне науке на свенаучишту. Ту је слушао и словенску филологију, коју тада с највећом вољом

предаваше Миклошић. Полит тумачи ово његово упоредно слушање и филологије тиме, што је Бошковић увек мислио о културној заједници српскога народа, те га те мисли и подстицале на учење разних говора српских. „Често би ми казивао у сред параграфа, које смо учили, како која реченица гласи у јужном и у западном наречју према нашем источном наречју“. Предавања Миклошића годила су му јако; с одушевљењем их је слушао и том одушевљењу дао одушке у чланчићу,¹⁾ или како га зове допису, у Седмници 1856, којим позива „уљудно све оне младе Србе, који долазе у Беч да слушају више науке, и који се кадгод мисле бавити књижевношћу, да полазе предавања г. Миклошића“.

Неку је већ спрему у језику имао, када се с Вуком упознао. Овај га је и заволео, те га је чешће и звао к себи, што је Бошковићу било по вољи. Знао је у напред, да ће му свака посета у Вука донети добре користи. И он му је бесплатно преписивао „ради поуке у језику и свему што се тиче српске народности.“²⁾ Награда му је била, што га је од времена на време даривао својим књигама. Вуку су били по вољи Бошковићеви преписи, јер их је он савесно преписивао пазећи на сваку реч, коју би Вук изговорио. Често би пута коју непознатију реч и два три пута поповио, да је не би криво записао а и да је што боље упамти. Код тако гвоздене воље није ни чудо, што је успео да се уброји међу најбоље знаоце српскога језика. У њега је у опште био срећен дар за језике. На почетку већ својих студија знао је руски, и први његов рад био је донекле превод с рускога. Мало после научио је и чешки, те и с њега преводно, а познавао је добро и остале словенске језике. — У Бечу је учио даље поред францускога језика и енглески. Г. Степа Тодоровић прича, да се с М. Полит-Десанчићем у том надметао. У ђачку кавану близу старог свенаучишта долазила су обојица и отимала су се, ко ће пре украбити *Тајмс*. Бошковић би понекад раније дошао и наравно *Тајмс* и све знатније приграбио; ово је Политика веома љутило. Једном је приликом Тодоровић насликао Бошковића, како у руди држи *Тајмс*, а ногама и на све могуће начине притиснуо остале новине, да их Полит не може узети.³⁾

За боравка у Бечу састајао се са свима виђенијим Србима онога времена. Бранка је познавао,

1) Изашао у 42. броју стр. 335. међу књижевним вестима. На почетку је знак □, а то је био неко време његов знак за потписивање.

2) Бошковић, Вук Стеф. Караџић.

3) За ове податке захваљан сам г. Тодоровићу, што ми их је послао на употребу преко г. Туромана.

Даничић му је био добар знавац, Полит и Лаза Дуњерски интимни пријатељи, а с Корнелом Станковићем и Ст. Тодоровићем дружио се такођер. Многе је познавао, а сваки га је волео са његове скромности, отворености, доброте а и са досетливости. Шада му је била одмерена, али духовита. Ст. Тодоровић прича о једној њиховој ноћној шетњи. „Једне лепе ноћи шетасмо нас више другога по „васергласију“. С нама беше и Ђ. Јакшић, који, угледавши месец, избаци неколико стихова о његову сјају. Станковић опет рече, да је месец само тада чаробан, кад га човек уз музику гледа, и тако редом сваки нешто додаде, а Бошковић заврши: „сви се варате, овај месец није ништа друго до — старословенско о.“

Извесних дана долазио је руском проти Рајевском; код овога су се скупљали у оно доба сви словенски прваци. Његова је заслуга, поред Рајевскога и Ст. Тодоровића, што је Станковић написао октојих и све остало наше црквено појање.

Кнез Михаило потпомагао је, док је живео у Бечу, сем Вука, Даничића, Св. Милетића, Бранка овај је имао 800 форината помоћи) и великога словачкога родољуба Људ. Штура. Овај не живљаше у Бечу, с тога је Бошковић носио припомоћ у Модру, у ком је месту становао Штур и мати („у Ову је припомоћ носно све, док није Штур 1856. године умр'о. А Штур пак, када би год дошао у Беч, посетио би Бошковића. Једном су били у дворском позоришту у ђачким местима у партеру Бошковић, Штур и Тодоровић. У позоришту се тада десио и пок. кнез Михаило, који, опазивши из своје ложе Штура с Бошковићем, дође, поздрави се и одведе Штура у своју ложу. Кнез Михаило познавао је добро заслуге Штурове за словенство, он их је умео и ценити. Штура Пинин рачуна међу најзнатније носиоце целог словенскога репесанса. Словаци њега сматрају за најзаслужнијега покретача у новијем покрету народа словачкога

И ако му је словенска филологија прирасла за срце била толико, да су га другови као и избрисали били из свога правничкога друштва, ипак је за то први ригороз положио врло добро. И таман се спремао, да и други сврши, а изненадна смрт оца му препречи то. Сада је морао гледати, како ће што пре, и без тога, доћи до хлеба, да се могне бринути и старати за своју добру матер, сестру Јелену и брата Косту (који се у књижевности прозва *Станоје*), којег даде на школе и изучи, али овај на жалост лепо започетом раду свом књижевном умре још за младости. С тога се

прими неко време за концеписту у Суботића. Био је и учитељем унучади Мајор Мише у Бечу.¹⁾

Године 1860.—1., прича Тодоровић, пробавили смо ја, Станковић и Бошковић у Феслави и то поред Бошковића, који је тада васпитавао унучад мајор Мишину, те и нама израдио, да им ја предајем цртање, а Станковић музику. — Бошковић се у то доба спремао за други докторат, па се морао ради Станковићеве свирке повући ћа позади у врт, да мирно предази своје књиге; али кроз отворене прозоре и врата допирале су Станковићеве каприсе и етиде до његових ушију, те мораде и то место напустити. Вративши се, рећи ће: јеси ли чуо, Корнеле, ове твоје етиде долазе ми као брбљива баба, која непрекидно чантра. Није друге, морам тражити места за учење изван твога до-машаја.

Станковић је обично почињао свирати зором од 6 часова, па нам није дао ни спавати. Једном да га од раног свирања одучимо, дигнемо се обочица и уз етиде почнемо играти коло. Корнел се на то наљути: за бога, та на ово се не може играти! Али ово поможе. Доцније је после почињао свирати. —

Материјалне незгоде не дадоше му да положи други ригорозум. Он напусти Беч и дође у Београд да ступи у државну службу. Највишим решењем №. 2399 од 27. новембра 1861. би постављен за контрактуалнога професора у полугимнасији савамадској. Друге га године (25. августа 1862.) актом бр. 2046. премештају у крагујевачку гимнасију за професора, из које би премештен исте године 31. октобра бр. 2771. опет у београдску гимнасију²⁾.

Тако се настани стално у Београду. Од то доба настаје његов прави рад. Крај свога службовања у гимнасији први му је и најозбиљнији рад био — настојавање, да и Београд добије стално позориште, које би било не само забава већ и поука. Познато је већ, да до 1860. године беше нелико дилетантских друштава, али се она уз пркос и највећим материјалним жртвама не могоше одржати, морадоше подлећи. Требало је помоћи са стране, па да се како год стално могадне одржати. И 1862. београдска општина, увидевши потребу, предузе да оствари ту мисао. Уз припомоћ пријатеља уметности, међу којима је и Бошковић био, ова се мисао оствари. Представе се почеше давати у дворници велике пиваре. Бош-

¹⁾ Неки од биографа велу, да је Бошковић прешао у Србију 1858. и да је у Београду учио унучад Мајор Мишину.
²⁾ Тачне белешке о овим постављењима, као и о неким доцнијима, добио сам добротом г. Др. Посниковића. Хвала му!

ковић сада пером у руци настајаше да пробуди интерес у публике пишући редовно рецензије позоришне у „Видов-дану.“ За две године беше редован извештач. Његове рецензије одликују се од осталих онога времена не само језиком већ и садржином; кроз њих пушташе многу лепу мисао, а сваком даном приликом настајаше да истакне потребу стварања фонда за српско народно позориште и позоришно друштво. А када се о томе фонду почело озбиљније мислити, те се и 27. јануара 1863. давала у корист његову представа (Стеријин „Светислав и Милева“), Бошковић, између осталог том приликом пише: „Мислимо, да нема тога, кога не ће обрадовати што ће чути да се један пут подиже темељ и код нас, да се од вечитог дилетанства створи нешто сталније.“ — О овим рецензијама, којих је читав низ, говорићу више у другом делу ове радње, у ком је говор о књижевним делима Бошковићевим.

До 1863. године глумиле су добровољачке дружине у позоришту; али оне не могоше унапредити глумачку вештину, пошто одступањем старијих чланова долазе на њихово место млађи без спреме, који тек морају учити. Када се то опазило, стало се и размишљати. Одлучи се, да се образује одбор, чији би задатак био да помаже „у спремању нових дела за представљање, у упознавању с вишом глумачком вештином и у упућивању на виша начела психолошка и природна у свима тежим и сумњивим приликама и најпосле у руковању с дохоцима и изнајмању нових извора ради подржања дружине и позоришта“¹⁾. Одбор би састављен из три одсека: у одсеку литерарном беше Јов. Бошковић и Милан Симић, у одсеку вештачком: Настас Јовановић и Стева Тодоровић, а у одсеку новчаном Дим. Јоксип и Мата С. Карамарковић. Овако састављен одбор доби потврду од владе, и од фебруара 1863. год. почео је озбиљно радити, обративши се молбом и народу за скупљање прилога. Па не само то, већ је књижевни одбор настао, да гледаоцима дадне што више новине и то одабране. За нешто јаче од два месеца беше давано на тадашњој београдској позоришници девет нових комада. Сем тога књижевни одсек, управо Јов. Бошковић, беше онај, који својим још и тада признатим знањем српскога језика наста, да комади, који се дају, буду што чистији у језику. Тако позориште поста школа, која с поуком и забавом не уносаше у народ погрешност у језику и застареле већ

¹⁾ Грађа за историју срп. нар. позоришта у Београду од год 1835. до 1876. од Ђ. Малетића, стр. 137. Ово је дело било извором горњим цртама о позоришту и Бошковићеву раду на њем. Добро би било, да празнине овога дела ко попуни, а и да настави започети рад.

облике; она шта више чинишаше и оно што беху гледаоци поцрпли из „славеносербских“ књига. Воље беше, али потпоре ни с које стране. Сва напрезања била су залудна. Одбору није остало друго но да се обрати народу по ново. То учини 1. октобра 1863., али би слаб одзив. Нешто мало више од 900 динара би прикупљено, а шта је то према оноликом мањку, што показа позоришни буџет. Људи без воље, а и без енергије, стали би, растурили би позоришну дружину и ослободили би се залудна посла. Ови пак не хтеше. Решише шта више да подмире самп још онај мањак што недостајаше. И тако три члана дадоше 270 дуката, а четири 120! Што све чини воља човечја и пожртвовање! Они не сташе, већ с тим новцем, а и с поклонима у стварима од појединих госпођа, створише по одобрењу владину лутрију, која им донесе преко 350 дуката. Али и то не беше довољно да и њихове издатке подмири. Одбор је и даље радио, све до 26. априла 1864. год., када *volens volens* мораде и сам затворити своје позориште. 3. новембра приложници српскога народнога позоришта одреде, да се сва позоришна имаовина с примањем и давањем преда министарству просвете на руковање а и умоли, да настане, да се што пре позориште подигне и представе отпочну. Тадашњи министар просвете прихвати ово, па и одбор одреди, у ком видимо и Јована Бошковића, и правила му пропише. Одборовим настојањем и субвенција му се одреди. Он је у 1865. години отпочео рад, али крај свега тога, после четири месеца, дошао је до уверења, да не може позориште постојати без праве позоришне зграде и без повеће субвенције. 29. априла 1865. год. позориште се опет затвори. На растанку с глумцима извештач Видов-дана жали, што је последња представа, али и наглашује, да је одбор предложно министру, да се још лета 1865. отпочне зидање позоришне зграде „С тешким срцем праштамо се с нашим позоришним друштвом, које је с добром вољом и пожртвовањем одговарало своје позиву, и захваљујемо му у име целе позоришне публике на часовима духовитога уживања, које нам је за ово три године причињавало својом врсном вештином.“

Бошковић се у два маха, колико се сећам, јављао за катедру правнога факултета на нашој Великој Школи, али тек када неумрлога Даничића постиже зла судба, да га преместише с професуре Велике Школе у поштанско одељење (за „сурџију“, како је често у шали говорио пок. Бошковић), би постављен на његово место Бошковић прво за привременога професора за филологију и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.R

историју опште књижевности, и то највишим решењем №. 3033 од 16. септембра 1865. Утврђен је пак тек јуна месеца 1867. Предавао је у Великој Школи осам часова недељно.

У овом времењу од 1861. до 1867. радио је и на књижевном пољу, што му је признато 29. новембра 1864. на састанку одсека за историјске науке срп. ученога друштва кандидацијом за члана као заслужна књижевника, „који може помоћи да се друштвени задатак изврши“¹⁾. Сем многобројних позоришних рецензија у ово доба долази његов „Извод из српске граматике“ удешен за гимнасију, Синтакса, неколико рецензија, од којих се нај јаче истиче она, у којој подемише с А. Васиљевићем. Ну о том после. — За своја предавања из историје опште књижевности био је припремио превод с другог издања Шерове „Историје опште књижевности.“ Он му је остао у рукопису. Доцније је Новаковић исто дело превео, али с потпунијега четвртог издања.

И ако се после растура позоришне дружине латио другога посла, и ако је био претрпан радом и у школи, спремајући предавања — и пак неје могао заборавити позоришта. Као члан позоришног одбора без позоришта настојао је да се оно обнови, нарочито после појаве туђинскога позоришта у Београду. Када је ово на срећу угинуло, наста одбор да доведе новосадско друштво у Београд. И оно дође под ондашњим управитељем Јов. Ђорђевићем, те и даваше представе од 17. септембра 1867. до 14. јануара 1868. године. Тада је већ и министарство просвете почело озбиљније мислити о позоришту и његовој згради. Фебруара месеца већ је био план послат министарству грађевина; а марта већ беху и куће почели рушити, да се у скоро подиже зграда. — Да би се све припремло, што је потребно, пре него што би позориште било готово, министар просвете 13. јула 1868. наименова нов одбор, у чијем књижевно-уметничком одсеку достојно место заузима Бошковић. Без никакве награде, крај свог огромнога посла, радио је својски, да би по довршетку зграде могло позориште радити. Он је и извештај саставио о позоришним делима, које је одбор од ранијих година имао. Када Дим. Матић поста министром, Бошковић дође на његово место за потпредседника позоришног одбора. Те године (1868.) би утврђен и за члана школске комисије. Како је Бошковић вршио с вољом и потпредседничку дужност и трудио се да исправи много што шта, даје довољно грађе Мадетићева „Грађа“.

Политичке прилике у земљи по убиству кнеза

¹⁾ Новаковића „Вила“ од 1865. год. бр. 6. стр. 77.

Михаила не моглоше, а да их и Бошковић не осети. Оновремена струја не моглаше ни њега трпети, и он би жртва параграфа 76. Марта 6. године 1871. под бр. 1048. отпусти га тадашњи министар просвете Дим. Матић у десетој години државне службе, што је заједно са осталим професорима бранно аутономију Велике Школе¹⁾ или како он у 137. броју „Заставе“ од 1872. године сам вели, што се пије „поводио по влади.“ Један његов биограф (Бачванин 1. бр. од ове године) вели, да је отпуштање било „услед једне беседе“ његове о св. Сави. Мени је знана само беседа од те године, а о св. Сави, она, коју је држао у Великој Школи; из ње пак не бих могао извући никако тако тешке кривице — да се отпушта из државне службе. Зар је то била кривица, што је на крају беседе изрекао наду, да се не јављају од сада тако немиле појаве као те: што је Вук провео сав свој век, а и умро, у туђини; што ужа домовина Вукова није приложила ништа за издавање његових дела; што Даничић живи такођер на страни? Зар је то тако тешка кривица, кад вели: „А ко хоће просвету, тај мора поштовати представнике науке и уметности, тај ваља да потпомаже књижевнике и уметнике, и да цени њихове труде и умне привреде.“²⁾ — Свакако прекрет је морао бити на један мах, јер не бих онда могао разумети, што је био постављен за учитеља српскога језика тадашњем малолетном кнезу Милану М. Обреновићу.

Пун неког унутарњега задовољства и пун идејала прешао је 1861. преко Саве у Београд. Мислио је, сањао је, да у слободном делу свога народа ради на нашем међусобном познавању, на културном јединству; и почео је радити сав срећан и пресрећан у српској држави својим, како би он из скромности рекао, малим силама. А рад му је ишао од срца. Ми истакосмо само два његова рада, а тушта је још и тма радова, које и не поменусмо више из незнања, а по нешто остависмо да сада поменемо. Он је играо улогу и у београдском певачком друштву; оно му је било крај позоришта једна од најмилијих установа, за чији се опстанак бринуо. Био је више година члан, потпредседник и председник београдскога певачкога друштва; нарочито 1869. кад се у Вршцу светила застава (9. јуна) „кад је београдско друштво у натпевању однело палмову границу“, како вели у автобиографији. Када оно беше Штросмајер дошао

¹⁾ „Србија“ бр. 97. од прошле године. „Браник“ вели, да се то десило „јер није био по влади тадашњим намесницима“. „Орао“ пак вели „због непогоде што је имао са владом“. Нешто слично и Сандић у Невену од 1886. бр. 24.: „због неправде, коју му учини влада државна“.

²⁾ Скупљени Списи, св. II. стр. 183.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у Београд и одсео у митрополији, ношена му је бакљада. Том га је приликом лепом речи поздравно Бошковић као председник певачкога друштва¹⁾. — Године 1865. био је у одбору ради припреме десетогодишње прославе српске државе. Награду за то има медаљу. Па и Етнографска изложба у Москви наградила је његов труд око припрема великом руском медаљом. — И тако одушевљени борац, како се морао осећати, када после десетогодишњега бављења у Србији као вредан и савестан радник мораде оставити њу заједно с позориштем, које тек што поче живети животом, а за које је он толико труда уложио? Како се мало у опште пази на осећање племенитих људи! Како се мало држи на цени рад заслужних људи! —

Бошковић немаде куд, већ оде у своје место рођења да чека боље дане, а да за то време помаже својим милим Новосађанима. Они га дочекаше раширених руку, јер борба, што се водила тада у Новоме Саду и његовој широј околини, захтеваше што више огледаних радника. Бошковић је већ био познат с приликама у Угарској, а дружећи се са словачким родољубима научио је и политику водити, што показа у више прилика. Српска новосадска општина још те године изабра њега за заменика Св. Милетићу, који је тада био у затвору, а за српски црквени сабор у Карловцима. На сабору је био послаником и 1872. и 1874. године, оба пута заступајући срез Горње Карловце, Загреб, Реку и Моровце. — Повери му се даље уредништво „Летописа“, ком он опет даде живота, а би и замеником секретару А. Хаџићу, који је у то време путовао с дружином народнога позоришта. И овом је позоришту био помагач, а одборник је остао до смрти. — Српски црквени сабор изабрао га је 1871. године и за школскога надзорника у владичанству горњокарловачком и пакрачком. Он је по избору отишао у те крајеве, бивао на епархијским скупштинама и отпочео привремено вршити своју дужност, очекујући потврду, али — она не стиже. Зашто? Он у 137. броју „Заставе“ од 1872. године вели, да је с тога, што га је српска влада преставила код угарске као „демагога“.

У најкритичкијем тренутку, овда када у Нови Сад долази под именом краљевскога комесара владин комесар Мајтењије, преузима Бошковић за по године 1872. од 102. (30. августа) до 149. броја (19. дек. закључно) уредништво „Заставе“ у своје руке и правом одмереном борбом сузбија Мајтењијеве којекакве плетке. Борби се очајно као

прави политички и народни борац. Он је био толико вешт, да је онемогућно Мајтењију опстанак, изгравши га згодно, а и откривши да је он само владин комесар. Свакако би интересно било предлистати бројеве „Заставе“ из тога доба, а под уредништвом Бошковићевим, можда би још јаче избио на видик и његов политички дар. Мени није могуће било да их овде нађем, с тога о том да наведем шта ми јавља пријатељ Ст. Станојевић: За то време има много културно-књижевних белешака, препорука листова и т. д., што је све од њега. У бр. 120. има, без потписа, о Туромановој граматници у новосадској гимнасији, где замера што граматика није заведена. У бр. 125. има, без потписа, о конференцији Словака. У бр. 126. пребацује публици због слабога одзива на Змајеве Ђудиће, опет без потписа (али без сумње од њега). У бр. 137. одговара Дим. Руварцу на нападаје на правац „Заставин“. Ту се потписао. Овде напомиње, да је из Србије прогнан због тога, што се није „поводно по влади“; а за надзорника није потврђен, што га је српска влада представила код угарске владе као „демагога“. У бр. 151. има изјава противу новосадскога локалнога листа, на којој је између осталих и он потписан. Д-р Вучетић прича, да је он у „Застави“ уређивао и „Преглед новина“. Две три анегдоте из тога Мајтењијева доба исприча ми млади пријатељ Станоје Станојевић, те их овде саопштавам.

Мајтењију је поступно онемогућавао опстанак. Једном приликом дође Мајтењију један од младих Срба да га моли, да не буде узет у војнике. Младићу обећа да ће молбу његову усвојити, ако хтедне да пази на уредништво „Заставе“. Младић беше од части, те о том извести тадашњег уредника, Бошковића. Овај га саветова, да о престанку јави Мајтењију, те да овај у толико и толико часова на извесном месту остави писмо за младића. Овај то послуша и где, Мајтењије у одређено време пролази и спушта писмо! Јов. Бошковић је ово гледао и то му је било довољно, да сада укаже на Мајтењија као владина комесара, а не краљева. Младића уклони преко Кленка у Србију, а он у договору с двојицом из уредништва изнесе ствар сутра дан на јавност. Интересно је и то, да је у очи изласка броја дошао у редакцију професор Сандић са чланком. Све је било сложено, а само је остало места за тај случај с Мајтењијем, те не могаде Сандићева чланка примити за сутрашњи број; али не могаде ни рећи за што. Изговарао се, да ће он водити коректуру, али не може. Сандић је хтео да сам сврши. Није се имало куда, већ дадне да се сложи, па и оштампа десет бро-

¹⁾ О овом ми саопшти г. Туроман у писму од 22. јануара, на што му, као и за остало, дугујем захвалност.

WWW.UNILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јева, што Сандић собом однесе. Када овај оде, Бошковић растури слог његова чланка, те унесе о Мајтењију. Ради веће безбедности младичеве број не растури сутра дан у обично време, нешто доцније то учини, а и тада растурање отпоче од ајмашкога краја.

Неколико година боравка његова у Новоме Саду могу се назвати годинама политичке борбе. То су године, које показују његову одлучност у борби, а уз то увек и одмереност. Он тада није жалио ни времена ни здравља. Причају, вели Станојевић, да је у друштву тадашњих сарадника на „Застави“ пазио, ко из Мајтењијева стана излази. Обично су се разместили по калијама у разним улицама око те зборне кафане (садашње мађарске гимнасије). Око по ноћи збор је свршивао свој договор и разилазио се на разне стране, али нико од њих није могао невидети отићи. Одмах је за тим састанак био у уредништву „Заставе“, те сваки јавио, кога је видео. Сутра дан већ је у новинама стајало, да је код Мајтењија био договор, на ком су били ти и ти.

Вештина Бошковићева опажа се још по где где. Најбоље карактерише његов рад овај случај. Беше изборна борба; али одлучна. Немачка партија, којој је био на челу католички свештеник Кулчар, шуроваше с владином, а то је ни више ни мање, него је успех у изборни свршетак у питању. На срећу Бошковићу допаде случајем писмо Кулчарово, које је писао у Пешту. Калфа један видео беше да вири писмо из сандучића, те га извукао и донео Бошковићу. У писму беше исповест Кулчарова о изборној борби. Кулчар је био сада у руци његовој. Не говорећи ништа о том писму својим једномисленицима, седне и највише католичком свештенику писмо, ком у верном препису дода и писмо његово. Претио му беше, ако гласа, да ће ово писмо изнети на видело. Када вођ немачке партије виде, да је његов план откривен, немаде куда, већ се повуче с изборне борбе. Победа је била на српској страни. О овој ствари Бошковић до последњих дана није ником причао. У хартијама његовим биће и данас још то Кулчарово писмо, које је ради политичке борбе онога времена интесно, те би га требало објавити.

У најгоре време био је и секретаром „Матице“. Њу је требало сачувати од прстију владина комесара. Овај ју је хтео затворити и ствар је била дошла дотле, да је Бошковић требало да преда кључеве. Од дана до дана ствар је дуљно, а једно време изговорно се болешћу. Није се најзад имало куда, дошао је и последњи час. Али на срећу Бошковић доби од Милетића из Пеште

телеграм, да је влада пала, те му добро дође да се и последњи пут одупре Мајтењијеву смеру. И тога дана позваше га да преда кључеве, а он одбијаше. Пријатељи га сташе световати, да не ради тако, а он им онда извади телеграм рекавши: влада је пала, Мајтењије је њен комесар, дакле и његова служба свршена. Тазо и би. Српска „Матица“ остаде.

И ако се готово сав био одао политичкој борби, ипак није напустио уредништво „Летописа“; шта више он га је из чаме покренуо и доцније и по две подебље годишње свеске издавао. Под његовим уредништвом изишла је св. 113. за 1870. и 1871. годину, св. 114. за 1872., св. 115. за 1873., св. 116. и 117. за 1874. и св. 118. за 1875. годину. Сем уредно вођених записа Матициних и писања у „Јавору“ за 1874., Бошковић је приредио за штампу и прву књигу „Деда Јаше Игњатовића“, која је изишла о трошку Матицину, и у којој је сем приредбе и језик поправио. —

После његово пет година боравка ван Београда, враћа се опет у њ, али сада с нешто више искуства; враћа се, али не сам, већ на усмен позив тадашњег владара кнеза Милана. Бошковић, дошавши у Србију, 6. фебр. 1875. год. би постављен за библиотекара народне библиотеке и чувара народнога музеја. Одмах за тим априла месеца постављају га и за члана позоришног одбора на место Св. Николајевића, који даде оставку. Пред објаву рата Турцима би одбор промењен, али и у новом Бошковић оста чланом.

За време ратова 1876.—1878. Бошковић као и сви остали шефови завода, не буде послан на границу, али је радио непрестано у народној библиотеци, позоришту и друштву српскога „Црвенога Крста“, имајући доста посла са странцима, са домаћима рањенима и болнима и подржавајући везу између обостраног српства. Када је букнуо овај рат за ослобођење, Србији су притицали у помоћ Срби из Угарске и других земаља, а у маси долажаху руски добровољци и многе рускиње болничарке. „Долазили су на паробродима кад дању кад ноћу. Нико их није никад скоро ни дочекао на паробродској станици. Од београђана и београђанака ама нико ни да се макне да поздрави ту браћу словенску, што су долазила да нам помажу. Ти руски добровољци и сестре Рускиње разилазили су се по нашим разним гостионицама и механама без ичијег упуства; ту су их већ неки тадашњи наши гостионичари управо дерали. Та немарност нашега грађанства и бесавесност по некога гостионичара тиштала је јако неке наше људе, а особито пок. Бошковића. Он

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

оде тада к министрима Ристићу и Радивоју и потужи се на то. „Па шта да радимо“ запитаће га Радивоје. „Назначите ми начин, на који би се Београд боље показао.“ „Ја знам један начин“, одговори Бошковић, „али га није лако извршити; требало би београдско становништво заменити Србима сентомашким и новосадским, али то не иде“. Па шта је дакле чинио Бошковић? Састави у друштву с неким својим пријатељима одбор, који је и дању и ноћу на паробродској станици дочекивао Русе и Рускиње, па их водио у гостионице и у приватне куће. Овај је одбор и њихове ствари, које нису могли носити на бојиште, примао и признаницу на то издавао, с којом су сви они Руси, који су се с бојишта вратили, опет све своје остављене ствари добивали. Још је овај одбор, или управо Бошковић, код министра Радивоја изразио, да се хотели поделе на хотеле првога, другог и трећег реда, и да се онда за време рата одреди умерена цена и собама и једима.“ Тако ми између осталог писа г. Туроман. У „Застави“ новосадској¹⁾ надазимо и имена тога сталног одбора за дочекивање руских добровољаца. Сем Бошковића помиње се ту Јов. Борђевић, Гаврило Витковић и Милорад П. Шапчанин.

До 10. октобра 1880. године оста библиотекарком, старајући се о напретку библиотеке. За његове управе издана је, под његовом редакцијом, друга књига „Каталога Народне Библиотеке“ („Страна књижевност“ 1880.). Када Даничић доби одсуство и оде да уређује „Рјечник“, дође опет Бошковић на његово место за професора словенске филологије (октобра 1880.)²⁾, а остао је даље у одбору народне библиотеке.

Бошковић је и као члан позоришног одбора радио неуморно. Оставши неко време сам на управи, он је највише допринео, да се позориште за време рата не затвори, а тим је народно позориште сачувао од прекида, „од растуривања друштва, од претешког добављања и обнављања његова, од новог дилетантизма, застајања па и наставка, а само друштво од материјалних и штетних последица, док други у време дубоког мира затвореше храм драматске уметности без невоље и потребе (1873)“, како вели у автобиографији послатој Сандићу. А 1881. био је разрешен, без икакве захвалности те почаст — чланства у позоришном одбору — после 19-годишњег рада око оснивања, утврђења и унапређења те народне установе, и

¹⁾ Бр. 199. од прошле године.

²⁾ Погрешно је причање „Орла“ за 1887., стр. 124, кад вели, да је заузео катедру по смрти Даничићевој. Ми смо узели по Сандићу.

тим разрешењем престао је радити на том, њему још од младости милом послу. Али и после тога позориште није заборављао. И на часовима у школи грабио је по који пут прилику, да заинтересује њиме, да нагласи, како се преко глумачких уста најлакше разносе погрешни изрази, а и да исприча какву анегдоту, која се десила за време, док је био радником у позоришту. — Да позоришта није заборавно сведочи и то, што му је у смеру било, да помогне позоришној уметности и обезбеди живот глумаца и њихове вејачи. Па и па сам дан смрти мислио је о њем: хтео је да га те вечери са својима посети.

За време од два законодавна периода поповна бављења у Србији Бошковић је био и кнежевим послаником на скупштини, а био и чланом уставотворнога одбора. На њима је, као и на оним српскога црквенога сабора у Карловцима, чешће устајао да изнесе каку добру мисао, какав предлог на корист и напредак просвете. Биографи га уз то сматрају и за добра говорника. „Истина није говорио често и о свачем, али кад говораше, слушао га је и пријатељ и противник с пажњом. Тај његов рад може се видети из штампаних скупштинских записника. Нарочито је *једнодушно* примила народна скупштина у Нишу (јануара и фебруара 1880) његове говоре: *о народном позоришту* и познату *интервелаацију*“ (из автобиографије).

С престанком његова рада у позоришном одбору настаје рад његов у Ученом Друштву, које му у историји својој последњих година живота свога мора дати место главнога чиниоца. Он беше душа Ученога Друштва, нарочито од онда, када га годишњи скуп изабра за друштвенога секретара, а то беше 27. фебруара 1883. године.¹⁾ Поверене се дужности дати с вољом. С највећом тачношћу вршио је послове, који долазе у круг дужности друштвена секретара, па и који не долазе. У свима њиховим одборима без Бошковића не би ништа. Ако је требало прославити педесетогодишњицу књижевнога рада Малетића и Бана, без њега не би; ако је требало дати извештаја о неком раду — он је био на среди. Он на пр. прегледа Милојевићев рукопис (Гласник 53, 241; 55, 250), рефериса: о Речнику турских речи од Ђ. Поповића (Гл. 55, 349 и 351), о Стојановића испису српско-словенскога зборника XVIII в. (Гл. 59, стр. 78 и 80), апокрифнога зборника XVII. века (Гл. 60, 6), а и о његову чланку „Марин Скадранин о Скендербегу“ (Гл. 68, стр. 3); даље је имао на прегледу Ковачића „Српске колоније у Молдву“ VII века (Гл. 60, 5), П. П. Борђевића „Прилоге за

¹⁾ Гласник 57., стр. XXI.

синтаксу“ (Гл. 68, стр. 3), као и грађу за живописе 20 друштвених чланова (Гл. 55, 349. Ово је прегледао и Новаковић). Без његова прегледа и предлога често се и поједине архиве и књиге не откупљиваху, као и пр. Витковића (Гл. 54, 263), Коморанске споменике (Гл. 55, 355; 59, 83). Требаше ли преговарати, да се кости Вукове могу погрепети испред саборне цркве (т. ј. кад би се пренеле) — опет он и нико други, а он беше и у одбору, који имађаше да изврши пренос Вукових костију, али који се не изврши услед неспоразума између владе и ћери Вукове гђе Мине, јасније рећи услед рђава посредовања владина изасланика. Његова поглавито мисао беше и о оснивању петог одељења Ученога Друштва с наменом „за ширење науке и књижевности у народ“. Она беше прихваћена у први мах од 14 чланова,¹⁾ а за тим је све већи круг заузимала. У том одбору Бошковић је износио, да треба издати дела Вукова, Доспотијева и Ђ. Даничића.²⁾ За Даничићева дела мислио је да треба узети овај ред: Омање списе, па Рјечник из књижевних старина, па Облике и Синтаксу. Друштво је било поверило њему и Љ. Ковачевићу да спреме омање списе за штампу. Ова је ствар била на дневном реду и 31. марта 1887., али ни до данас не изиде Даничићевих књижевних радова прва свеска. Колико је мени познато, Бошковић је прву књигу припретовио за штампу. И то би требало издати! — Позната је већ ствар, да од петог одељења не би ништа: оно је на зачетку своје угинуло. С којих узрока, није задатак ових редака да расправља. Хтео бих само додати, да је Бошковић чешће о том говорио. Сећам се, да ми је о том више пута причао, како би требало коло млађих људи, уз припомоћ старијих, да прихвати мисао издавања наших старијих писаца. „Када бисмо тако издали све наше знатније старије књижевнике, опазили бисмо да и наша литература неје на тако ниском ступњу; а туђинци би тада о њој с респектом говорили“. И ту своју жељу Бошковић је видео последњих дана свога живота на путу остварења. Баш коло млађих људи, уз припомоћ старијих, прихваћа племениту задаћу, оснивање „Књижевне Задруге“. Она ће нам, имајмо наде, за кратко време дати оно, што немамо, дати критична издања наших старијих писаца и тако омогућити свакоме да се њима служи, а да не прпе за своја предавања мере из гимнасијских читанака!

Завођење петог одељења поремети још добре односе Ученога Друштва с министром просвете; они се јаче заоштрише 1886. године, када се оно

¹⁾ Гласник 54, 276.

²⁾ Гласник 54, 273.

требало борити и за опстанак свој. Као секретар и члан друштвени стао је Бошковић на чело као вођ. Он шта више и пером у руци брађаше друштвену аутономију. Када оно у 44. броју Нове Уставности од 1887. год. изиде званична исправка Пбр. 4457. од 17. априла на ранији неки чланак о ствари Ученога Друштва, у којој се исправци од 7. тачке па до 16. говори о Бошковићу и његовим кривицама и предлаже, „да се г. Јов. Бошковић секретар и благајник Српског Уч. Друштва и професор и ректор Велике Школе преда дисциплинарном суду на суђење за кривице, које су овде побројане“ — одговори Бошковић без потписа у истом листу, а у броју 45.—49., побijaјући основно тачку по тачку. Пре овога, Бошковића је био казнио министар просвете 12. маја 1886. године Пбр. 4105. тромесечном платом, али на жалбу његову министрово је решење поништено после године дана 8. јуна 1887. године и казна му враћена. У извештају свом о раду Учен. Друштва за 1886., 1887. и 1888. годину изнео је потавко целу ову ствар пред скуп тадашњи. Крај првога дела својега извештаја завршује класичним Салустијевим речма: „Што ко виши подожај заузима, то су му све већма везане руке: нити се ту сме водети ни мрзити, а још најмање љутити се: јер што се код других људи назива љутњом, то се код оних, који су у власти, зове обест и сверењство.“¹⁾ — Када је силом закона Учено Друштво било растурено и имовину његову требало предати Академији Наука, Бошковић је вешто дуљио ствар, док не насташе у неколико повољније прилике за друштво. На прошлогодњој скупштини би дано задовољење Уч. Друштву. Оно законом, донесеним на њој, преста да живи, нарочито после онога часа, када 21. новембра 1892. године изабра из средине своје осам чланова за чланове Академије. Међу изабраницима био је на првом месту Јован Бошковић.²⁾ „Је ли то судбина или слепи случај, да је баш Јован Бошковић увео учено друштво у академију наука и уведавши га да је умр'о? Је ли то случај и судбина, да је с ученим друштвом умр'о и Јован Бошковић? Није ли учено друштво умирући хтело, да и његов секретар, његова душа и бранилац умре с њим?“ пита се један од биографа његових.³⁾

Имаћемо даље прилике да видимо, с каквим

¹⁾ Гласник 69, стр. 350. Извештај овај од 330.—356. стране. И остали су његови извештаји интересни. На броју их је три: За год. 1883. у Гласнику 57. стр. XXVI—XXXVI; за год. 1884. у 62. књизи, стр. 14. до 25. за год. 1885. у књ. 68. стр. 48.—62.

²⁾ „Просветни Гласник“, св. за децембар прошле год.

³⁾ Вр. Станојевић „У спомен Јовану Бошковићу, говор у свечаној седници „Кола младих Срба“ у Будимпешти 1893. Браник 12. број.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је пијететом говорио о своме негдашњем учитељу Вуку, чије је заслуге умео ценити и хтео да га и други умеју ценити. Овде хоћу само да напоменем, да је себи ставио у задатак да сваком згодом, сваком даном приликом, опомене, да су кости Вукове у туђини, те да их треба пренети. И где, та му се жеља не испуни, а испуни друга, да буде назочан при преносу Бранкових костију као пуномоћник Ученога Друштва с Јов. Борђевићем.¹ Том приликом био је банкет у врту карловачке „Српске Читалице“, на њем је био и Бошковић. Пало је лепих говора, говорили су Јова Павловић, Абердар и многи други; но најдивнији говор био је Бошковићев о значају Бранкових песама.²

Године 1854. свршивала је већина тадашњих Бошковићевих другова свенаучиште. Они одлучише, да се после 30 година опет у Бечу састану и на Каленбергу прославу одрже. Ову је одлуку потписало 46 другова; међу првима је био Јован Бошковић. Наци Брдићу био је поверен овај списак. 19. маја 1884.³ креће се Бошковић за Беч на састанак. На састанку би само 16 другова, а тројица (Полит-Десанчић, И. Руварац и Ђ. Поповић) јавише да не могу доћи. А остали? Без сумње беху помрли.⁴ Уз овај пут Бошковић посети и г-ђу Мину Вукомановића, а и друге знатније људе, послом Ученог Друштва, као што тврди његов извештај о том путу у седници друштвовај.

Било је 1886. године о св. Николи, када се двадесетак ђака историјско-филолошкога одсека упутило од Велике Школе ка кнез-Михајловој улици и ушло у Месаровића кућу, да честита своме штованом наставнику уз крсно име и његову скромну прославу — двадесет и пет година професорскога и тридесет година књижевнога рада. Потресло га беше, на очи му сузе натерало, када је пред собом видео своје миле ђаке, где му честитају подносећи за успомену — спомен-књигу фотографија његових ђака и тадашњих слушалаца филологије. На лепи поздравни говор Љ. Јовановића у име наше, одговорно је Бошковић подужом беседом, пуном поуке, пуном нечега што осваја срца. И у том свом говору био је скроман, не беше онога хвалисања, што одвраћа! Тај дан дуго ће нам остати у памети, а и њему је, како је често после причао, најслађи био тај дан, јер тога дана стигла му је многа искрена честитка, а пао је, и многи знак захвалности, на коју се Бошковић као

да није навикао у свом животу. Те је године био и ректором Велике Школе.

Професором словенске филологије остао је до 9. августа, 1892., када променом владе ступи у кабинет као министар просвете и црквених послова. Тога места није се примио, помињаше чешће, „из славе већ из жеље, да се наше школе друкчије преустроје, како би у свему одговарале европским школама.“¹) Истакао је и свој програм рада. На професорском скупу 11. августа 1892. г. изрази: да ће се држати онога мишљења, по коме основне школе и свеучилиште треба да су национална, а средње школе да су карактера међународнога, као и да ће настати, да европски награди наставнике.² Први посао што је започео, било је уређење гимнасија у хуманистичкоме духу: али неумитна смрт превиде га баш на самом завршетку. На његову министарском столу нашли су започет распис, којим се заводе хуманистичке гимнасије у Србији.³ По том распису наука о православној вери хришћанској наставља се до 8. разреда, заводи се латински од првога, а грчки од петог, укидају се моралне поуке и филозофска пропедевтика, а чине се и друге неке измене. „У њима,“ вели, „претеже идеални правац, историјско-филолошки предмети.“ О том његову раду историја ће моћи више рећи *sine ira et studio*, па и праведно пресудити; нама није овде задатак о том дуже говорити.⁴ — Помишљао је, да Велику Школу подигне на свеучилишни ступањ. Још када је био ректором настојао је, да се о том питању расправља у Академијском Савету. Тада је и комисија била одређена за то; на њену челу био је сам Бошковић. Та је комисија рад свој свршила давно и усвојила законски пројекат, који Бошковић изради. Скупштина је требала само да га изврши. Да би омогућио извршење, ступао је прво у преговоре усмене с појединим члановима Коларчева одбора, мислећи да им после и

¹) Писмо г-ђице Лепосаве Бошковићеве.

²) Наставник св. 5, година III стр. 560.

³) „Српска Застава“ од ове год. бр. 3.

⁴) Нека нам је овде допуштено, да саопшtimo из г. Туроманова писма ово неколико реда: „Наш математичко-природословни одсек готово сав противан је Бошковићевем наставном плану за гимназије. Јамачно вам је познато, како су Клерих и Лозанић дали оставке на чланство Просв. Савета с тога, што је усвојен нови план. Кад сам на два три дана пред смрт његову повео с њима разговор о томе факту, он ће ми ово рећи: „Наши интелегентни људи у Србији, а особито наши природњаци, у једноме су као Пољаци. Кад се човек састане с интелегентним Пољацима и стане с њима говорити ма о чему, тече разговор лепо и красиво, а како им споменете Русе, одмах други људи, одмах да се помаме од љутине и жестице. Тако и готово сва наша интелегенција, а нарочито природњаци; док с њима говораш о чему ти драго, краси паметни људи, а како им споменеш класичне језике, а они ти дај боже они људи, што су до мало пре били, не можеш их више познати.“ *Ipsissima verba.*“

¹) Гласник 54, стр. 307.

²) Из писма г. Туромана од 22. јануара 1893. Гледај и Гласник 54, стр. 308.

³) Гласник 59, стр. 78.

⁴) По причању госп. Тодоровића.

писмен предлог пошаље. „Бошковићев је предлог био, да се из тога фонда новац још пре одређене капитализоване суме употреби, како би се помогло држави при дизању универзитета. И то да се трошкови техничког факултета пренесу на Коларчев фонд, а за то да се назове овај део универзитета „техничарски факултет Илије Коларца.“ Остали пак факултети, мислио је, могли би се издржавати овако: лекарски о трошку санитетског фонда. За сада би се завели само извесни одељци и течаји. Богословски факултет био би на трошку данашње богословије. Тако би се само правнички и философски факултет издржавао о трошку, који је намењен за садању Велику Школу са још којим додатком. Овако створеним планом мислио је неће поплашити скупштину великим издацима, те ћу му га она одобрити.“¹

Имао је још неколико предлога, као преуређење више женске школе, обезбеђење глумца и т. д., али сви ти смерови — беху само смерови! Помишљао је и на зидање гимназијске зграде. Како не би могла држава у том помоћи ради оскудице у новцу, то се договарао с Грешемовим друштвом за обезбеђење, да оно назиде зграду за гимназију за овај новац, што према закону мора положити држави ради кауције. Држава би то мало по мало отплаћивала, те би по том њој и зграда припала.

Бошковић је навикао на уредан и умерен живот, на живот без многих напрезања; с тога је стад његов као министра био тежак, за њ негодан, јер поремети своју умереност, а не беше ни навикнут на трзавице, које га као министра сналазише. Љубав према школи све је то учинила. „Али када своје смерове свршим“, говораше ми на последњем састанку, када полазих у Беч, „враћам се као професор српскога свенаучишта, да у кругу својих милих другова последње дане проведем.“ Но не би, како човек хоће и мисли. До Божића, па и на сам први дан тога празника у јутру нико и не помишљаше на каку несрећу. Устао беше то јутро здрав и чин, потпуно расположен причаше, како ће весело провести тај дан са својима. У обично време оде у цркву, а из ње посети митрополита; с овим пође у двор, али при самом улазу спађе га несрећа, први удар. Још присебан беше, када стиге дома. И помоћ му лекарска притече, али не поможе, јер по подне дође други удар, а за њим у 6 часова промени светом. И тако српски народ прошле године изгуби две поглавце српске просвете, два министра просвете, па два највећа празника. Други дан Ускрса премину добри Јован Павловић, министар просвете у Црној

¹) Писмо 1-јнице Бошковићеве од 5. фебруара ове год.

Горн, а први дан Божића напрасно испусти своју племениту душу министар просвете у Србији Јован Бошковић. Да ли је и то зла коб или прост случај?

Другога дана Божића не би услед смрти Бошковићеве представе у народном позоришту, а трећега дана, на Стеван дан, свечано је сахрањен о трошку државном. Држава се српска достојно одужила бар при последњем часу пуном заслуга своме сину. — У цркви је беседио М. П. Шапчанин, пред Великом Школом опростио се у име професорске колегије Светомир Николајевић, пред позориштем, тим његовим мезимчетом, отпевано је само једно остај збогом, — „Вјечнаја памјат“, стадо се и пред министарством просвете, а на раскрсници, која води новом гробљу, опрости се у име ученика Р. Агатоновић, слушаца филологије. Озидана гробница у новом гробљу прими у своја недра последње остатке онога, о ком негорија има причати, а чији живот у бледим сликама огледах нацртати, да би се онда јасније могло судити о његовим књижевним делима, која су предмет овога другог дела моје расправе.

2.

Књижевни рад Бошковићев

Хтео бих сада да изнесем у прегледу сав његов књижевни рад, на основу кога бих могао извести са свим непристрастан суд; али уверен сам да ми тај посао неће потпуно испасти за руком, јер свих радова, мислим, нисам прикупио. Мени, који ово пишем у туђини, најје ни лако, а и другом тешко би могло поћи за руком да да потпуно слику, а то с тога, што је покојник писао и под својим именом, а и под разним знацима: □ (у Седмици, Српским Новинама и Видовдану), × (у Видовдану) и т. д., па и без потписа у разним политичким и књижевним листовима. Свакако, и ако не буде преглед потпун, постижем двоје: дајем што приближнију слику о његову раду, а и подстичем ваља да и његове пријатеље и знајце, да преко наших књижевних листова укажу на оне чланке, за које знају, да их је писао покојник, а ја их овде превидео.

Бошковић се јавља прво у књижевности 14. новембра 1854. године и то кратким радом, управо изводом онога, што је писао Срезњевски у извештајима руске цар. академије (јун. 1854.). Чланку је натпис „*Треба ли књижевници да уче свој језик?*“ Овај нам рад, и ако не оригиналан, показује становиште, с кога Бошковић полази одмах на почетку свога књижевног рада, још у својој двадесетој години, а које му је и до смрти било. Треба се

сетити само онога времена, када је постао овај чланак, па ће се одмах моћи и његова права вредност оценити. Њиме хтеде да подсети наше књижевнике, да треба да уче матерњи језик, а да би у том успео, наведе речи рускога научника, које се лако могу пренети и код нас. Ни један књижевник не треба никад ни да се усуди „радити без помоћи речника, никад да га не мрзи пореметити своје усхићење, загледајући у њега.“¹⁾ Овим речима Срезњевскога хтео је, и ако посредно, да укаже нашим књижевницима на Вуков „Рјечник.“ Ово његово првенче као да већ показује онога, који ће тридесет и неколико година посветити чишћењу и утврђивању књижевнога језика. — Овај је први рад његов штампан по ново у првој свесци његових „Скупљених Списа“ стр. 3.—7.

Година 1855. као да је година спремања и учења. Ни једног рада не могох наћи. Истина г. Тодоровић вели, да је Бошковић најревносније од свих тадашњих ђака помагао Андрићев „Световид“²⁾ али питање је пре свега које године? Могуће је лако, да је радио на књижевним белешкама; могуће је, да је од њега и приказ Даничићеве рецензије „Нови српски буквар“ (Световид од 1854. бр. 24.); а могуће да је и приказ дела Навратила „О глаголица“ (у „Светозору“, додатку Световида од 30. августа 1855.), под којим само стоји потпис Б. — Година за овом даје нам већ неколико радова; они нам већ приказују, да је био ученик Вуков а и Миклошићев: они нас шта више уверавају, да је српским језиком још тада одлично владао.

„Седмица“ од 1856. у 30. броју донесе почетак његове радње „Неколико речи о турским и у опште страним речма у Србском говору.“ Она је у два броја по два листа изишла, с потписом на почетку □, а у „Скупљеним Списима“ 1. св. стр. 8.—54. отштампана је, како ми се чини с допунама, јер „Седмице“ не имах да упоредим. Овде јој је натпис „О непотребним туђим речима у српском говору.“ Пре свега познаје нас с категоријама туђих речи: с потребнима и непотребним; њих не можемо често разииковати, с тога „се ваља подједнако чувати како сувишне примесе иностраног тако и прекомерног чишћења туђег.“ Туђе су речи као грађани, који се могу да природе (дакле природени) и они, који су само привремени становници, пролазни гости. Оне пре-

¹⁾ Скупљени Списи 1. свеска, стр. 2.

²⁾ Овом налазимо потврде и у „Јавору“ од 1891. год. у 24. бр. у речима: „У Вечу је педесетих година излазио српски лист „Световид“ А. Андрића; тај лист уређиваху неко време Јован Бошковић и Стеван Павловић, обојица тада ученици Вука Стеф. Караџића, многогодишњи писари му и читачи, док свршаваху они права тамо.“

трпе неке промене улазећи у туђ језик; али их треба чистити. Износи потребу, да се оне истисну из говора образованих Срба, јер „народни понос ниште“. Неке се речи већ губе (као аргатин, вилдиш, дерт, душман и т. д.), па и туђи наставци нестају, као лук (наша замена: ство, пост, ниште), ци (вик, ц, ај), ли, лија. Али још је велики број. Како није сваком мно посао прегурати велики „Српски Рјечник“, то нам он беше „прегао да начини као неки кратак списак непотребних туђих речи, старајући се да му посао испадне поуздаи, особито што се тиче српских израза.“ Туђе непотребне речи дели на двоје, турске и друге туђе речи (т. ј. „које се на једном крају нашега народа, и то понајвише у говору, употребљавају“). Пре него што је навео које треба избацити, навео је низ турских речи, које се одавно укоренише (бадем, зумбул и т. д.) и којих се сада не можемо лишити, за тим такве речи, од којих по два туђа израза имамо, а и оне, чији се у књижевности туђ израз чешће употребљава но српски (боја и фарба; бакар и мѣд и т. д.). Од туђих речи наводи прво турске, разделивши их у групе. Код сваке наводи, како би се српски рекла. Многа и многа таква реч већ је на умру (пенџер, фуруча, туфегџија, кујунџија и т. д.). Код речи џак исправља Вука, да није турска већ немачка. Турских је речи навео на 140, а осталих преко стотине. Главан му је извор био Вук, али овде онде по која се српска реч не налази у Вука. Тако опасих, да у Вука нема догледник (= дурбин), помост (и изведене) и плочњак (за каддрму), леблебије: сланутак, слани грах, брисало (Wischer, ни у Даничића Рјечнику), осуга (на острву Крку, значи што и трак), трававица (Bandwurm), капљаш (за бермет), дуранџија (бресква) и народни израз глоџка. Ни једне ни друге ни у Даничића. Изрази за јестива, а можда који и од ових, биће кованице његове: смочаник (Eingemachtes), клинаљ (векна), слана (Salzstangel) ребарце (котлет) и т. д. На завршетку опет позива на чишћење језика и шта више захтева, да јавно мишљење од сваког образованог Србина и Српкиње ниште да говори српски лепше и чистије. Највише пак могу урадити свештеници, наставници и чиновници. При свем том чишћењу треба назити да се не кују речи, јер се кованице не разумеју! — Као што се из овога краткога прегледа види, Бошковић је настао, да другим својим радом већ укаже на потребу чишћења језика од туђих речи и израза, што су у језику онога времена у обиљу владали, као што сведочи Светићев пример из 1840-тих и Бошковићев из 1850-тих година¹⁾ Рад

¹⁾ У Утуку III стр. 56. Светић вели, да се у Београду

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

овај већ казује, да је творцу његову добро познат Вуков Рјечник, да га је већ неколико пута пажљиво проучио. Од своје вредности овај чланак ни данас није изгубио ништа; с малим изменама (више немачких а мање турских речи) може са свим послужити. Као што се из овога рада види, Бошковићева је намера била — практична страна, а главно чишћење језика од туђињштине. То потврђује и његов чланак у Седмици за исту годину: „*Књаз или кнез*“, у ком нам јасно и прегледно износи значења „кнез“ у нашим старим споменицима и у новије доба, као и откуда се увукла у српски језик реч *књаз*. Овом чланчићу нема забаве. И данас се још по где где чује „књаз“, али већ ретко. У прву свеску стр. 55.—61. уврстио је Бошковић и овај свој рад.

Те је године међу књижевним вестима, а под знаком □, у бр 42, (стр. 35.) изишао његов топли одзив с предавања Миклошићевих, која су га очарала. И овде износи потребу учења свога језика, а за тим старог словенскога. (За потврду овога узима речи из Миклошићеве оцене Ханкина издања „Остромирова еванђеља“ у *Zeitschrift-у für österr. Gymnasien* 1853. стр. 388.—400.)¹⁾ износићи деобу споменика према рецензијама, као и у изводу примере старог словенскога језика, и то из науке о облицима и науке о гласовима. Потреба је изучавати и српскословенски, па и издати „Данила Житије“ и Хронику Вранковића. И за ово су згодна предавања Миклошића. „Он мало којегача да не предаје о којој српској старини а летос је предавао и словенску палеографију“, сада пак тумачење „Душанових законика“. На крају чланчића изводи из заблуде оне, који мисле, да је у данашњим црквеним књигама најстарији облик словенскога језика. — Овај чланчић показује већ, како му је Миклошић био идејал онда; па као што је тада гледао у Миклошића као у највећи ауторитет у свима питањима, што се тичу словенске филологије, тако је гледао и после, све до своје смрти. Миклошићеве теорије налазиле су и код њега од-

тада говорило: „Било је пред акшам, кад сам с кајником пресадумио на бајир пред ђумруком; станем пред кајичицицу, узмем амала и отидем у чаршију и видим на друму сакадију са саком. Кад уђем у механу, седнем на миндердук и поштем мангал са ђугумом.“ А Бошковићев је пример: „Шваццрала сам по конгу, па била дигнута еиронга, а отворен пендер, па ме је ухватио пуг, те сам добила ревматизам“ (Скуп. Списи I. стр. 48.)

¹⁾ Досадашњи сви библиографи Миклошићевих радова (Nagratil, Pastnek, В. С. Борђевић у „Просв. Гласнику“, Маретић у „Ради“ и т. д.) превидеше ову оцену. Сем ње у овом истом листу а за ту годину и оцена је Миклошићева на Fröhlich Rud. A., Taschenwörterbuch der illyrischen und deutschen Sprache (Wien 1853. I. Erster od. illyrisch-deutscher Theil). Ту Миклошић замера називу илирски, као и то што Словенци пишу неком мешавином од језика и т. д.

жива, он их је с катедре као и путем књиге пре-сађивао у наш круг. — Овај је рад прештампан у другој свесци „Скупљених Списа“, стр. 283.—290.

Поменуто је већ, да је било потребно много што шта још учинити, после престанка оне очајне борбе, па да Вукова начела потпуно обладају. Бошковић је то поимао добро, те је настао, негде по-ступно негде радикално, да чисти оне старе „славеносербске“ речи и изразе, а и у опће да гледа да се заводи права граматика српскога језика. У ранијим чланцима указао је, шта треба чинити; *Оценом пак Нинковићеве „Србске граматике“* намењене „за ниже гимназијалне класе“ а и „љубитељима езика србског“ (друго издање 1856.) показује рђаве стране ове граматике, а тиме доказује потребу праве. Добро спреман од Миклошића и Вука, а знајући добро језик, било му је лако, да на песку подигнуту Нинковићеву граматику са свим сруши и да укаже на Даничићеву „Малу српску граматику“ као узор граматике, разуме се према овима а и према приликама ондашњим. Новаковић у својој библиографији под бр. 2035. не претерује ни у чем, кад овај рад назива опширном и важном критиком. Бошковић је у њој претресао тачку по тачку Нинковићеве граматике, истакавши и недоследности и противречности, како у науци о гласовима тако и у науци о основама; а на основу свега тога пита се онда: „Зар се не може о већини до сад наведених погрешака праведно рећи, да су плод „безосновнога придржавања црквено-славенског“ или у гдекојем погледу, боље — „славеносербскога језика?“ Између многих грешака, које је навео и из науке о облицима, јесте и та, што писац граматике узима прилоге садашњег и прошлога времена као придеве глаголске, те се пита: „Чиме писац, који се и сам позива на нар. књижевност, мисли бранити та своја „причешћа“?, па додаје: „Има више од по столећа, како се у нас пише *народним* језиком, па и данданас има (и књижевних) људи, који не признају самосталности српскога језика, него траже над њим некакво сузеренство (шта ли) „славенске граматике“. ¹⁾ Мало даље опет вели: „Што се, на послетку, и они, који пишу на пр. *идућий* човек, *пловеша* лађа и т. д. — смеју, кад виде у каквом српском саставу: *любимий*, *движимий*, *прилагаемъ*, *почитаемъ* и т. д., кад је обоје „једне горе лист“? Ово нарочито с тога исписасмо, што и данас још, након тридесет и шест година од писања овога чланка, има књижевника који следе наше „славеносербске списатеље“! — Бошковић даље узима у своје издавање Миклошићеву поделу глагола; а по том

¹⁾ Скуп. Списи св. 2., стр. 16.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

се зауставља на правопису, који је у Нинковића граматички од стр. 91.—106., а који је изложен са гледишта онога, који поставља законе о правопису. Из њега је изнео само оно „што се не слаже са начелима, у овој књизи постављенима и — што је апсолутно погрешно“.¹⁾ Свој дугачки реферат завршује: „Оно што је писац „сам њискусіо“ о облицима нашега језика, то је мање, него што о томе има у „малој с. граматички“ од г. 1850-е, у којој још, сврх тога, нема горе поменутих недостатака²⁾, мана и погрешака. *Компетентном* (надлежном) читаоцу остављам да изрече суд над овом „српском граматиком“. — Овај је реферат прво изишао у Седмици за год. 1857., бр. 19.—21., а по други пут у „Скупљеним Списима“ св. другој, стр. 1.—40. с неким незнатнијим исправкама. — О овој је књизи проговорио и Даничић у Српским Новинама за год. 1857., бр. 48., али само у десетак реда напоменувши да је између овог и првог издања (од год. 1848.) најзнатнија разлика што се оканио дъ и тѣ, те место њих пише *ђ* и *ћ* и што је примио *х* у родит. мн. прил. им. и у прошлом времену. „У главноме нова је као и стара; а на стару се сада враћати, већ није време: о њој су одавно саставили себи суд читаоци, који маре за овакве ствари, а дужност је са свим испуњена и према новој књизи и према читаоцима кад се каже да у књизи нема ништа што би могли читаоцима суд преиначити“.

Бр. 41. исте Седмице од 1857. године донео је омањи рад Бошковићев „*Различне формације нашега народног имена*“, у ком нам изводи све речи изведене од корена *срѣб*. У „Скупљеним Списима“, св. 2., стр. 260.—262. натпис је овом чланку „Обличја имена Србин“.

Те је исте године у Српским Новинама бр. 137. штампан чланак „*Од куд се каже није у сва три српска наречја*“, с потписом □. Када састављах списак Даничићевих књижевних радова за „Коло“ бр. 14. (од 1889. год.), ставих овај рад међу Даничићеве радове, по тврђењу Вуловићеву. Доцније ми је сам пок. Бошковић рекао, да није Даничићев већ његов рад, и да га је Даничић исправио у неколико у једном издању својих „Облика“.³⁾ О овом чланку није ми могуће ништа више рећи, јер сем ових поменутих потица немам при руци

¹⁾ Ibidem, стр. 34.

²⁾ У „Седмици“ иза ове речи стоји: „изузимајући еданъ кодъ деклин.“, што је у Скуп. Списима изоставио. Сем тога је у Седмици на завршетку ова реченица: Докъ ми дође до руке срѣска граматика, која е 1856-е у Београду изишла (ту мисли на Вујићеву школску граматичку), надамаъ се да ћу моћи казати колико смо за 6 година напредовали, не велимъ у срѣскај граматички него у еднѣи чести граматички, у — науци о форми“. Ову је реченицу изоставио при прештампавању, јер нарочите рецензије о Вујићевој граматички није писао.

³⁾ Коло, бр. 23, од 1889. године.

ништа друго. Свакако натпис сам каже, о чем се ради. Бошковић је раније писао у екавштини *није*, а доцније одустао је од тога и, као што видимо из Скупљених Списа, пише свугде *неје*.

Крајем 1857. године пусти у свет свој превод Штурове књиге „О народним песмама“, а под натписом „*Людевити Штура књига о народнимъ песмама и приповедкама славенскимъ съ чешкога превео Јованъ Бошковићъ*“ (У Новомъ Саду, у печатњи д-ра Данила Медаковића 1857. На 8-ни, стр. VII., 186 стр. и по листа поправака). У оно време, када Бошковић ђаковаше, омладину су заносиле идеје, којих носници беху два словачка апостола Љ. Штур и Ј. Колар, којих (а особито првога) је заслуга данашње народно буђење Словака. Омладина гајаше идеју ослобођења а и отпора мађарском угњетавању. И Бошковић беше један од обожаваца њихових, њихове идеје у његову срцу нашле су одзива, те је са свим природно, што га понука, да Штурово дело преведе. Ово се још боље објашњује тим, што је Бошковић и лично познавао Штура, те га је лично састајање с њим као и правац тога покрета чинило обавезним, да то учини. Шта више Штурове су идеје Бошковићу биле драге до краја живота. Он му је био идејал и чешће је помишљао на овај превод да приреди за своје „Скупљене Списе“; шта више писцу је ових редака говорио, да му треба да дође до Беча, пре него што би поново издао, ради Световида од 1853. и 1854. (којих година не могаде у Београду наћи), у којима су о тој књизи писали др. Јов. Суботић и Словак И. Каличак.¹⁾ Г. Туроман допуњује ову моју белешку пишући ми, „кад би дошао ред на штампање „Превода Штура о народним песмама“, оружао се да напише што лепши живот тог великог словачког патриоте. Говорио ми је, да ће само тога ради ићи у Беч, да прочита живот Штуров што је изишао после смрти Штурове у Wiener Zeitung-у, јер од тог живота бољег није читао; помињао је, да ће употребити и живот Штуров, што је од Хурбана изишао у словачком часопису „Pohlady“. Овај рад свој мислио је штампати у трећој књизи, а 5. и 6. свесци својих „Скупљених Списа“, с овим садржајем:

Живот Љ. Штура. О словенству. О народном песништву свих Словена, с чешкога (1^о издање у

¹⁾ Суботићеве о Штуровој књизи изишло је у Световиду за 1853., а бр. 12. до 14. под потписом Ј. С. у Бечу. Каличаково штампано је у истом листу за год. 1854. а у бр. 2. до 4. друге (али од половине године, дакле од 5. јуна и даље) под натписом „Неколико речій о Штуровој књизи о песмама и приповедкама славенскимъ“ одъ „едногъ Словака“. Потписао се „Модри Иванъ Каличакъ“. Каличак (1822.—71.) је ученик Штуров, новелиста словачки и један од радника на буђењу словенске свести у германизованој Шлезији.

WWW.UNILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Новом Саду 1852.). Објекције Јована Суботића. Даља издавања Јована Калиничка.¹⁾

Као што се већ из овога види, план је био готов; али га не изврши. Остало је само оно што је штампано, те о њем и можемо рећи неколико речи. Превод овај пада у младићко доба Бошковићево, али на њем се то не опажа; пре би се рекло, да га је радио старац пун искуства. Свуда се опажа тачност. Слог му је чист, а правопис је стари — београдски — „узет за невољу“, против његова уверења. У два три га је случаја само изменио, али то само оно, што је „против организма српскога језика“. Интересан му је предговор, у ком упућује оне, којима се учини које значење речи и израза необично, да, пре него што над њим изреку пресуду, погледају у „Српски Рјечник“, који је за сада једини помоћник у таким стварима. „Тако ће се уверити“, вели даље, „да сам се ја служио богатством говора свега српског народа“. Уз то је још употребио два помоћна извора: аналогију закона о постајању речи и старију ризницу народнога блага — србуље (Одатле узета реч суштаство). У предговору даље износи правопис пољски као најнепознатији од словенских правописа и води реч о текстовима песама. Врло је похвална ствар, што се не задовољава текстовима народних песама у делу, већ их пореди с оригиналима; ово је још похвалније, јер и данашњи преводници на то слабо пазе, а Бошковић је педесетих година не само то чинио, већ се шта више и правдао, што није имао неких зборника русинских и словенских песама, те је могуће да се и каква грубља грешка провукла. — Још нешто о овом издању. Ово дело данас је изгубило ону научну вредност, коју је могло некад имати; али ипак зато остаје и даље мена дектира, нарочито у преводу Бошковићеву, у ком читаоци невешти словенским језицима налазе за се и вежбања; јер је Бошковић испод песама појединих словенских народа преводио поједине изразе и непознатије речи. Овде онде наћи ће се у напоменама и по гдекоја напомена преводничева, као она на стр. 27: да имамо преводе краљодворскога рукописа од Златојевића, Иг. Врлића и Трпскога, па она на стр. 51. о преводу Светићеву „Слово о цљку Игоревѣ“ (Голубица 1842.). По негде је још и додавао, како треба коју реч у словенском ком језику читати или извео какво правило: где се „л“ (т. ј. у русинским песмама) претвара у „в“, као код нас у „о“ (стр. 31.). Словеначке песме не хте штампати латиницом, јер и оне спадају у круг југославенски (стр. 38.). И још других дометака има (стр. 47., 48.). Оригинал овога дела посвећен је кнезу

¹⁾ Писмо гђице Бошковићеве од 15. јануара 1893.

Михаилу — О овом преводу Бошковића изишао је реферат у „Српским Новинама“ 1858. год., бр. 9. с потписом Ј., а и у Седмници 1858., стр. 112.¹⁾

Материјалне неприлике, те по том и старање за насушни хлеб, учење мајор Мишине унучади, услед тога и бављење у Феслави неко време — као да су узроком, што за четири године не даде јава од себе. Овом мишљењу иде у прилог, што се одмах појављује по ново на књижевном пољу, чим стресе са себе мученичко бреме добивши независан стад — државну службу у Београду. И први његов рад после ћутања од четири године беше *подужи реферат о Миклошићевој читани старога словенскога језика* (*Chrestomathia palaeoslovenica cum specimenibus reliquarum linguarum slavicarum*. 1861.) у 11., 12., 14. и 17. броју *Видована од 1862. године*. Али то није само прост реферат, већ на дугачко разлагање и упознавање широг круга читалаца с основним појмовима филолошким. Ту нам говори прво: шта је глотика а шта филологија, шта је заједничка граматика, како се сви језици деле на три врсте (једносложни, саставни и језици са највећма развијеним облицима), о сродству језика и њиховој деоби на браства, о животу језика, па тек онда прелази на стари словенски, и на његов значај, износећи и њихове изворе т. ј. споменике прво панонске (глаголицом и ћирилицом писане) па непанонске. (Ту је набројао неколико бугарско-словенских, српско-словенских, хрватско-словенских и руско-словенских). Пошто је тако у опћим цртама а прегледно прешао основне филолошке појмове, зауставио се на хрестоматији, изневши прво натписе члапака из ње, а затим дела Миклошићева, која су дотле била изишла. Неку је још рекао о гласовима и словима, или знацима за бележење гласова, о акцентима, скраћеницама и о правопису у старим споменицима. На крају је додао примере из старога словенскога, српско-словенскога и руско-словенскога (писана правописом данашњим и из старијега времена.) — Овим чланком Бошковић само наставља свој започети посао: да упознаје и шири круг првим знањима из филологије. — Овај је рад ушао у састав друге свеске „Скуп. Списка“, стр. 291.—320.; само је овде у напоменама по што шта додао. На 307. стр. додаје напомену, где је и кад је који од панонских споменика штампан; а на стр. 313. у напомени додао је нешто Миклошићевих радова, који су пре а и после тога изишли на свет. На стр. 318. додао је сада такођер напомену о најновијим истраживањима извора обема старим словенским буквицама.

¹⁾ Гл. Новаковића „Библиографију“, стр. 388.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Отварањем по ново позоришта у Београду, марта месеца 1862. год.; и ондашњи политички лист „Видовдан“ отвори нарочиту рубрику за позориште. По речима Малетићевим, а и судећи по језику и стилу, којим су писане рецензије у том листу, потекле су из пера Бошковићева. Оне нису по величини једнаке, а многа заслужује свако признање. У прво време те године потпис је под тим позоришним рефератима у Видовдану X и под тим знаком било је речи: о Сану Краљевића Марка (у два маха), Стеријиној „Женидби и удадби“, „Два Наредника“, о Стеријиним „Београд некад и сад“, „Лажа и Паралажа“, „Вој на Косову“, „Покондирена тиква“, даље о „Баволаци ђаци“ (с талијанскога) и „Смрт Стефана Дечанскога“; говори о хрватском позоришном друштву у Београду и њиховим представама: Мејрима, Николе Зрнињскога, Два пиштоља (с мађарскога), Верност српских војника и Ралица. Последња представа беше им игра „Ђурађ Бранковић“, а реценсенат довикује: „Наш одговор на њихову љубав нек је „живела слога између Срба и Хрвата“. Позоришта више не беше у Београду, те ни у Видовдану говора о њем, а тако и тај се знак више не употреби. Из овога се види, да је већина Стеријиних комада представљана, а према њему као да не имађаше многих симпатија. Тако о „Сану Краљевића Марка“, како вели Малетић, изрекао је „суд доста опором, с гледишта праве драматске вештине, без обзира на време и околности, у којима је иста постала.“¹⁾ „Воју на Косову“ отпевао је такођер тужну песму. „Ако овом делу одузмемо ефект, који оно чини својим великим предметом на српску публику, онда не остаје ништа, што би у потпуној мери заслужило наше признавање“.

Кад се по ново отвори позориште, отпоче и „Видовдан“ од 129. броја да доноси рецензије, али сад под *σг*. И ове ће бити Бошковићеве из истих разлога, које напред поменусмо. О Стеријном „Владиславу“, Драгашевића „Ајдук Вељку“, Владана Ђорђевића „Љубоју, жупану из Приштине“, јесу добри реферати с оштрим судом, нарочито је о Владанову комаду више проговорио истакавши и теорију о драми и трагедији. Под тим су даље знаком излазиле рецензије на ова дела: на Суботићева „Херцег Владислава“, „Војнички бегунац“, Годонијев „У лажи је плитко дно“ (овде повлачи паралелу између Коцебуа и Голдонија, бр 140.), „Љубав и философија“, „Мушки метод и женска мајсторија“, Лазаревића „Владимир и Косара“, „Жена што кроз прозор скаче“, Ј. Ристића „Боље

¹⁾ Грађа за историју срп. нар. позоришта од Малетића, стр. 94.

је умети него имати“, Стеријин „Вој на Косову“, Ђ. Поповића „Беша, Неша и Јеша“ („Ово дело од врсног уредника „Данице“ онајпре ће бити најудесније и најзгодније да се народу театар омили, и пуно је досетака, лакрдија и појава, које су чисто народне и изведене према поимању народном, а како су још провинцијалне, то се та вредност за Нови Сад удваја“), Бенедикса „Женски пријатељ“, Коцебуов „Заручник и невеста у једној особи“ и „Сплетка и љубав“.

У Видовдану за 1863. годину изиђоше још ове рецензије са знаком *σг*: о Ајдук Вељку, Стеријиним „Хајдучима“ и „Светиславу и Милеву“. И о овом последњем делу суд је опор. „Ако и зашто, оно за ово дело ваља казати, да није вредно ни да га данас рачунамо да смо га некад морали имати на бини“.

У 25., 28. и 31. броју рецензије су потписиване знаком *†**. Да ли су и те од Бошковића? Слободно бих узео, нарочито ону, у којој говори о Ђурковићевој прерадби „Сиротица из Новог Сада или Невин не може да страда“.

У даљим бројевима — и то у 34., 38., 42., 45., 48., 54., 55., 56., 59., 64., 67., 70., 74., 76., 83., 84., 90., 91., 94., 102., 109., 112., 116., 117., 123., 130., 132., 133., 134., 136., 140., 142., 144. и 145., — јесу рецензије, али без потписа. Неке од ових рецензија не ће припадати Бошковићу. Тако у бр. 56. реч је о преводима два Коцебуова комада: „Опасни комшилук“ и „Ко зна, за што је то добро“, па се између осталог *напада* на књижевни одсек овим речима: „Готово нам је жао на књижевни одсек народног позоришта, и имамо право што жалимо, јер нам ево већ у два маха дође прилика да говоримо о бирању шаљивих комада и да зажалимо на неке ствари, које морају дирати у нежније осећање нашег друштвеног живота“¹⁾. А на завршетку: „На књижевни одсек пада све и књижевни одсек требало би да се стара како ће наћи начина, да покаже пут у избору, да се људи не варају, и да упуту радњу њихову тако, како се снага не ће трошити о оваке ствари“²⁾. Тада је Бошковић био у „књижевном одсеку“, те је немогуће, да је *он* овако писао против себе! У бр. 59. изишла је рецензија о Јакшићевој „Сеоби Срба“. Ни она није Бошковићева, јер Малетић у Грађи стр. 150 вели: „Ја сам у Видовдану исте 1863. год. подуже о њој говорио“.

И у Видовдану за 1864. годину низ је рецензија, али опет без потписа, и то у бројевима: 2., 5., 8., 13., 18., 21., 23., 24., 28., 30., 35., 40.,

¹⁾ Ibidem стр. 148.

²⁾ Ibidem стр. 150.

41., 49., 51., 53., 114., 115., 116., 119., 127. и 136. И овде је питање јесу ли све Бошковићеве. Малетић у Грађи срп. нар. позоришта на стр. 180. вели, да је у бр. 8. *рецензија* на *Суботићева „Зво- нимира“* и да би рекао, да је „г. Јована Бошковића“, мало даље на стр. 184. узима као поуздано, а на стр. 188. вели: „Ово је само као допуна краткој, али лепој рецензији г. Јов. Бошковића.“ У бр. 23. изишла је *рецензија* на *Малетићеву трагедију „Михаило цар бугарски“*; Малетић је целу наводи у поменутој „Грађи“ (стр. 195.—197.) с напоменом: „Ево шта је о њој познати критичар Видовдана г. Јован Бошковић у бр. 23. рекао“. Поуздано се може тврдити, да је и *реферат* *Банова „Лазара“* у бр. 30. Бошковићев; у овом нам реферату у уводу говори и о ранијим косовским драмама и изриче познати суд о свима, па дакле и о Милутиновића „Милошу Обилић“. Реферат је овај прилично велик; он је изазвао одговор пишчев, на што је Бошковић одговарао у броју 35. с потписом „Редовни извештач наших позоришних представа“. У 40. броју је и други одговор „Извештача позоришних представа“. М. Јовановић у свом „Погледу на драмску литературу о Косову“ (Глас XVIII) на два се места дотакао Бошковићеве рецензије о Банову „Лазару“, замерајући што је ставио Стеријин „Бој на Косову“ пре Милутиновића „Обилића“ и што се чуди Мпцкијевићу, који је уступио Симину „Обилићу“ друго место међу најбољим драмама словенским. Јовановић нам не вели, где је та Бошковићева рецензија штампана! Без сумње мисли на ову у Видовдану.

Одступисмо од хронологијскога реда у неколико, да бисмо у везу довели све позоришне рецензије, а сада се враћамо опет у *годину 1863.* На самом почетку ове године, а у броју петом Видовдана штампана је *оцена* његова (с потпуним именом) на *четврту књигу Вукових песама (1862).* Већи део своје оцене посветио је мислима о народној појесји, а то су, као што он вели, „мисли оних књижевника, који су испитивали шта је у српској народној појесји заузимало и туђе духове, која управо, као што видисмо, није појезија само „простих људи“ него целог народа, онако од прилике, као што се код других народа умотвориле највећих духова у народу зову *народни*“, то јест целог народа“. Српском народу те песме више вреде: оне су не само израз онога што сав народ држи за лепо и узвишено, него оне од старина будијаху свест народну и посташе велика потпора народности. Њихова је заслуга и што су истисле „славеносербски“ језик из наше књижевности, а и што су оне дале нов правац садашњој вештачкој

појесји нашој. Две три речи најзад рече о издању ове Вукове књиге и истаче посвету Вукову кнезу Михаилу.

Ове године изишла је и прва свеска његове српске граматике под натписом „*Извод из српске граматике својим ученицима саставио Јован Бошковић, професор српскога и руско-словенског језика у државној београдској гимназији.* Свеска 1. (У Београду, у државној штампарији 1863. 19. стр. на 8-ни). Овај је извод доживео седам издања; седмо је изишло 1878. године (на малој 8-ни 24 стр.). Све до изласка на свет Новаковићеве „Српске граматике“ била је у школи уџбеником. И писац ових редака прво своје граматичко знање у гимнасији попрпао је из овог извода, који се одликује краткоћом, јасноћом и прецизношћу. Предањом је прво и последње издање; ово је у неколико проширено. И једно и друго састављено је у питањима и одговорима. У првом је приступ од седам питања, а друго има једанаест: чему нас учи граматика, шта је закон у језику, о правилностима и неправилностима у језику и шта вреде изузеци а шта погрешке — јесу додана питања. Први део „Најглавније из науке о гласовима“ (у седмом „Гласови српскога језика“) проширен је такођер с додатком о зеву и јотацији (питања 30.—32.). Други део „Нешто из науке о постајању и значењу речи“ (у последњем „о постајању и значењу речи“) није увећан, али и у њем, као и у првом делу и приступу, има неких измена и допуна као и рашчлађавања у два питања. Треба поменути, да је у првом издању израз „сагласно“ место доцнијега „сугласно“; даље да су предлози, који захтевају други надеж, у последњем издању удешени као у синтакси му т. ј. распоређени су по значењу у групе. У првом је издању писао, да је Ћирило удесио ћириловску буквицу, „онаку, каква је у црвеним књигама и у другим књижевним старинама“ (стр. 3.); а у последњем вели: зове се за то ћириловска, „што се мисли, да ју је свети Ћирило удесио“.... Прво издање његово има да тврдом б одговара и и ф! (стр. 6.) У последњем издању додаје као изузетак, што глаголи на *јети* у прилогу пређашњега времена имају је место ије: видјевши, разумјевши, разбодјевши се, и тако даље. У том истом питању узимао је пре, да по јужном говору придеви и заменице, које се као придеви мењају, имају у другом, трећем, шестом и седмом надежу множине и шестом јединице: ије (м. и): добријех, добријем и т. д.; а доцније вели: да се поред добрим, добрих, добрима говори и добријем и т. д. Али после непчаних гласова правилније је рећи са *и* (него са *ије*), на пр. нашим, туђих,

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мојима. Прво издање има 61 питање, а последње 70.

Друге године, а то је 1864., изишла је друга књига „Извода из српске граматике“, управо прва свеска друге књиге, а друга је свеска изишла почетком 1865. године. У обема овим свескама реч је о четвртом делу српске граматике, о синтакси. Она је добар и прегледан извод Даничићеве „Синтаксе“, а удешен за гимнасију. Њеним је изласком попуњена велика празнина, јер школа њом доби добру граматичку уз његов извод а и Даничићеве облике. Тим школским уџбеницима чини се и прелом, Вуков рад почиње освајати, а они још и припремати, да 1868. године увођење Вукова правописа могадне потпуно освојити. Како је појава овога дела још у оно доба примљена била, нека потврде саме речи без сумње уредника „Виле“ (Ст. Новаковића), које изрече у трећем броју Виле од 1865. године. — Оне гласе: „Неки дан изађе овде свеска друга „Српске Синтаксе“ стр. 97.—212., која је део други „Извода из српске граматике....“ „Прво и прво ваља узети на ум, да је г. Ј. Бошковић човек који се у овим стварима добро разуме и да има она системска и темељна знања, која се за филолога ишту. То је од 1855. године па амо осведочено многим ситнијим мањим пословима и рефератима, у „Седмици“ и иначе у часописима, и за теорију и за практично употребљавање. А друго је за препоруку, што се у својим пословима држао поглавито Ђ. Даничића, којег су послови издржали критиком главног садашњег заступника филологије словенске Ф. Миклошића. А коме је год од књижевника драго да облада системом овејаног народног говора, која ће једина имати будућности у нашем одабраном и класичном слогу, тај неће заман потражити познанство ових књига, јер су запста употребљиве. За трећу свеску, у којој ће бити свршетак синтаксе, стоји да ће изаћи „кад настану боље прилике“. — Овај трећи део (т. ј. сложена реченица, јер је у овим само наука о падежима) чекао је на боље прилике све до смрти. Па и у његову програму за издање „Скупљених Списа“ као да не стоји продужење. Ту се вели:

Књига IV свеска 7 и 8. Извод из српске граматике (популарно). 8-мо издање Гласови, Облици с основама. Реченице. (Издање 1 до 7. од 1863 до 1878. Српска синтакса 1864.)

Градећи извод из Даничићеве „Синтаксе“, Бошковић је имао на уму школу, у којој се предаје, с тога је узимао главније а понегде је и Даничићев тежак стил упростио. У Даничића су предлози код појединих падежа удешени по азбучном реду, Бошковић их је пак уредио по значењу у

групе. Тако у једну је групу ставио: без, осим, кром, разма; у другу: близу, до, код, крај (полаг), поред, у, чело, у очи, на домак, на измак и т. д. Примере је такође махом узимао из Даничића, само је његове примере, писане „јужним“ говором обртао на екавски, а негде је и туђе речи замењивао српским, као на пр. место „на конаку“, у њега је „на ноћишту“. Из ове прераде, да је тако назовемо, провирује овде онде и његова тежња за исправљањем и чишћењем језика од неправилности, истичући у напоменама грешке, нпр. у напомени 19. вели: „Дакле: Српска Историја, а не Историја Срба“; цар руски (или цар свију Руса) а не „цар Руса“; или нап. 35. „како предлози не стоје нигда пред савезима, то је погрешно речено „без да“ (место а да не, да не и тако даје).

О првој је свесци „Извода“, а о издању од год. 1867. проговорио Љ. Караведов у Ж. М. Н. Пр. 1868, св. јунској, нагласивши потребу практичне граматике. Уједно приказује и његову „Српску синтаксу“ од 1868 in 8° 34. Биће без сумње овде нека забуна.

Године 1864, а у бр. 36. Видовдана под знаком □ белешка је Бошковићева „У Београду на Благовести“. Приликом Даничићева избора за руског академика доноси „списак дојакошњих његових књижевних послова“ и то 12 на броју, с напоменом, да је сем тога радио и по разним научним часописима.

Година 1865. донела је једну Бошковићеву оцену, која се одваја од његова рада и залази у уметност у простору да говори „о стихијама цртачким.“ Он нам је узео да прикаже у Вили бр. 49. „Цртање слободном руком за први разред гимназије. Од Стеве Тодоровића (у Београду 1865.)“. Истакавши потребу учења цртања као и оскудицу у прегледалицама, прешао је на преглед саме књиге, исказујући и жељу, да што пре и наставак угледа света. „Нарочито бисмо желели“, вели Бошковић, „ лепе човечје слике, наставу о препочињању с природе, о простим сценама и композицијама, и прва знања о перспективи.“ На крају је проговорио о заслугама Тодоровићевим. И овај чланчић, реферат, неје могао пропустити а да не помене, бар у напомени, зашто пише: тачка и тачкаст (а не точка и точкаст). Ову је своју напомену уврстио и у „Скупљене Списе“ св. 2. 263.

Године 1866. о распусту годишњем поднесе Матици Српској реферат о Београчеву „Речнику“, који је био Матици поднео на награду. Други је реферат био Ђ. Даничић, који је при оцени био кратак, а оштар¹⁾. Бошковић се тако није задо-

¹⁾ У мом списку „Књижевни радови Ђ. Даничића“ (Боло, 14. бр. од 1899.) превидена је ова лепа кратка стварчина,

вољи, већ написа подужу критику, у којој и своје срцу пусти на вољу, хотећи да излије гњев над противницима Вуковим. И ова критика казује, да је пише човек, који разуме посао, о ком пише. Поделно ју је на четири дела. У првом расправља: какав је ово Речник, да ли садашњег живог говора народног или само књижевног језика или и једно и друго, или историјски, и долази до закључка, да није никакав; износи, да није казивао туђе речи, из кога су језика, да је етимологија у опште слаба страна пишчева (Пошта — Post и почта — једна реч са два значења!), што многим примерима потврђује, особито истакавши писање ђ, где му није место, место њ, е, је, као и неписање ђ (место овога долази е, и, в). У другом делу доказује, да писац није на чисто какав речник пише, да много што шта изоставља што треба да уђе, па наводи 420 речи (сем земљописних и крштених имена) само код слова п, којих има у Вука, а Београдац их не помиње. Трећи део своје оцене намени да докаже, да Београдац није удесно свој „Речник“ онако као Вук; он нити казује генитива нити садашњег времена, а по што год и погрешно вели (памтење, паоц и т. д.). Истиче, да је „велика незгода, што је писац изабрао баш речник за визионицу, у којој ће да вози у књижевност свој особени правопис и своје у нечем друкчије акценте“¹⁾; па онда прелази на правопис, који није основан на фонетичком начелу, а није ни историјски (ни историјско-српски ни старословенски); ово примерима утврђује. Из свега изводи, да је „Вукова школа рада, да што више чланова српског народа знају писати и читати, а правопис г. Београца иде на то, да се патентом обдаре само виши разреди народа т. ј. само они, којима је приступачан стари словенски језик.“ Мало даље саркастично вели: „Немојте тако. Најбоље би било да узмемо стари словенски језик за свој књижевни, па бисмо онда ближи били староме индискome, то јест санскртскомe језику, томе — мајдану од корења!“ — И о акцентима у Београца говори; овај, као и Вук, има четири, али дуг бележи ' а високо дуг —! „Као што код правописа писац одбацује припознато боље и правије, тек да има нешто *своје*, чим би се похвалио, (мазу своје маште, коју и за то може бити мисли, да му ваља гајити и неговати, што му нико не пориче да јој је он отац); тако и код акцената нашао је да му ваља мрчити.“ У последњем делу претреса „оно, што нема у Вукову речнику, што је дакле принова г. Београца.“ Суд је његов, да „не заслужује ни да га има у књижевности, а камо ли

¹⁾ „Скупљени Списци“ св. 2., стр. 61.

да може заменити Вуков!“ Речник се Београчев и не појави у књижевности. Реферат овај заслужује сваку кажњу; он нас за часак бана у оно доба издасаја Вукових противника, када се нађоше на раскрсници, која правце води фонетици. Београдац је био такођер противник Вукових реформа; хтео је и он реформатором бити, али је у том био лоше среће, као што и овај прилог Бошковићев добро показује. — У Летопису 111. штампана је ова оцена; она је и прештампана у „Скупљеним Списима“, св. 2. стр. 41.—74.

Новаковићева „Вила“ од 1867. године, а у бр. 5. до 8. донела је интересан прилог од Бошковића, у толико интереснији, што нам најбоље показује с каквом преданости рађаше посао и с каквим одушевљењем говораше о пословима Вука, Миклошића и Даничића. Натпис му је „Прилог за познавање садашњег стања српске граматике.“ Поставак ове расправе је и занимљив. Децембра месеца 1866. године доби Бошковић од школске комисије, и ако не беше њен члан, на оцену у рукопису А. Васиљевића „Малу српску граматiku“ за основне школе, и он трећи дан већ врати рукопис написавши накнадно и реферат. Реферат, грешком експедиције, би послан из министарства писцу граматике у Пожаревац. Васиљевић прочитавши га напише одговор у „Даница“ страна 22. штампавши и реферат, али изоставивши „све оно што се њему није свидело.“ Бошковићу друго није остајало него да пише одговор писцу и да изнесе цео ток ствари, као и да штампа оцену своју у целости, истакавши места, изостављена у Васиљевићевој „апологији.“ Својим рефератом хтео је да „обрати пажњу школске комисије — а преко ње и министарства просвете, коме је она консултативни одбор — на то: како су наше школске граматике српског језика све, мање више, заостале иза напретка у науци“ „Мени пак“, вели даље, „оваки посао неје првина. Ја сам устајао и устајем с разлoзима на све оно, што не одговара *садашњему стању науке* о језику, носило то име какво му драго.“ Даље пита: зашто српски граматичар у 1866. години неће да зна за Даничићев изврсни рад око српског језика? Да није зато што је писао против Даничића 1861. у „Трговачким Новинама“? Свакако овако сада стоје против њега специјалисте првог реда. За доказ тому наводи, шта веде они о Даничића „Синтакси“ (о којој је Васиљевић рекао, да се више огледа труд, него ум ауторов) Миклошић, Плајхер, чешки Slovník naučný, па шта веде о Даничића „Рјечнику из књижевних старина“ Миклошић, „Отечественна записки“, и Срезњевски. За тим је прешао на

„Облике“, прегледајући историју глаголске разредбе т. ј. Добровскога, Миклошића и Шлајхера. Миклошића деобу прихвати Даничић одмах 1850. године; историјским и компаративним правцем пођоше сви бољи граматичари појединих словенских народа. Њихова имена и радове наводи. Све то показује, да је Миклошићева разредба — садашње стање граматике. Даничић је у „Облицима“ 1863. године глаголску деобу узео такођер по Миклошићу, а именску у неколико променио, према особинама српскога језика. Његова дела те врсте у Срба и Хрвата најбоље представљају садашње стање науке о језику. Истакавши тако Даничићев рад, у ком се „огледа историјски и поређени правац новије филологије у опште“ прешао је на Вујићеву школску граматику, која се у главном држи Даничићеве, али одступа нарочито код глагола: „1. Даничића прва врста код њега је шеста, 2. не дели глаголе по двама основама: за неодређени начин и садашње време, те тако код глагола на *ти* и *ети* нема довољно раздела, и по томе несудоро угомилани глаголски облици.“ Ово је погрешно, што и доказа. Те се погрешности држи и Васиљевић, а сем тога овај још има грешака. Док је у школској граматизи три примера за глаголе на *ати*, докле је у Васиљевићевој само орати! Истиче потребу примера за свако особито мењање глаголских облика; а и указује, да је по што шта Васиљевић узео из Даничићеве „Мале срп. граматике“ од 1850. године, што је Даничић у доцнијим радовима бољим заменио. Руга се Васиљевићу, што је рекао, да нема још науке о језицима словенским. Наводи даље неколико погрешних дефиниција, а за тим указује на неударну терминологију у књизи; она није свуда иста ни с овим у школској граматизи! Бори се ту за називе: предлог, прилог, прирок. Замера деоби Васиљевића граматике на етимологију и синтаксу и говори врло лепо о облицима трајних и нетрајних глагола. Од Васиљевића тражи: „да му је познат историјски правац и поређена словенистика“, а „у име напретка од свакога граматичара“, вели, „иштем, да му је позната новија филологија, општа и словенска, а не да је само оно, што Французи зову „*maître de langue*“ или Немци „*sprachmeister*“. — Овај чланак, о ком би овде речи, заиста је прилог за познавање „садашњег стања српске граматике“, он нам њиме расветљује и оно доба и оне прилике, када је многи хтео писати граматике и бити филологом. Не би требало, а да се овај чланак не чита. До њега је сада лако доћи, јер је у другој свесци „Скупљених Списа“ по ново штампан на стр. 75.—125. Овај је чланак у оно време и из

„Виде“ посебно оштампан (Библиографија Новаковића под бр. 3022).

Исте године у Вили штампан је као његов одговор К. Вујићу професору: *О другом падежу множине*. Вујић је у 6. броју Данице хтео да докаже, да је други падеж множине приметаба а не приметаба, као што пишу Јован Бошковић, Стојан Новаковић и Милан Кујунџић. Бошковић овим одговором побива погрешно становиште Вујићево, износећи шта је у језику правилно а шта неправилно. Овај чланак са натписом напред поменутих штампан је по ново у другој свесци „Скуп. Списа“ стр. 267.—273.

Међу правописна правила иде и писање прилога „*не*“. У писању те речце ни данас се сви потпуно не слажу, али ипак већина сада пише онако како је Бошковић изнео 1868. године у Вили под натписом „*О прилогу не*“. Оно је двојачко: оделито *не* уз глаголе, ком одговарају туђи оделити прилози за порицање. И ту само треба писати уједно: *несам, немам, немој* и глаголе *немоћи* и *занемоћи* (= боловати и разболети се), *нестати*, *понестати* и *нестајати* (= ишчезавати). Друго је саставно *не*; оно се слаже с именицама и придевима (нпр. *нехатац, нелагод*). Ово „*не*“ одговара грчком *α, αν*, лат. *in*, немачком *in* и *op*. У напомени износи, да су језици индоевропски имали три речце за порицање и упућује на Миклошића „*Die negation in den slavischen sprachen*.“ Ово је даметнуо, када је по ново прештампао чланак у „Скупљ. Списама“ св. 2. стр. 274.—279.

Последњих година, као што из овога, што напред изложисмо, видимо, писао је само оно, што му је или било наређено или што је био изазван; у два маха имамо и забележено, да се тужи претрпанашћу посла. У оцени Београчева речника помиње, да није пре распуста могао написати оцене, јер је *ове* године (т. ј. 1866.) изненада био прептеререћен својим службеним пословима не само тежаким него и недељом и свецем. О својим многим пословима помиње и у одговору Ал. Васиљевићу. Тај „многи посао“ биће спремање предавања крај позоришта и других одбора; он се умножи 1868. и чланством у школској комисији. Ти послови можда му не дадоше, да и даље ради на књижевности. Тек га сусрећемо о св. Сави 1871. да беседи на Великој Школи о „*Општој науци о језику и прегледу главних резултата филологије и науке о језику у нас*.“ Хотели опет и овом радњом да филолошке радове учини приступним и ширем читалачком кругу, побрао је и из ранијих својих радова по што шта, а оно што је у уводу његове оцене Миклошићеве „*Chrestomathia*“

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

(у Видовдану) поменуто, служило му је као основаца. На почетку своје радње вели, да мисли изпети „на среду неколико момената из развитка науке о језику, да из близа осветли задатке који се у тој науци задају и да у кратко прегледа резултате филологије и науке о језику у нас.“ То и чини. Прво говори о постанку науке о језику, о значењу имена „филологија“, о поређеној науци о језику, па даље разгледа језике по облику т. ј. њихову разредбу (на једносложне, ломљиве с приленком и једноставне са прегибом) као и по сродству; истиче науку о језику као основу народопису; прича о првим седиштима индоевропскога писмена на обалама Инда, и у опште о различним правцима истраживања, а најзад помиње и имена оних радника, који на индоевропском пољу науке о језику показаше ненадмашне послове. По том пређе на главније резултате филологије и науке о језику у нас. Почео је с најгаријим добом (од 9.—12. в.) У кратким потезима саопштава: шта је „државнога“ (т. ј. листина, потписа) сачувано до данас, прича о дукљанској хроници, на основу које изводи да смо и тада имали народних песама као и данас, да смо и тада помињали славу својих старих у песмама, које се не разликују много од *чешких десетого века* и од руске о рату Игореву из XII. в.; зауставља се и на прквеним споменицима поменувши словенски псалтир из деветого века, који је сачуван у препису Николе Рабљанина, као и шљасту глаголицу; ту помену и богомилство и његово учење, њему приписује и апокрифне ствари, а по том указује и на народне приче и песме као остатке њихова учења. Старо му доба обухвата време од 13. до 15. века. Истакао је карактер тога времена у нашој литератури, поменуо је и листине, као и то да је дипломатским језиком постао српски у извесним пословима код турског, угарског и румунског двора. Ту помену и штапање књига. У средњем добу помену дубровачко-далматинску литературу, узимајући да је у 16. и 17. веку херцеговачки говор утицао (?) на говор дубровачки, а заустави се нарочито на граматикама и речницима. Поменувши писце речника и граматика, у новом времену, у 18. и на почетку 19. в., као и Доситија, више говори о Вуку и његовој школи. „Она није постављала законџа о језику, као пређашње, него их је изводила из самога језика, што га ствара народни дух. А најбоља читанка и примери за то беху јој — народне умотворине“. О вредности нар. умотворина неколико речи каза. Из Вукове школе помиње Даничића и његове заслуге. На крају помиње напред изнесене немиле појаве и наду, да у будуће неће тако

бити, јер се без просвете и војске ништа не постиже. Он не очајава о нашој будућности. „Сунце слободе разгонило је магле Холандске и Фламске и отопило снегове шведске; њиме поникоше дивни цветићи, вредни не само за подмиривање домаћих потреба, него и да се пресаде у вртове првих европских књижевности, — па се и ми уздамо у се и у ток светских догађаја! Као што пређашњи век даде важност *посебној личности*, тако ће овај да да важност *народној личности!*“ — Уз ову расправу додао је неких 35 напомена, које су добро дошле, јер у њима наводи читаву литературу о питању о језику до тога доба. Напомену 36. додао је, када је поново штампао ову беседу у другој свесци „Скупљених Списа“ стр. 126.—198., да би неке назоре Ј. Гавриловића побрио а и не-такао, да „немиле појаве“ нестају, јер ето Вукова дела откупише, а Даничића о државном трошку сахранише. — О овој расправи вели Јагић у Архиву I. 486: „Auf Reproduction fremder Ansichten läuft hinaus eine klar geschriebene Abhandlung von J. Bošković über das Wesen und die Aufgabe der neueren Sprachwissenschaft.“ Први пут штампана је у 29. књизи Гласниња срп. уч. друштва.

После ове беседе Бошковићу као да не би станка међу Београђанима. Изгубивши службу није имао куда него — у Нови Сад, своје место рођења. Он им је баш потребовао, а у животу његову, напред видели смо, шта је вредно и како је радио на општој српској ствари. Овде смо оставили, да поменемо његов књижевни рад, који није ни могао бити велик, нарочито када се има на уму, да му је политика била главна ствар. Ну ипак као уредник летописа покренуо је живљи рад, ма да сам он није ништа радио. Летопис је био у последње време посустао, а он му даде полета, те за кратко време не само поче уредно излазити већ и по две свеске, једре садржине, годишње издавати. Он је *уредио књ. 113—118. Летописа*, као што се и на корицама тих летописа може читати. Сем тога Бошковић је, за боравка у Новом Саду, приредио за штампу, поправивши језик, *прву књигу дела Јаше Игњатовића*, у којој је оно драгоцево причање о Сими. Ово је изишло на почетку 1874. године о Матичину трошку. — Ове је године и „Јавор“ почео излазити под уредништвом др. И. Огњановића. Бошковић беше међу првим покретачима, а и један од највернијих помагача, за ту годину. Истина преврћући све године „Јавора“, нећемо наћи ништа Бошковићево, као што ме уверава г. Ј. Грчић, али треба додати: с потписом његовим; јер је Бошковић прве године (1874.), т. ј. оне године, када је још боравио у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Новом Саду, радио анонимно. За први број припремио је приказ „Деда Ј. Игњатовића“, а кроз целу ту годину све оне ситнице у књижевном делу потичу од њега.¹⁾ Није ми при руци „Јавор“, да бих улазио у ближе разматрање тих бележака. Вредно је забележити и тај његов рад.

Године 1875. отрже га од „Јавора“ позив да дође у Београд за библиотекара. Још је те године припремио за „Орао“ за 1876. годину чланчић „Буро Даничић“, у ком је изнео преглед живота и свега рада његова као филолога, издавача и преводиоца, као и суд страних научника о Димитријевим најзнатнијим делима. Чланак је овај прештампан по том у 1. и 2. броју Ђурчићеве „Србадије“ за 1876. годину.

„Орао“ за годину 1878. доноси две ствари из пера Бошковића. Једно је *уза слику Бранкову о животу и раду његову* (стр. 3.—6.). Рад овај нешто скраћен а нешто и проширен изишао је пред шестим издањем Бранкових песама. У „Орлу“ је изнео статистички преглед штампаних књига од 1740, а у размацима од десет година, сем тога навео је и једно десетак речи рускословенских, што се налазе у Његоша. Друго је лепа *биографија српскога добротвора шок. Јована Гавриловића*, некадашњег намесника; у кратко а потпуно црта нам рад и заслуге покојникове на стр. 145.—150.

На почетку 1879. године изишло је шесто издање Бранкових песама под редакцијом Бошковићевом. Оно је прво Бошковићево издање. Пред тим — шестим — издањем и предговор Бошковићев, израђен у главном према његову чланку и Минину раду у „Орлу“ за 1878. годину, износи 23 стране мале осмине. Поделио га је на троје. Прво нам представи у кратко доба до Бранка, истакавши годину 1847. као годину, која отвори нову еру у књижевности нашој. У другом је делу живот Бранков²⁾, а у трећем говори о делима његовим истакавши мисао, да се једном напише и књижевна студија о његовим песмама. Његова се жеља испуни. Вудовић нам написа о Бранку. И том је приликом Бошковић истакао да треба Вукове кости пренети у Београд и сахранити пред саборну цркву, при уласку с лица — према Доситијевом. „Ово је издање према ранијима, осим V-ог, „попуњено“ тиме, што има, и песму у спо-

¹⁾ Тако тврди писмо г. А. Пајевића, писано ми 3. фебруара 1893.

²⁾ Бошковић нам вели, да је Бранко сахрањен 20. јуна (стр. XI). Вудовић вели, да је сахрањен био „19-ог јунија“ (стр. 51), а на стр. 89. помиње листове, који о смрти Бранковој јавише; али не помену Андрића „Световида“, који издзаше од 3. јунија 1853. у Бечу: У 6. је броју у неколико редава пропраћена Бранкова смрт; и ту се вели, да је Бранко сахрањен 20. јунија.

меаници Мини Вуковој и — ништа више“, вели Вудовић у гласу XIII стр. 99. Године 1880. изишло је и седмо издање од истог издавача и у свем као VI-то. Вудовић нам на стр. 100. поменутога Гласа вели: да су доцнија издања множила број грешака, а да у том погледу најбоље стоје V-то, па онда VI-то и VII-мо, дакле ова два Бошковићева издања.

У „Српским илустрованим новинама“ за 1882. Бошковић је ожалпо на стр. 336. смрт Ђуре Даничића. У истим новинама је и његов леп чланак „Глиша Возаровић“. Да ли је и 1881. године што радио на овим новинама, не бих могао рећи. Он се у списку сарадника, до душе, спомиње; али шта је његово?

Као год што 1874. године беше у редакцији „Јавора“ један од добрих помагача његових; тако 1881. и 1882. беше у „Србадији“, коју основа Ст. Ђурчић 1881. године. Али овде је сем ситних и крупних бележака, које су биле од јака интереса, штампано и своје „Из науке о језику“, тај свој дуго година прикупљани а мили му рад. Бошковић је хтео, да и преко књижевнога листа износи „погрешке противу језика, које се налазе по новинама, часописима, а богме и по књигама.“ Њему није било у вољи да грди нишпа да истиче себе; пред собом је имао само ствар а не личност, или како он вели: њему не беше стало до тога ко пише, него како пише, Пред овим „језикословним“ белешкама је увод, у ком нам разлаже потребу овакога писања и чшћења књижевнога језика, а износи и програм свој. Примери му не иду по системи, како су се у повременим списима јављали; овде је прибранио и из ранијих својих радња поједина зрнца. Није писао високим стилем и гледао је да пише онако, да га разуме шири круг читалаца. Изнео је многу лепу ствар у овим паљетковањима својим, многим чему поучио наш књижевни свет. Камо, да они, који се даћају пера, сем речника и ово Бошковићево чешће представљају, мање би за цело грешили! Скоро четрдесет година борно се за то Бошковић и на крају свога живота неје могао потпуно још успети. Многи наш књижевник, па шта више и онај, који по школама младеж учи, погрешно пише, а то све ради проста нехата према своме рођеном језику, а не угледају се на туђинце, који пазе и негују језик и у политичким новинама! По Бошковићеву значењу изишло је 288 разних „расправљања“, а два пут више биће исправака. Најбоље показује вредност ових „ситница“ (како их можда неки злурадник зове), што за Бошковићем почиње Живановић у свом „Браничу“, Маретић у „Филологичко

иверје“, па Броз, П. П. Борђевић по што шта исправљати и чистити кукољ из пшенице. О овом раду Бошковића и Јагић је свој суд изрекао, топло га поздравивши, у Архиву књ. X. стр. 320.—323. „Sie behandelt ja ein wichtiges Capitel aus der practischen Philologie, die Frage über die Reinheit der Sprache als des Organes der Literatur und des gesellschaftlichen Lebens. Schon aus dem Umfang der Abhandlung ersieht man, dass der strenge Philologe an dem heutigen Gebrauch der Literatursprache vieles auszusetzen, viele Fehler und Verstösse gegen den Geist der Sprache zu rügen hat. Die Polemik, die vielleicht diese Geisselung hervorrufen wird, und eine solche wäre äusserst wünschenswerth, mag ins Reine bringen, ob nicht der Verfasser hie und da zu rigoros vorgeht“. Јагић не мисли, да је погрешно: „доста тога“ и „шта је новог“, у „сретан“ и „акопрем“ гледа провинцијализме, „плетеду“ не објашњује утицајем словеначкога језика, а не одобрава ни Бошковићева тумачења речи „васиони свет“, „јемац“ и „протуха.“

4. новембра 1882. умре у Загребу Буро Даничић, а 14. новембра донеше његове последње остатке на сахрану у Београд. Бошковићу беше пало у део, да се у саборној цркви опрости с оним, ком беше мио пријатељ и веран савруг у књижевној борби, њему је пало у део, да на растанку с пријатељем проговори о оном, што му је пријатељ радио. Није се тому чудити, што нас у збијеном слогу и том приликом подсећа на Вука и његове заслуге, јер је, растајући се с пријатељем, који је, као и он, био ученик великога Вука са свим природно, да се сећа заједничкога им учитеља, а тим подсећањем Даничићеве заслуге искачу јаче на видик. Прво наводи Даничићеве полемичке радове, па онда граматичке, говорећи о свакој врсти по наособ, а у кратко, истакао је нарочито синтаксу, коју не доврши. „Два пут сам га питао, кад ће науку о реченицама опет узети у посао. „Остави ме, молим те, још мало да се одморим.“ беше му сваки пут одговор.“ Наводи нам даље мишљења о Синтакси: Миклошића, Шлајхера и научнога Словника — оно исто што и у оној полемици с Васиљевићем. Трећи део своје беседе посвети издањима, која учини Даничић. Ту проговори и о „Рјечнику из књ. старина“, изневши опет мишљења научника као у поменутом чланку. На завршетку овога трећег одељка вели: „Прво издање овога речника разграбљено је, а друго је спремљено за штампу“. Ова врло интересна и важна белешка као да је остала превиђена. Ко је припремио? Да ли је Даничић сам? Ако је, онда где је то? Свакако ствар не треба отезати. „Рјечник

из књ. старина“ јако је потребан; с тога би требало друго издање да угледа што скорје света, па ма било потребно припрећивати га за штампу. — У четвртом одељку говори о преводима, у петом о ситнијим радовима. Ту сам Бошковић вели: „За све те списе као и за оне полемичнога садржаја одобрио је покојник још јануара месеца ове године, да изађу у нашој државној штампарији, али се чекало за новим минејским словима, *ситним*, која државна штампарија даје нарочито лити.“ И ми још и данас на то чекамо! Желети би било, да и даље не остане. Академија или министарство учинило би српској књижевности велику помоћ, када би се овај посао извршио. Шести је одељак посветио „Рјечнику.“ седми говори о Даничићу као човеку, књижевнику и професору, осми му је, може се рећи, о мукама Даничићевим око издања као и о меценатима његовим. У деветом су главни моменти из живота Даничићева. Ту нам даје једну драгоцену белешку: „Живео је за књижевност, а љубљаше и уметност, с тога је 1863. и 64. књижевно потпомагао одбор за стално српско позориште у Београду.“ Да и он вије писао оцене о позоришним представама? Да неће бити која од оних оцена у Видовдану његова? или већина? О том би требало да кажу они, који те ствари поуздано знају. Десети је одељак завршни. Првостолником српске књижевности назива бесмртнога Даничића. — Ова је беседа засебно штампана, без натписна ливта. Натписе јој је: *Б. Даничићу надгробна реч од Јована Бошковића.* (16. стр.)

У овој својој беседи поменуо је, да је Даничић због цензуре променио своје породично презиме Поповић на књижевно Даничић т. ј. сина Вукових *Даница*. Ово објашњење изазвало је по том препирку између њега и ако се не варам Милићевића; плод те препирке било је Бошковићево „*О презимену Даничића*“, штампано прво у Уставности, а за тим у засебној књижици. —

Још 1856. године истакао је, да треба туђе речи замењивати својима, па међу осталим поменуо је, да треба заменити и реч ђумрук. Али у служби државној и даље је тај назив играо улогу. Када у „Србадији“ 1881. покрену „Из науке о језику“, онда у два маха истаче и то питање. Али тада беше боље среће; јер се његов назив цариник као да почео одомаћивати. Када 1885. покрену Аца Мидовановић стручни царински лист, позва Бошковића да кумује листу. Он га назва „Цариником“. Уз то одговори *писмом* изневши да треба узети речи: царина, царински, царинарница, цариник. То је писмо изишло у Царинику за 1885. и за 1893. а и у Скупљ. Списима св. 2., стр. 280.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

—2. под натписом „О царинику, царини и цариници“. Од то доба државна служба не трпи „Ћумрук, ыумрукџија и т. д.“, већ замењује оним изразима, које је Вук употребио, а Бошковић по том предложио у „Царинику“.

Када је Учено Друштво усвојило да прослава педесетогодишњи рад својих живих чланова и намерно било, да прослави такав рад Малетића и Бана, одреде Бошковића, да на тој свечаној седници проговори о раду Банову. И он је своје казао, дао нам је добру биографију, добру библиографију његових радова, као и карактеристику ових, покупио је и разна мишљења туђих научника о Бану, а није заборавио поменути ни његове радове преведене на туђе језике. Бана је оценио и као политичара и као књижевника. Овако изражена биографија може служити за углед. На крају своје беседе истакао је мисао, да смо ми, Срби и Хрвати, од свих Словена први били, који смо још у XVI. веку почели радити на драматској појесији, а даље навео је имена драмских писаца у новијој нашој књижевности, поменувши М. Јанковића не само као преводника већ и као оригиналнога писца, без сумње „Благодарнога сина“, што је, као што се зна, погрешно. За тим повлачи паралелу између старијега и садашњега доба и изводи, да је сада много боље за издање дела, јер има и толико друштава и издавача, који дело потпомажу да изиђе. Али још није довољно, ни критика није оно, што треба да је. Да се овом доскочи, треба настати, те на крају проноси мисао о петом одељењу Ученога Друштва, кроз које веје не само народни него и новији европски дух, што сведочи и ова прослава ова два ветерана, који су „на књижевном пољу старији посленици и од овога друштва“. „Као што је јесен под нашим небом обично најлепше доба у години, лепше и од самога пролећа, тако и јесен нашега живота нек вам је лепа и пријатна. И као што задовољно можете гледати на прошлост, тако ведро погледајте у будућност. Дотавши сунцу на запад, дочекасте славу у нас не обичну, која нек вам је срећна, јер бејасте неморни унапредници научнога живота и уметности, верни чувари образованости и развитка пунонадне омладине!“ — овим речима заврши своју беседу. Ова је беседа штампана у Гласнику 65., стр. 12—39. извода из записника. —

Опет нам једна година (1886.) пролази без икака књижевнога рада, а то је година, када је имао пуне руке посла као секретар Уч. Друштва, бранећи га. Те године притекло је у септембру месецу и ректорско звање, које је школске 1886.-7. достојно вршио. Као ректор беседио је о св. Сави

1887. године, дајући слику школе по своје схватању. Он нам у својој језгровитој беседи расправља „шта је народност, једна од првих крупних речи нашега времена, која у овај мах покреће сву Европу, па онда ...шта васпитање може учинити за унапређење српске народности и родољубивог начина мишљења“. Начело народности, вели у току причања, мора победити. Као год што сада заузимају горње место у цивилизацији и просвети доза романска и германска, тако ће без сумње доћи ред и на дозу словенску. Али тада не мисли словенство идентично панславизму. Федерације би могло бити, али такве, која би свакој грани у току повеснице развијени народни живот обезбрижио — као државни живот. „С тога за федерацију неје потребна ни промена државне везе, него само да народи дођу до потпуног уживања својих права“. За споразумевање морао би се изабрати један заједнички језик међу словенским, а то је руски; овај би за кратко време раскрилио свакоме и обилату књижевност руску“. Тако је замислио Бошковић федерацију словенску! — „А како би се српски дечак и младић наставом — васпитањем упутили, да своју отаџбину и српство воле, него све друге земље тако, да су готови, кад буду људи, за одржање њихово да принесу највеће жртве, шта више, у крајном случају, да положи за њих и сам живот свој?“ Буђење народног осећања и неговање родољубивог начина мишљења, нешто посредним путем, учитељ постизава науком о вери; она изврсно одржава народну целину и она је сама за се довољна да одржава народ у скупу. Говорећи тако о вери и њену значају, као наставном предмету, баца летимичан поглед на историју словенске цркве, дотичући се нарочито Ђирида и Методија. Други наставни предмет, „којим се народна свест може особито пробудити и унапредити, који је управо острог, бедем, и заштитна светиња народности“ — јесте језик. У језику је најјача веза некога народа и у гајењу језика нешто, чим се народност најјаче унапређује. Наставник да подстакне и унапреди народно осећање, треба да гаји матерњи језик чим год може. Њему нека је уступљено часно место међу наставним језицима. Врло лепо наглашује, како наставник треба да истакне особине српскога језика, којима се одликује од осталих словенских или туђих језика. „Ту је право поље, где родољубиви наставник своје ученике може распалити трајним одушевљењем за свој род и народност“. Изневши задатак наставника матерњег језика, прича нам о историји граматике почевши од Јов. Дамаскина у 8. веку па на овамо, оно, скоро исто само у изводу, што налазимо и у беседи од 1871.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

године. — Трећи је врстан предмет — *српска књижевност*, да се омладину испуни жарким народним осећањем, трајним одушевљењем за своју отаџбину и српство. Шта треба истаћи помиње, а наглашује, да је најзгодније за упознавање омладине с дивним пртама српског народног карактера, јунаштва и врлива, дубоке, побожне срдчности и одушевљења за веру, отаџбину и народ, праве истините женскости и т. д. — наше народно песништво. На ово за тим надовезује заслуге Вукове и Даничићеве. Као да не могаде ни једне прилике пропустити, а да их се не сети и не опомене на рад. И том згодом није хтео а да не нагласи, да је о Митрову дану те године 100 година од рођења Вукова и да се нада, да ће се тај дан достојно прославити. — *Српска историја* такођер је важна за гајење народности, „она је моћ што неизмерно утиче на сву моралну битност“. Наставниково је, „да на развитуку цуних 13 векова, доведе омладину до јасне свести о светско-историјском задатку српскога народа и јужних Словена у опште, да је светлим угледима распали ка добру, да је подстакне на подражавање, а тако исто да је рђавим, одвратним примерима застраши ода зла“. Његово је мишљење, да не ваља истицати само тамне партије и сенке у животу нашега народа. Даје нам оне сјајне партије, које омладину могу довести до дивљења (Немањинско доба и т. д.). Не треба превидети крај политичке и културно-историјску страну. *И повесница других држава* може послужити за наше смерове; али историју својега народа ставимо омладини већма на душу но до сад, па се прођимо свога немара и космополитских назора, вели нам. Даљи је предмет погодан за тај посао *земљопис Србије и земаља, у којима Срби живе*. На крају нам указује, да и тело треба образовати, а на то служи *гимнастика*. Па завршује: „Кад школа тако, или слично буде неговала и гајила народно осећање, чим год може; кад власти и поједини родољубиви сународници те, у омладину засађене, клице буду подржавали и потхрањивали још и у потоњем животу; кад породица, општина, грађанско друштво, посебна држава и сав народ буду те клице развијали и подизали, те тако јачали народни начин мишљења; на послетку, кад се рано започетим и доцније настављеним телесним вежбањем сав народ учини подобан за одбрану: онда повољни успех не ће изостати. Са старим одолевањем, по ком наш народ и у старо и у ново време беше славан, повратиће се међу нас и свежина духа, срчаност и одважност, и настаће нараштај, који, будући без тесногрудог и таштог народног поноса, у пуној свести о добрим странама свога народа, другим

народима неће завидети, нити ће их притешњивати, него ће ревносно бдети над својом народном чашћу, и биће у свако доба готов, да је брани свим средствима, која су му у власти“. — Ова је беседа прво изишла у Просветном Гласнику за 1887. годину, одакле и посебно оштампана, а за тим и у „Скуп. Списима“, св. другој, стр. 199.— 259., свуда под натписом „О народности и о неговану српске народности наставом и васпитањем. О њој је проговорно неколико речи с похвалом Ј. Живановић у Јавору бр. 8. за год. 1888., а Јаглић у Archiv-у XI. стр. 639 само помену: „Eine Festrede mit weitem Ausblick“.

Још једном дала му се прилика да говори о заслугама Вуковим, које он као да је најбоље познавао и ценпо. Када се септембра месеца 1888. савила стогодишњица од рођења Вукова, тада је 9. септембра у дворници Велике Школе беседио Бошковић о Вуку. Беседа је штампана у засебној књижици: *Светковина Вукове стогодишњице. Вук Стеф. Караџић, рођен 26. октобра 1787. у Тришћу, умро 26. јануара 1864. у Бечу. По различним писцима, од Јована Бошковића*. Беседио у дворници Велике Школе 9. септембра 1888. У Београду, у штампарији краљевине Србије 1888., мала 8-на, стр. 71. Ова је беседа добро дошла сваком оном, који би хтео да нешто више зна о Вуку; а пишчева је намера била да „изазове опште признање и дубоку захвалност, или као што песник вели: „који знате, да се осећате,

кој' не знате, да по данас знате“, (стр. 46.).

У овој књижици ваћи ћемо јасно истакнуте Вукове заслуге као и поменута у кратко сва његова главнија дела. Донекле полемисхе с оним руским писцима (Кулаковски), који жаде, што смо се Вуковим правописом одвојили и тобоже удаљили од рускога језика и књижевности. Ми нисмо стајали никад ближе руској књижевности него од Вука амо. „Ваш Вуковци беху они, који су готово сва главна дела првих руских писаца превели на српски; с руске стране опет, многи књижевници изучише српски језик потпуно; а и новинарска је узајамност сада живља но икада пре, за владе старога правописа и мешовитог језика“. И сада понавља раније исказано своје мишљење, да „за међусловенске односе ваља изабрати *светски језик руски*“. Последње странице посветио је животу Вукову, учитељу своме. И као добар ученик врлог учитеља и овом приликом узвикује му: „Учитељу драги! Хвадим Бога, што сам дочекао, да ти на овакој светковини из дубине душе могу рећи: слава! и — хвала!“ На крају своје лепе беседе ставља у аманет књижевним историчарима, да се постарају да што пре

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

угледа света Вукова преписка са знатним ученим људима и радња његових савремених писаца. До данас се нико не одазва његовој жељи. Академија би наша требало да се у том угледа на руску Академију, те да нам пружи лепе руковети Вукових писама, до сада изданих по разним листовима и неизданих. Време је већ и о том да се ради, јер ево нам један по један од Вукових ученика нестаје с овога света, а ми и не мислимо, да треба једном и наша књижевност да добије потпуну биографију Вукову! — Рад је овај Бошковићев, као што и сам помиње омиљеним му изразом, „по различним писцима“ изражен. Много што шта из ранијих својих радова унео је опет, да би тако дао једну целину. Није без интереса споменути, да је своју оцену на Вукове песме (Видовдан бр. 5.) готово сву унео и у ову беседу (стр. 21.—29.). — Биће да је штампарска грешка што вели, да се Вук оженио 1818. године (стр. 59.); јер сам Вук у писму¹⁾ Лукијану Мушицком од 11. јунија 1818. вели: „Код мене је све здраво, вада Богу; Милутић расте и смије се и гуче“. У једном пак ранијем писму, од 30. јануара 1817.: Хајде сад на тенау да вам пишем што год за *Хлоју чужеродну*; ви кажете, да за мене у Ресави цвјета Венера. Како ћу ја оставити ваш вјестник (или вјесник по нашему?) у Бечу, пак да идем у Ресаву? Даље описује своју „Хлоју“, која се већ зна и прекрстити, а којој је наденуо име Милуца. Најзад га пита: „Зар не можете ви мени благословити једну Хлоју?“. Кад му писа 6. марта исте године вели: „Па за толике труде и фантазије једва ми благоспљасте Хлоју“. Даље је опет описује као жену радилицу.²⁾

Маја 13., 1889. филолошка дружина „Даничић“ приреди у народном позоришту „Даничићево вече“ у прилог подизању споменика на гробу великог учитеља. Да би вече испало што достојније сени покојникове, одлучила је била дружина, да умолит г. Бошковића, да на тој свечаности коју прозбори. Радо се прими те части. У беседи својој дотакао се нешто мало Даничића и његових заслуга, а главно му је тежиште било да говори о поварађивању научне граматике. Указао је и на тешкоћу у учењу граматике по гимнасијама: она треба да је практичније написана. Изнео је на-

рочито потребу популарне расправе о основама, показујући на примерима како је он замисља. Овај део, па и цела беседа, може се узети као прилог опет за чистијење језика од неправилности и погрешности. Нагласи и потребу једне терминологије у оба „једнородна“ народа, Срба и Хрвата, као и једнога научнога друштва, „које не би само обрађивало и унапређивало науку, допуњавало и надокићавало и у опште вршило оно за што није довољча појединачна свага; него које би било *главни орган научни*, који чува и негује државне везе с науком, и доводи у ред случајне и без реда утицаје на научни покрет“. — Беседа ова штампана је у Гласнику 70. стр. 321 до 327. под натписом „*На Даничићевом вечеру*“.

Као критички издавач показује нам се Бошковић у издању ћирилицом „Османа Гундулићева“, кога приправи за штампу.¹⁾ Бошковић није ово издање само просто преписао ћирилицом; он га је учинио приступачним ширем кругу читалаца оним силним тумачењима значења непознатих речи, а кашто и смисла, која стави испод текста. Сем тога на крају је књиге „Рјечник“ мање познатих речи у нашим крајевима, па ма оне и у Вука биле; он је марљиво изражен, а на широј основици изведен; износи преко 90 страна. За Рјечником су „Виљешке историјске, земљописне и митолошке“; њих је, као што сам вели, позајмио из Брозова издања. Немајући времена, није израдио тај речник „бележака“ онако како је мислио, т. ј. онако како се данас граде уз грчке и латинске класике. Пред издањем је врло интересан предговор, који даје овом издању вишу вредност. У предговору од 62 стране црта нам делим сликама постанак књижевности и узроке постанку у Дубровнику, па прелази на сликање живота и рада Гундулићева, заустављајући се на „Осману“, његову постанку и изворима; износи нам књижевну прецирку о изгубљеним певањима, те се и он придружује противницима Павићевим: Фр. Марковићу и Л. Зори. Говори даље о издањима као и допунама, па и о врлинама „Османа“. Даје рачуна о свом издавању као критици текстова, размеру и елизији (као да у овом није био доста срећан), говори о преписивачима а и о слику. За тим нас упознаје с језиком Гундулићевим. Као што се из овога види, предговор је лепа слика о Гундулићу, управо о његову „Осману“; у њем је вешто прибрано, што је до сада рађено, а

¹⁾ Ова су писма штампана у „Стражилову“ и „Гласнику“ књ. 75. Чини ми се, да је у овом последњем и по што шта и погрешно штампано. Кроз целу се преписку провлачи н. пр. Гачић место Гагић. Штета је, што нису ова интересна писма пажљивије издана!

²⁾ У Архиву XI, 636. Јагић вели: Diese Festrede, gehalten gelegentlich der hundertjährigen Feier Vuk's in Belgrad, gibt wenig neue Momente zur Würdigung des unsterblichen Mannes.

¹⁾ Натпис му је: „Осман Ивана Гундулића, с допунама Н. Мажуранића и П. Соркочевића. Приправио за штампу Јован Бошковић. У Земуну. Издање књижаре Јове Карамата 1890. На 8 пи LXII. 1 лист, стр. 457 и 248, 2 листа. Ово је издање изишло и у кварту, а и на двојакој хартији. Штампана га је радосно поздравила.“

удешено јасно и разумљиво. У Архиву XIII. стр. 141—144. Јагић је проговорио о овом издању. „Er hat sich, вели у тој оцени, seiner sehr zeitgemässen Aufgabe mit grosser Gewissenhaftigkeit unterzogen und eine Ausgabe geliefert, die selbst nach mehreren, mit lat. Buchstaben veranstalteten manchen neue und bemerkenswerthe bietet. Vor allem ist lesenswerth die sehr hübsch geschriebene Einleitung, in welcher von Gundulić, seiner Zeit und dem Charakter seines „Osman“ die Rede ist. Auch über die Eigenthümlichkeiten der Sprache Gundulić's spricht der Herausgeber recht eingehend. Die grammatisch-lexicalischen Anmerkungen, mit welchen er jeden einzelnen Gesang begleitet, sowie das am Ende des Werkes beigegebene Glossar zeugen von dem sichtlichen Bestreben des Herausgebers, die Lectüre dieser schönen Dichtung möglichst verständlich zu machen“. За тим је прешао на замерке, међу којима највише замера елдацији, коју Бошковић учини; да би стих осмерац сачувао, покварио је целу грађу у језику.

У низ разноврсних послова његових долази и рад један особите врсте. Он је као секретар Ученога Друштва на завршетку рада његова израдно „Преглед садржине 90-орих књига Гласника Српскога Ученог Друштва 1841.—1847.—1891., по писцима, струкама и хронолошки“. Овај је „Преглед“ штампан у 75. књ. Гласника стр. 1.—126., а и посебно оштампан крајем 1891. године. Мора се похвалити марљивост у изради; она је у толико већа, у колико се овим послом уштеђује време, које би се губило претурајући кад и кад и све „Гласнике“ ради једнога рада. Камо да и „Летопис Матице Српске“ добије овако богато израђен преглед! — На почетку је „прегледа“ предговор састављача, писан априла 1891. год.; у њем нам даје рачуна о своме раду. У „Гласницима“ има неколико радова, под којима нема имена, ко их је писао, те их је и састављач крстио безименима. Мени се чини, да није требало оставити тако. За неке се радове и зна чији су (као нпр. пок. Николајевића „о Комненима“), а за неке би се могло дознати, те би се крај „безимени“ могло бар у заградни ставити право име. Тако би потомство знало све раднике ове богате ризнице. „Преглед“ овај штампан је на првом месту, те чланци ове књиге не одговарају потпуно онима, који су наведени у 75. књизи у „Прегледу“. Тако као 7. тачка требало је да дође „Књижевни приложак“ од Јована Бошковића, али њега у овој књизи нема. О чем говори тај „приложак“? Је ли остао у рукопису? Даље је требало да уђу у ту свеску „Подаци за животописе многих покојних чланова С. У. Д. Од њих самих“

као 6. тачка, и као 8. „Изводи из записника“, а нису ушли. А ушли су као 6. тачка „Научно истраживање и одређење границе народа балканског полуострва. Предлог Димитрија Ђурића“ и „Огист Дозон (Некролог) Од Стојана Бошковића“, а нису ушли у „Преглед“.

Треће и последње његово критичко издање јесте прва свеска *Вукова Рјечника*, што нам изиде прве половине прошле године. Потреба је захтевала, да што пре добијемо „Вуков Рјечник“ у руке, с тога је био и поздрављен онако топло излазак његов. Бошковић је предузео посао с љубављу. Речи исказане¹⁾ у оцени Београчева речника биле су му пред очима при изради овог издања, што сведоче и неке његове напомене у поговору. Он га није хтео просто прештампати, јер би то према његову мишљењу значило „с једне стране, не хрјети за науку, а с друге, захтијевати од 30 до 50 тисућа образованих читалаца да знају све оно, што може знати стотинак стручних људи“. Сви његови додаци и исправци јесу у угластој заградни, те читалац онда има пред собом јасну слику: шта је Вуково, а шта његово. У угластој заградни нису све речи права значења речи; у њу је стављао „различне ствари, као: основе и коријене, туђе постање, основно значење, још по нека његова значења: иста, или даље и друкчије изведена, по сродству појмова, редом; ријечи имѣњаке и сроднога значења; проста тумачења и објашњаје; напомене, да се неке ријечи могу и друкчије превести, на други начин казати, још нешто значити, и т. д.; књижевне ријечи и по неки свој скромни приједлог“. Јагић, који је критиковао ово издање у Архиву XV. стр. 123.—135., замера на првом месту етимологисању Бошковићеву као непотребном у овој књизи; оно није ни свуда тачно изведено. Даља му је замерка, између осталих, што у демецима има нешто речи, којих нема у азбучном реду Вукових речи, те их је требало увући под угластом заградом. „Ein wirkliches Verdienst des Herausgebers der neuen Auflage muss man in dem Bestreben erblicken, nach dem Vorbilde Vuk's den synonymischen Parallelismus consequenter durchzuführen“. Замерио је Јагић, што Бошковић у поговору прича о степеновању као ствари, која је истина у Миклошића, али коју је наука већ забацила. То исто

¹⁾ „Кад би цела граматика израђена била по повој системи, онда бисмо у 2-гоме делу нашли све речи (основе) са својим значењима, у 3-ем делу све облике именске и глаголске (речи), а у 4-ој реченице (фразе). Али а) то још није учињено за српски језик, а б) речник, и ако стоји изван научне системе, ипак ће бити потребан свагда као практична књига, у којој се *брзо и лако* може наћи све оно, што нам код које речи треба да знамо; нарочито речници добро протумачени туђим речима и реченицама осветљују врло материји језик“. Скуп. Списи 2, 59—60.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

помиње и Маретић (Nastavni Vjesnik I 60.—73.), њему још пије у вољи, да је Бошковић мењао Вуково писање појединих речи (Рајић м. Раић). Он нам вели: „Тко год нема другог изданја Вукова рјечника а žели га имати, тај нека мирне душе купи ово треће изданје, јер ће од њега имати исту корист као и од другог; ово изданје служи на особиту част Бошковићеву издавачком акрибију и великому труду, што га таква акрибија тражи“. — Пред „Рјечником“ је Бошковићево „Из поговора“ од стр. XIII—XX. У том „поговору“ између осталог говори и о дијалектима српско-хрватског језика. Он га дели на четири дијалекта, узимајући штокавски и чакавски као главне, а шчокавски и кајкавски као побочне. „Поговор“ је писан јужним говором, те му је то и једини рад тим дијалектом писан. Бошковића је заслуга, што је издање изишло овако спретно и у погледу штампаријском, те су и сва слова удешена на један калуп — на боргис. — Нека је овде још поменуто, да је Бошковић у последње доба био председником одбора за издавање Вукових дела. —

И ево нас већ на крају с набрајањем Бошковићевих дела. Остало нам је да говоримо још о последњем му делу, које није све ни изишло на свет и, као што чујемо, неће ни изићи овако како га је замислио покојник. Реч је о његовим „Писмима о књижевности српској и хрватској“, од којих изиде прва половина, т. ј. стара књижевност Бугара и Срба. Још је покојник припремио за штампу први део друге половине (дубровачко-далматинску књижевност) и ту га је смрт прекинула. Пред нама је из Летописа 170. и 171. оштампана та његова радња од 111 страна. Како је то најновији његов рад а и *последњи*, забавићемо се њиме мало дуже. Дело је поделно у писма, и ова прва половина има 30 писама. У првом писму тумачи реч „литература“ и деобу литературе на националну, стручну и општу. Друго је писмо о балканском полуострву и његовим становницима, о досељењу Словена, на Срба и Хрвата. Од Румуна мисли да су Бугари примили и позадни чланак, а Срби од *Шкипетара* творбу будућег времена са *ћу*. Треће писмо бави се о Македонији и Панонији. Оно је интересно са Бошковићевих смелих претпоставака. Четврто је писмо — деоба наше литературе. Прва три века (9.—12.) рачуна у заједничку литературу. Четврти му је период од Доситијеве прве књиге, па за сада до Даничићева века (1882.). У том писму говори и о почетку хришћанства, наводећи по Миклошићу немачко-латинску терминологију. Пето је писмо биографија словенских апостола, а шесто о старом словенском језику. У седмом расправља о том језику износећи историју тога питања, и слаже се с

Миклошићем о Панонији, као средишту старог словенског језика; његове доказе прихвата и он. У том му се писму поткрала грешка, када у имену *болоњски* псалтир тражи Болоњу близу Охрида (тако и на стр. 9.). Осмо говори о буквама. Ту се такођер држи Миклошићева мишљења. Смело му је етимологисање, кад реч богумил изводи из богомољци. У деветом писму реч је о уредницима двеју словенских букваца. Десето говори у опште о реценсијама старог словенског језика, а за тим наводи опширније споменике и особине чистога старог језика. Једанаесто је о реценсијама; оно је израдно према своме чланку у Видовдану за 1862., у коме приказује Миклошића „Chrestomathia“. Дванаесто писмо прича о првим почецима литературе у Бугара. Без сумње је на стр. 34. грешка, кад се вели, да су: „Лествје, од Јована Лествичника († 606) словенски превод 12. и 13. века“. Писмо 13. је о богомилима и апокрифној књижевности; 14. о белетристици, а 15. о историјској и биографској радњи, о хроникама и хронографима. У 16. је говор о домаћим летописима и биографијама. Застарело је у опште мишљење, да у старој бугарској књижевности није било летописне радње. О почецима књижевности разних словенских народа је у 17. Бошковић је и овде остао веран своме старом мишљењу, у два три маха изнесеном, да је Љубишин суд *прави* чешки споменик X века. Писмом 18. завршује бугарску, а 19. почиње нашу књижевност. Говори о писмарској радњи као и о најстаријим сачуваним споменицима, а не испушта из вида ни да коју реч о жупанијским државцима и о потреби умнога центра. 20. је о св. Сави и његовој радњи,¹⁾ 21. о Првовенчаноме, а 22. говори о Доментијану, Теодосију и Теодору Граматику. У 23. је реч о XIV веку у нашој литератури. Спомње Никодима као архиепископа од 1317. до 1325. (стр. 69.), међу тим је Никодим умр'о 1324. (стр. 72.). Погрешно се вели ту, да је Душанова листина од 1365., у којој се помиње Роман Бранковић. Ту је грешку већ Руварац исправно. Писмо 24. је посвећено Давиду, 25. Цамблаку, а у 26. је обзор на 13. и 14. век. О законодавној радњи прича у 27., а у 28. о историографској радњи, а нарочито о летописима и родословима. Пре Магарашевића звани су летописе и Ј. Вујић и Давидовић. Њихов број није око 30, већ је прешао и 50. Члани се, да Бошковић при изради овога дела није имао пред собом Рувар-

¹⁾ И Бошковић узео по Вуловићу, да је св. Сава пре Стевана Првовенчаног писао житије свог оца. Вуловић узима, да га је св. Сава морао писати најдаље између 1207. и 1215. Његово мишљење потврђује и Шафарик у писму В. А. Макејевскоме, кад вели за св. Сава „scripsit enim vitam patris sui a. 1210.“. Од куда то зна Шафарик не вели. (Јавор 1885., стр. 795.).

чево о „кнезу Лазару“. Претпоследње је писмо о 15. веку. Не бих рекао, да је Шафарик знао само по имену за Константина. Последње писмо ове прве половине говори о хрватској глагољској књижевности, хронографији, тајној буквици, ревизији црквених књига, о штампаријама, глагољашима и неколико речи о Србима у Русији. На крају су три прилога: један је одломак апостола срп. рецензије из друге половине XI (XII) в., други брачка листина и треће белешка Дмитрија Кратовскога из XV века. Даље је и таблица слова. — Као што се из овога краткога прегледа види, пред нама је литература стара, коју је Бошковић израдио по предавањима Вуловићевим и по Миклошићу. Овде онде биће и по која грешка и противуречност, што само показује, да је овај рад рађен на хитњи. Свакако ова писма добро ће доћи, јер у последње доба немамо никакве историје књижевности ни за школе.

Свршисмо с набрајањем штампаних дела Бошковићевих; сада би могла доћи карактеристика и помен његових нештампаних радова, али пре тога зауставићу се на његовим предавањима. Бошковић је предавао своју словенску филологију у првој години, а то се знало, увек од 9—10 пре подне. Шта се за годину дана може прећи с пет до шест часова недељно, познато је и о том не треба да говорим. Неспретно уређење наше Велике Школе томе је криво. Зимњег течаја (семестра), до св. Саве, прешао би обично Бошковић „увод у филологију“, који смо добивали по свршетку на препис. У том уводу Бошковић се додирује имена науке, коју предаје, и њене историје у свима периодима, не пропушта у кратко навести шта се у нас преводило с грчкога и латинскога, а и о важности учења класичних језика. Прелазно би у кратко све правце филологије, који посташе од оно доба, када она поста правом науком. За библиографским прегледом литературе о словенској филологији дошао би да говори о теорији о језику (о корену и наставку, о деоби граматике, о развојку језика, о закону у језику, о правилности и неправилности). За тим би било речи о деоби језика, зауставивши се на словенским језицима, на Даничићевој деоби словенских језика и на вредности старог словенскога за остале словенске језике. По Миклошићу би прешао теорију панонисма, о рецензијама и о заменама ђ, љ, њ, њ, ж и а у словенским језицима. Други семестар пробавно би на читању Миклошића граматике и то Lautlehre, а и Stammbildungslehre. Ту се ограничи на стари словенски и српски. — Предавања ова мислио је издати, разуме се, нешто проширивши и допунавши.

По његову својеручном списку књижевних радова звала би се „Приручница филологије“ у 3 књиге. Књига I била би „наука о старом животу, класичном и словенском“; друга: „наука о језику“, а трећа „научна граматика српскога језика.“¹⁾

Покојни се Бошковић после прославе тридесет година свога књижевнога рада одлучно да издаје своје „Скупљене Списке.“ Распоред је био одређен за четири књиге, односно за осам свезака. Првој је књизи ставио натпис „О српском језику.“ Она је изишла у две свеске. Прва је изишла 1887. године и била поздрављена топло од све штампе. Јагићев реферат о тој свесци већ смо напред поменули. О првој свесци проговорио је и К. Kadlec у Jelínek-ову Slovánský Sborník VI 289.—90. — Друга је свеска изишла годину дана по том; њу је Јагић карактерисао у Архиву XI. 634. овако: „Die Fortsetzung der gesammten Werke J. Bošković's, aus welchen die Jugend reiche Belehrung schöpfen kann.“ — На том је стало. Други послови и препоне узроком су, да продужење не следова, и ако је једном приликом и оглас дат, да ће изићи кроз који месец. Напред смо поменули, шта је требало доћи у III и VI књигу, а сада додајемо шта треба по плану његову у другу (3. и 4. св.) књигу да уђе. Ово наводимо нарочито с тога што тих белешака и кратких чланака и не поменусмо у прегледу књижевних радова његових. Они су штампани већином у „Србадији.“ Садржај је овај:

Различне садржине. 1°. О неким заводима, установама, књижевним друштвима и средствима за унапређење српске књижевности и просвете, као: Српске гимназије у Срему и Бачкој, српски Нар. Фондови у Карловцима, Магица Српска, Српско учено друштво, Народна библиотека и Музеј, Народно Позориште, Велика Школа, Ботанички врт, Богословија, Гимназије, Наше Штампарије, Читалонице, Београдско певачко друштво, Изложба слика, Музикалије, Корнелије Станковић, Србин-вајар, Српски уметници, Српска домаћа индустрија.

2°. Из руске књижевности, Чешки књиџар — издавач, Прилози к српској историји књижевности животописи српских књижевника и уметника, некролози и надгробне беседе, оцене и прикази књига, књижевне ситнице.

3°. О новим српским новцима и мерама (1862. и 1864.); говори на народно-црквеном сабору, народној скупштини и на скуповима, и друго.

4°. Прилози к историји српског позоришта. Оцене представа, уметничке ситнице.

5°. Око 100 писама Ђ. Даничића.

¹⁾ Писмо г-ђице Л. Бошковићеве.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Ова би књига дала и лепа градива а и разноврсна. Сем тога писма Ђ. Даничића открила би нам многу ону тајну везу пријатељства, које је од педесетих година па до саме смрти Даничићеве везивало ова два врла Новосађанина; бацила би јачу светлост без сумње и на Бошковићев рад као и на његово помагање Даничићу у изради академијскога Рјечника. Знамо толико за сада, да је Бошковић послао за живота Ђурини збирку народних речи и фраза.¹⁾ Сем великога Даничића и недавно преминулога министра Бошковића налаже, да нам што пре ова књига угледа света. У опште издање Бошковићевих дела требало би да ускори. Тек кад имаднемо тако прикупљена дела, моћи ће слика разноврснога рада Бошковићева бити јаснија!

Бошковић је издао и списе свога милога брата Станоја и то: *Lehrbuch der serbischen Sprache*, 2. до 4. издања. У Будапешти 1870. до 1882., и Сlike из српске историје, ново прегледано издање. Под његовом редакцијом сем поменутога изишло је 25 Гласника (од 51. до 75.) првога реда, 14. и 15. књига другога реда и П. Срећковића „Историја српскога народа.“ У рукопису му је остала сем превода Шерове историје књижевности, немачка граматика за Србе по Аву и Грађа за речник српског и немачкога језика, у две књиге¹⁾ Велика је штета, да Бошковић неје могао извршити своју често помињану жељу, да изда немачко-српски речник. Неумитна је смрт тому узрок, а уверени смо, да је он могао једини израдити добар речник, јер је знао добро српски, а у немачком му неје било равна. Грађу за речник купио је одавно, лагано, а темељито је радио тај посао. Једном приликом, још за министра Цукића, био је нуђен да изради речник на место Исановићева, тада већ разграбљена, али се неје могао примити, јер је понуда била — немогућа. Он је тражио бар две године за израду, а они му рекоше: „Ако не можете израдити сад преко ферија, за шест недеља, онда ми и не треба.“

Г. Туроман ми јави, да је у Новаковићевој „Види“ изишао живот „Корнелија Станковића“, који је написао Бошковић у друштву са Ст. Годоровићем. А у Бранику бр. 12. читам, да је у Србији основао био са узоритом дружином „Авалу“, да њоме попуни осетну празнину лепе књижевности у Краљевини Србији. Да ли је на „Авали“ радио не стоји. Радио је и на политичким листовима (и

¹⁾ Rad 53, стр. 234.

²⁾ Има скупљеног материјала за речник немачкога и српскога језика: сав Вуков речник и добре техничке речи, од више година, у картонима⁴ вели у Сандићу посланој автобиографији.

у „Српској Народности“, коју уређиваше шездесетих година Каћански), али шта је његово, мени је тешко рећи, јер је без потписа. Сећам се само да је негде писао о дану смрти Јоакима Вујића, али где, не бих знао рећи.

* * *

На крају сам са набрајањем Бошковићевих радова мени познатих. Ето то је рад човека, који за себе вели: „Нисам поклоник многописаштву и фабрицији књига!“ Кроз сва скоро његова дела књижевна опажа се главни смер његов — *да ионароди науку о језику, да чисти језик од неправилности, да се пише чисто, правилно.* Он не беше хладан теоретичар, који са хладнога научног гледишта расправља замршена питања језикословна, већ практичар. Његова је „главна заслуга баш у томе, што је практично примењивао резултате свога теоретског образовања и свога богатог искуства“. — Идејали су му били пок. Вук и Миклошић, оба учитеља његова, чији радови му беху светиња; он их до смрти своје приказиваше ширем кругу читалачкоме. Можда је то и узроком, да је он и Миклошићеве застареле појмове пре водео него новачења и честа мењања мишљења. У опште узевши, Бошковић се одликује сталношћу не само у карактеру већ и у књижевности. Његови су радови плод дужега размишљања; а оно, што је постало под утиском дужега смишљања и премисљања, није се могло тако лако изгладити; отуда, бар по мом мишљењу, у њега и оних честих понављања истих мисли у разним његовим радовима. Даничића је пак гледао као творца научне граматике у нас; њему је приписивао највећу заслугу после Вука, што се можемо на пољу словенске филологије мерити с другим Словенима.

Бошковић и у својим издавачким радовима показује свој смер. У вези је с тим смером и *графичне српске терминологије.* У више прилика подизао је глас и истицао потребу њена стварања. На том је радио усталачки и много је привредио. И добро вели један од биографа покојникових: „Кад би се покупили сви они термини из разних струка науке, којима је творац Бошковић, сваки би се чудило и дивно великим његовим заслугама, које су други у своју корист употребили, а у јавности се ништа не зна о творцу његову“. Ово није никако претеривање. Ово могу посведочити и професори Вел. Школе, који су се њему обраћали за разне термине. Ено и у декембарској свесци „Просветнога Гласника“ (од прошле године) једнога доказа за то. Б. Гавриловић, професор математике, у критички помиње, да му је Бошковић препоручио за мате-

матички термин *Verhältnis* — напремица! И писац ових редака захваљан му је за многи савет и упутак у том послу, док беше у дирекцији срп. држ. железница као поправљач срп. језика. Једном приликом бесмо му г. Мих. Крстић и ја и у посету ишли, да нам благослови многе термине железничке. И он је то с пуно савета и учинио; њему се има и захваљити на оним добрим странама „колскога регулатива“. Па најновији термин у Угарској „крунаш“ потекао је од њега. А колико је још термина граматичких и других, који су се одомаћили, па се и заборавило на творца њихова!

И с катедре је живом речју проповедао чистоту језика а и поступно грађење српске терминологије. „У том не треба хитати, јер хитаће би учинило оно, што и у браће Хрвата“. Свакога предавања исправљао би по штогод погрешно у језику; свакога часа упућивао би у тај посао, тако да је Бошковићев ђак за годину дана *марљива* слушања могао толико успети, да је свој језик знао добро и да је могао не само чисто писати, већ и друге у том поправљати. Такав беше он добар практичар!

* * *

Као приватан човек Бошковић је био омиљена личност. Његова сестра и нећаке могу најбоље причати, како је он био племенита и добра срца. „Готово је цео живот породици својој посветио, свако дело његово било је испуњено добротом, љубављу и племенитошћу. Ни једним знаком није никад дао опазити да он што чини из милости, него је увек тако поступао, да је изгледало, као да он то све мора чинити. Као да га сада гледам, пише ми г-ђица нећака покојникова, како после ручка и вечере задовољно проводи у кругу своје породице. Често би и сам помињао, како се тада налази врло срећан, када може са својима да прозбори коју искрено.“

Пријатељи и другови дуго ће га се сећати са његових лепих говора зачињених умесном шалом или каквом причинцом; а највише његови пријатељи из Новог Сада, којима је ишао сваке године о распусту, да се одмори и разгали. А најмилије му је место његова одмора било *Чеп* у Бачкој, где је код свога од детињства друга и пријатеља Лазе Дунђерскога и његове породице врло мио гост био. Са његове добре нарави и пријатности сви га особито поштоваху и вољаху, називајући га општим именом „наш ујка“. Тамо би се у Чебу, као што сам говораше често, у свежем ваздуху и зелениду потпуно опоравио, па се тако чини и расподожен враћаше на ново на свој посао. — Бош-

ковић беше у друштву узор друштвенога човека, средиште у коме би био. „Па када тој природности у понашању и урођеној љубазности додамо искреност пријатељства и бескрајну оданост, онда имамо у рукама кључ да одгоненемо, зашто је Бошковић био радо виђена и омиљена личност у свакоме друштву, зашто су га другови и пријатељи тако поштовали и волели“¹⁾. Најбољи су доказ, колико су га поштоваоци и пријатељи ценили и поштовали, они многи чланци о њем по смрти му. Новосадски пријатељи шта више и објавама објавише не само смрт, него и четрдесетодневни помен, који му даваху 6. фебруара у Новом Саду.

Ђаци његови, као и они наставници средњих школа, којима је био члан или председник испитне комисије (а број је ових на 90), знају га добро као савесна професора. Његови се слушаоци радо сећају његова неусахла хумора и духовите досетке, којима зачињаше своја предавања. А шалом је хтео да на нешто јаче обрати пажњу као и да слушаоци његови лакше и трајније запамте. Једном се приликом тако нашадно преседавајући на латинском. На питање професорово, како се латински каже „умр'о“, одговори слушацац „mortus“. А на то ће незаборављени Бошковић рећи: „Тако се каже само у кавани при картању!“ Смех је био готов, али и успех постигнут, јер ниједан од назованих неће се више преварити да латинско „mortuus“ замени кафанским „mortus“.

Бошковић је био бољећи не само према родбини, већ и према пријатељу, другу, према свакоме. Најбоље карактерише ту страну његову случај, који прича г. Тодоровић: „Једном испратисмо до станице оболела Лазу Дунђерскога. У повратку Бошковић се заплака и рече: „Бог зна, хоћемо ли још Лазу видети“.

*

Ово је само неколико цртица његове племенитости. Још би се доста и доста о том могло казивати. И његов рад није оним напред испрвен. „Црвени Крст“ могао би нам причати о његову раду за време српско-турскога рата, као и о његову заузимању да што више помоћи скупи од браће своје прекосавске. „Просветни Савет“ знао би нам приповедати његово заузимање за школу, а нарочито да добре уџбенике једном школа добије, он у њем беше два пут чланом. „Београдска Читалица“ и „Археолошко Друштво“ нису без удела његова; у оба је био чланом управе, а у првом и потпредседником. Велика болница у Београду у историји свога постанка бележи такођер Бошковића као члана и секретара оног одбора,

¹⁾ Браник бр. 14.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

који се стараше о њену подизању. Радио је и на прикупљању и сређивању грађе из српске књижевности после Вука за велики „Рјечник“ Југословенске Академије. Многе књижевнике хвали ради чистоте у језику, а то је само његова заслуга: многих је дела прочитао и исправно у рукопису. Па и овим не бисмо били готови с набрајањем његова разноврсна рада¹⁾, али, мислимо, да је и ово довољно да се може проценити, од каква значаја беше Бошковић за културни живот српскога народа! Својим радом подигао је себи спомен вечити!

Бошковић је од одличја имао:

Таковски крст V степена „за заслуге стечене за народно ослобођење и независност српске државе“, којим је одликован 10. августа 1879. године.

Орден Св. Саве III степена, којим је одликован 20. фебруара 1889. године.

Орден Св. Саве II степ., којим је одликован 2. августа 1889. године.

Пошто сам рад завршио и послао да се штампа, добио сам преко Станоја Станојевића четири писма Бошковићева, писана г. Арси Пајевићу, и три г. А. Сандићу. Како ова писма још боље потврђују оно, што у радњи изнесох, а особито његов рад на поправљању језика туђих дела, као и на помагању око уређења повосадских календара, саопштавам их овде у целини.

I. Арси Пајевићу.

У Београду 15. фебр. 1883.

Драги господине Арсо!

Примам се радо да поправим језик у оне три књижице, јер су то почетне књиге за малу децу, па кад су у ствари врло добре, не треба облик да им је неправилан и ружан, те да се у првим почецима из књиге уче погрешкама. После поправке, оне ће бити за сад најсавршеније књижице те врсте у нас.

Имате право да треба поправити не само гласове и облике, него местимце и основе, синтактични ред речи, а гдешто и облик целе реченице, према особинама нашега језика. У саму ствар не ћу дирати; ту је др. Натопшевић мајстор, а ја само ученик, *vulgo* шегрт.

За тај рад ја мислим да не би било много по 5 фор. хонорара од штампаног табака.

У буквару има табака	$4\frac{2}{16}$
„ читанци I	$7\frac{15}{16}$
„ „ II	$10\frac{7}{16}$

Свега табакa $22\frac{1}{2}$

по 5 фор. чини $112\frac{1}{2}$ фор. а. вр.

¹⁾ Види „Београдски Дневник“ за 1886., бр. 252.

Ако је много, ви само кажите, јер: ако рекох не посекох.

Посао ће свакако бити чист и савестан. До краја фебруара, по нашем календару, добићете буквар и мању читанку, а ону већу у половини марта.

Молим вас кажите Стеви В. Половићу или и другом коме устреба, да ако се поведе реч о подизању споменика Бранку Радичевићу у Карловцима на Стражилову, по преносу костију из Веча, да не забораве на Србина вајара Петра Убавића, који би им до августа месеца ове године могао зготовити, од белог мрамора *на ступу*, врло добро погођен *лик* Бранков *до прсију* (бисту), обоје за 2500 фор. осим преносних трошкова (од прилике 100 и неколико фор.).

Моја сестра лежи више од 6 недеља од запаљења плуће и махрамице. Сад је већ изван опасности, али још није добро; опорављање врло споро напредује.

Примите заједно с госпођом срдечно поздравље од моје сестре и мене.

Ваш поштовалац,

Јован Бошковић.

Стеву Вједи у Ученом Друштву предлажу либералци за члана, а виделовци га обарају. Тако и у Чуићевој задужбини не примише његов и ваш предлог. Ваља да ће и Стева једном прогледати те увидети, какви су му они „пријатељи“. Радујем се што је он добио надзорништво у Текелијануму.

II. Истоме.

У Београду 27. фебр. 1883.

Драги г. Арсо!

Шаљем вам у прилогу:

- Буквар, са поправкама у језику;
- Два табакa мојих примедабa на њега.

Читанка још није готова. Ово је спор и заметан посао, као што ћете се уверити и сами.

Као што је један од најтежих књижевничких послова написати добар буквар и добру читанку, тако је сразмерно тешко и поправљати језик у њима. Ту не вреди место погрешног облика ставити правилан, или непотребну туђу реч заменити домаћом, или поправити туђ ред речи, него треба ући у систему, схватити начин поступности, дати еквивалент, често равногласан, и како су одсеци врло кратки, бити као у неком шаренилу, сваки час радити на другом пољу.

Што сам се овога посла примио, није дакле само да нешто зарадим, (волео бих писати два чланка по 6 ₰ за „Орла“, него поправљати језик

у ове три књиге), него и да млађи нараштај дође до са свим исправних школских почетница. Стога, и што се обзирем на ваш мучан положај у овој ствари, спуштам цену хонорара на 8⁰ фор. у банкама за све три књиге.

Примио сам од Валожиха 8 ₰ Њих рачунам у 45 фор. у банкама. Имаћу да примим дакле још 35 фор.

Данас је био скуп Ученога Друштва. Установљен је и пети одбор, за ширење наука и књижевности у народ. За дописне чланове изабрани су: Стева В. Поповић, др. Стева Павловић и др. Илија Огњановић, а ја сам изабран за секретара.

Примите заједно с госпођом срдачан поздрав од свију нас. Мојој сестри је мало боље.

Ваш поштовалац,

Јован Бошковић.

III. Истоме¹⁾.

У Београду 10. марта 1885.

Драги господине Арсо!

Примио сам пакет и у њему рукопис, новчаницу од 100 динара и марке.

И ако ми није до примања нових послова, код мојих пуних магазина, ипак сам одлучио, да вам жељу испуним, и после данашњег врло потребног одмора, сутра одмах узимам ствар у посао.

Свагда сам вас ценio као човека стручњака и великога родољуба; али писам знао да сте ви уједно и психолог, познавач људских и дечијих срдаца и велики дипломата. Многи министри спољашњих послова нека се уклоне или нека се поклоне пред вама! Послати ви мени 100 динара, пре зараде, *пред врбицу*, кад деца хоће да се понове! Хо. мај..... па да се људи не боје дипломатске вештине! А чланови „каталога“ (у старом здању) кажу ми још: да се пренумерисем и на друге свеске тога нашег издања. Лена нарада! Не знам ни како ћу с овом изићи на крај.

Примите од свију мојих срдачно поздравље заједно с госпођом, као и од мене.

Ваш свагдашњи поштоватељ,

Јован Бошковић.

IV. Истоме.

У Београду 17. јула 1885.

Драги г. Арсо!

Шаљем вам у прилогу 10 табака рукописа поправљеног. Од сад ћете свака 3—4 дана добивати по толико, докле све не буде готово.

¹⁾ Ова су три писма својина Бранислава Л. Станојевића.

Писац се није ником обраћао ради штампања. Он је хтео о свом трошку да штампа, од чега га задржаваше само што не ће да се упушта у трговачке послове. Ја сам му дао идеју да се обрати вама.

Рачунали смо. Спис ће изнети 51 $\frac{1}{2}$ табак. За то би га требало поделити у 2 књиге по 25 табака, дебљине (хартије) и величине као Гласник. А п јевтинија је свака књига за се.

У првој књизи била би само два чланка стара (1848. година и кримски рат), а три са свим нова. А у другој књизи биле би такођер ствари већном широј публици непознате.

Не ћу вас наговарати. Ја учиних своје; „рекох и спасох душу!“

Жао ми је што ми пишете да опет патите од ваше старе бољке. Одмора, пријатељу, одмора! и више чиста ваздуха! Морам и вама поновити оно, што сам Даничићу више пута говорио: боље је нека дела посвршивати за 80 година, него за 40! Боже — здравља, биће свега!

И вас и госпођу поздрављамо сви љубазно.

Ваш поштоватељ,

Јован Бошковић.

V. А. Сандићу.

У Београду 1. септ. 1883.

Драги Ацо!

Податке за опис мога живота и рада наћи ћеш:

а) у *Застави* од године 1871, у лиску месеца августа или септембра, ¹⁾ под именом „Школски надзорници“.

б) у *Сликама из српске историје*, од Станоја Бошковића, Београд 1882. г. у животопису Станојевом од Јов Туромана.

в) *Срби у Угарској*, од Е. Пикота у преводу Ст. Павловића. *Други део*. Поправке и допуне (наставак) стр. 579 и 580.

г) *Србадија* за годину 1881., свеска 2, чланак „Позоришни одбор“, стр. 94, 95 и 96.

д) *Србадија* за годину 1881., свеска 3, чланак „Народна библиотека и музеј“, стр. 139 до 143.

А у прилогу шаљем ти *дошуну и завршетак* свему томе.

Шаљем ти уједно и фотографију, с молбом да ми пошљеш своју.

Шаљем ти и једну форинту а. вр., молећи те да је предаш директору Пушибрку, с поздравом од мене и захвалношћу на љубави, а форинту да

¹⁾ Бр. 94. од 13. августа.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да онемо момку, који је преносио велику слику св. Саве из гимназије Рехницеру и натраг.

Вуловића ћу сутра видети и подсетити га на обећање, па ћу ти на скоро опет писати.

Што се тиче мојих бележака из књижевности, не могу да нађем оне, по којима сам предавао у Великој Школи (1865.—71.), забациле се при пресељавању; него сам нашао оне из гимназије (1862.—65.). Али те су и краће и много је које шта застарело; тек нешто ако ти одаберем, па и то морам дати да се препише, јер ми рукопис треба (другом приликом казаћу ти за што).

Међу тим најбоље се можеш помоћи: из Кулаковског „Вукъ Караджичъ“ она партија до Вука. Оно о Вуку је тенденциозно, управо *анти*. Даље, из Јагнћа „Jihoslované“ у чешком *Научном речнику*, а и за се у књигу прештампано (1864.). Њим се и Новаковић служио. За остало долази Новаковић, ти, Вуловић и ја. Најбоље би било, кад би човек знао твој план, на пример да је већ једно издање изашло, да зна, шта да ти пошаље; где би ти могао нешто допунити или поправити, а не да ти препишем, што ти и онако имаш или знаш.

Прими искрено поздравље заједно с госпођом од мојих и твога старога друга и пријатеља

Јов. Бошковића.

VI. Сандићу.

У Београду 12. септ. 1883.

Драги Ацо!

Надам се да си добио моје писмо, које ти неки дан послах препоручено.

Био сам с Вуловићем. Он вели, да није стобом био 8 година, да се не сећа да ти је што обећао, да није од тебе примио никаква писма ни поруке у томе смислу. Добро би било да му ти управо пишеш.

Док доспем, послаћу ти што тражиш, а за сад ти ево једне мале *допуне* к моме пређашњем писму. Тако се то лако сметне с ума и позаборавља.

Чујем да и ти имаш гимназисту женскога рода. Да је Бог поживи и нека јој родитељи дочекају радост!

Примите сви искрени поздрав од свију мојих и мене.

Твој друг,

Јован Бошковић.

VII. Сандићу.

У Београду 16. септ. 1887.

Драги Ацо!

По Емилу послао сам ти моју књигу укори-чену, а овде прилажем:

1° Фотографију г. Ристића од лањске године, дакле како сад изгледа, а не како је изгледао, кад је био млад. Животопис његов добићеш сутра, док се препише. Само поштарину нека плате књижари-издавачи.

2° Посниковић ће послати такођер сутра преко Валожића браћи Поповићима: клише и животопис Ј. Живановића. Хонорара му дајте што нађете за право.

3° „Паше од Будима“ нема у Миловуковим „Илустрованим календарима“ од 1867. и од 1868., а ни у његовом „Илустрованом свету I.“. Кажитачније, где се може наћи.

4° Француски наслов књиге Б. Петровића о Скендербегу шаљем ти у прилогу под 2|2.

5° Декрет о Доситију налази се у Летопису за 1826., свеска III., стр. 222—224.

6° Гласник 65, 66 и 67 послан вам је преко Матице.

7° Фотографију Новаковића нисам могао добити. Стева Раичевић има, али у посланичкој униформи, а то није подесно за књижевност. Друге су му све из млађих времена.

8° Вукова песмарица од 1815. сад је у новог одбора. Молим те да остане још неко време код нас, треба нам.

9° О Жефаровићу — други пут.

Ето сам ти посвршивао све што се могло, код толиког мог посла, да не знам шта ћу пре. Ти си се баш размађарио, али ја ти кажем, да није за твоју љубав, не бих се ни макао. Твоји цинцари — издавачи нису ми још платили за 25 ком. мојих књига. А писао сам им, да не дам на почек.

Одбор за Вукову светковину ради много и добро, али има не малих сметња. Г-ђа Мина најпре не пристајаше никако, а сад пристаје, али под условом, да купимо одлично место у бечком централном гробљу за остале чланове породице и да их тамо пренесемо. Сад тражимо да дознамо суму тога трошка, па онда треба да гледамо како ћемо је подмирити. По нашем плану светковина ће бити свенародна и сјајна. Само се бојим да је кратко време до Митрова, под зиму је, скупштина је,.... може да ће се морати и одгодити за који дан.

Хоћеш ли ти прештампати и допунити Срезњевскога? *Молим те пошаљи ми један комад те твоје књиге, ако је имаш.*

Поздрављајући љубазно тебе и твоје од свију нас, остајем твој стари друг,

Јован Бошковић.

VIII. Још ми Станојевић јавља, да је у њега писмо пок. Бошковића писано др. Илији Огњано-

вићу 21. окт. 1890. У том писму Бошковић даје извештај др. Огњановићу на његово дело „Гробови знаменитих Срба у Н. Саду“. Ту опширно говори о животу и делима Алексе Везилћа, Захарија Стефановића (Орфелина), Лазе Лазаревића, Јевтимија Јовановића и Јевтимија Ивановића. Све је те његове податке употребно је Огњановић у тој својој

књизи. На крају овога писма вели, да приређује Вуков „Рјечник“ за штампу.

Нека је ово неколико редака, посвећених сени врлога наставника, само израз захвалности коју му дугује његов ученик,

Б. С. Ђорђевић.¹⁾

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ КРАЉЕВСКОГА НАМЕСНИШТВА

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Указом г. г. Краљевских Намесника, од 1. фебр. ове год., а на предлог министра просвете и црквених послова, учињен у договору с Његовим Високопреосвештенством г. Митрополитом, постављен је за професора Богословије *Јеврем А. Илић*, начелник III. кл. мин. проsv. и цркв. послова, са годишњом платом коју сада има.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

Указом г. г. Краљевских Намесника, од 10. фебр. ове год., на предлог министра просвете и црквених послова, учињен на основу §-а 7. зак. о уређ. Главн. Просв. Савета, постављени су за редовне чланове Савета: *Јеврем А. Илић*, професор Богословије, и *Димитрије Јосић*, управитељ беогр. Учит. Школе.

ДУХОВНИ СУД ЕПАРХИЈЕ НИШКЕ

Указом г. г. Краљевских Намесника, од 1. фебр. ове год., на предлог министра просвете и цркв. посл., постављени су: за писара прве класе ђакон *Стеван М. Димитријевић*, досад. писар друге класе у истом дух. суду; — за писара треће класе ђакон *Велимир Алексић*, досад. практикант беогр. духовног суда.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Г. г. Краљевски Намесници, указом својим од 29. јан. ове год., на предлог министра проsv. и цркв. послова, а по саслушању минист. савета решили су: да се *Владимир Карић*, професор II. беогр. гимназије, на основу §-а 69. зак. о чин грађ. реда, стави у стање покоја с пенсијом, која му припада по годинама службе.

Указом г. г. Краљевских Намесника, од 10. фебр. ове год., на предлог министра просвете и цркв. посл., постављени су: за директора и професора шабачке гимназије *Сима Вимбић*, директор и професор смедеревске н. гимн., а за професора ваљевске ниже гимназије *Витомир Младеновић*, директор и професор шабачке гимназије, — обојица по потреби службе.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Министар просвете и цркв. послова, претписом својим од 6. фебр. ове год., наредио је, да *Јеврем А. Илић*, професор Богословије, врши дужност начелника просветног одељења у министарству.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Постављења

Претписом министровим постављени су:

у I. београдској гимназији: за учитеља певања прве класе *Стеван Мокрањац*, учитељ друге класе у истој школи, 3. фебр. ове год.;

у III. београдској гимназији: за учитеља гимнастике и војн. вежбања прве класе *Љубомир Илић*, учитељ друге класе у истој гимназији, 3. фебр. ове год.;

у зајечарској гимназији: за предавача *Милун Ибровац*, пређ. предавач, 5. фебр. ове год.;

¹⁾ У раду су ме топло помогли подацима госпођица Лепосава Бошковићева, г. г. Јован Туроман, Стеван Тодоровић, професор реалке, Драг. Посниковић, секретар Велике Школе, Арса Пајевић из Новог Сада, професори С. Грчић и Раде Врховац и Станоје Станојевић филозоф., а Стеван Нешић многим исписима Бошковићевих чланака растурених по листовима, које овде не могах наћи. Нека је свима овде срдљачна захвалност. Ђихова је заслуга једино, ако је Бошковићева слика испала што потпунија.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у ваљевској нижој гимназији: за учитеља музике и певања прве класе *Петар Лифка*, учитељ друге класе, а за учитеља цртања друге класе *Новак Савић*, учитељ треће класе, у истој школи, 3. фебр. ове год.;

у неготинској нижој гимназији: за учитеља цртања прве класе *Павле Чортановић*, учит. друге класе у истој школи, 3. фебр. ове год.;

у београдској Учитељској Школи: за хон. предавача пољске привреде *Павле Тодоровић*, чиновник Управе Фондова, 5. фебр. ове год.;

у београдској Вишој Женској Школи: за помоћницу *Зорка Арсенијевићева*, досад. беспл. помоћница у истом заводу, 5. фебр. ове год.;

у Богословији: за хон. предавача пољске привреде *Павле Тодоровић*, чиновник Управе Фондова, 6. фебр. ове год.;

у ужичкој реалци: за хонорарног вероучитеља свешт. *Алекса Радуловић*, 5. фебр. ове год.;

у крагујевачкој Вишој Женској Школи: за хонор. вероучитеља свешт. *Милан Недељковић*, 10. фебр. ове год.; — за класну учитељицу *Лепосава Борђевићева*, учитељица 2. одељ. IV. р. осн. шк. у Крагујевцу (у гор. кр. вар.), 12. фебр. ове год.

Премештаји

Претписом министровим премештени су:

у пожаревачку гимназију: *д-р Доброслав Игњатовић*, предавач десковачке и гимн., 1. марта ове год., по потреби службе; — *Војислав Вуловић*, предавач зајечарске гимназије, 1. марта ове год., по молби; — *Никола Марковић*, учитељ цртања у вел.-градшт. н. гимназији, 2. марта ове год., по молби.

Разрешења

Претписом министровим разрешени су:

у јагодинској нижој гимназији: *Сима Златичанин*, предавач, 12. фебр. ове год., по молби;

у ужичкој реалци: свештеник *Јеврем Туцовић*, од дужности хонор. вероучитеља, 5. фебр. ове год., по молби;

у чачанској гимназији: предавач *Сава Божић*, 3. марта ове год.

УМРЛИ СУ:

Светислав Бушетић, учитељ основне школе у Гложанима, окр. морав., 30. јан. ове год.;

Тоша Јовановић, редитељ Народног Позоришта, 6. фебр. ове год.;

Димитрије Милићевић, професор ужичке реалке, 8. фебр. ове год.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

РАСПИС

Свима окружним властима и управама градова Београда и Ниша.

Према члану 70 закона о основним школама од 31 децембра 1882 год. (Просв. Зборник, стр. 576) треба да поред надзора „ради оцене успеха учитељског на крају године“ постоји и „општи надзор ради поуке и реда у течају године“. А према чл. 72 тачка б.) истога закона тај општи надзор у течају године треба да се врши „преко директора и наставника учитељских или средњих школа.“

Ма да је протекло већ пуних десет година, од када је овај закон ступио у живот, ипак је ова законска одредба остала неизвршена, и то је било на штету основне наставе.

Држава је приносила велике новчане жртве народној просвети, спремајући и плаћајући наставнике основних школа; општине су утрошиле знатне суме, подижући школске зграде, учитељске станове, и подмирујући друге потребе школске; — али успех није потпуно одговарао принесеним жртвама од стране државе и општина, јер на крају сваке од прошлих десет година могло се видети из извештаја министарских изасланика, да су у многим школама стање наставе и свеколике друге прилике, од којих зависи напредак школе, у врло јадном и жалосном стању.

Услед тога учестале су тужбе грађана, наставника, управитеља и месних одбора, власти и општина на овако немилостиво стање, а с друге стране већ су и саме учитељске скупштине почеле дизати свој глас против досадање школске ревизије. Један од главних узрока ове незгоде био је тај, што између највише просветне власти и школиних чинилаца није било никакве посредне власти, која би сметње и препоне јавне наставе непосредно на време и с места уклањала, и тиме повољан успех настави осигуравала, а не тек ограничавала се само на просто констатовање неуспеха, кад му већ није било помоћи.

Ово ме је и побудило, те сам одлучио, да се речена законска одредба о редовном надзору над основним школама одмах изврши. С тога сам за поједине округе и градове поставио надзорнике, који ће у течају ове школске године прегледати основне школе према учеству које ће бити објављено у званичним новинама.

Ови надзорници имаће дужност и право, да подручне им школе прегледају кад год то они за

добро нађу. У службеним пословима дужне су надзорницима све власти на руку ићи, и за њихову се безбедност старати. Наставници основних школа пак имају се наредбама надзорника покоравати и њихових се упуштава у свему придржавати.

О свему овоме начелство — управа — ће одмах известити све подручне надзорне власти, као и школске управитеље, наставнике и општинске председнике, и наредиће им, да се према овоме управљају.

ПБр. 1790.

31. јануара 1893. год.

у Београду.

Министар

просвете и црквених послова,
ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ С. Р.

УПУСТВО

за прегледање основних школа у течају године.

Господине,

Одредно сам Вас, да у течају ове школске године прегледате основне школе.

Према чл. 70 и 72. закона о основним школама овај надзор треба да буде ради *поуке и реда*.

Што се тиче поуке у *школском раду* и *школском поретку* (дисциплини), Ви ћете обратити пажњу нарочито на ово:

1. Да ли се предају сви *наставни предмети*, који су законом прописани.

2. Да ли се ти предмети предају према одређеним *програмима*.

3. Да ли се учитељи (учитељице) придржавају прописаног *распоред* часова.

4. Да ли се учитељи *спремају за предавања*.

О овом ћете се уверити, ако позовете учитеље, да у вашем присуству држе предавања према утврђеном програму и према прописаном распореду часова.

5. Да ли су *наставну грађу распоредили* подједнако преко целе школске године, а нарочито, да ли су првога течаја прешли половину грађе.

6. Да ли предају јасно и *разумљиво*, одмерено и поступно.

7. Да ли при предавању правилно употребљавају *очигледна средства*.

8. Да ли има довољно *саморадње* при предавању и учењу.

9. Да ли је *понављање* онога, што је предавано, природно и логично, и има ли га довољно при појединим предавањима.

10. Да ли су предавања распоређена тако, да све до краја школске године има по нешто *ново*,

те да се деца не би мучила досадним понављањем кроз више недеља пред испит.

11. Да ли се правилно примењују *начини и облици* предавања.

12. Да ли су довољно заступљени *аналитичко-индуктивни* и *генетичко-хеуристички метод*.

13. Да ли у предавањима има довољно *живости* и *природности*.

14. Да ли ученици добровољно *пазе* на предавања и да ли их ова *интересују*.

15. Да ли се у школи употребљавају само оне књиге, које су прописаним путем одобрене (чл. 5 закона).

16. Да ли учитељи *испитују* ученике свакога месеца и да ли заводе *оцене* у одређено време (чл. 44. закона).

17. Да ли учитељи *тачно* и савесно врше све школске послове.

18. Да ли они *воле* школу и ученике и да ли су *одани* васпитачком позиву.

19. Да ли према ученицима поступају *родитељски* и *озбиљно*.

20. Да ли добрим *примером* претходе својим ученицима.

21. Да ли паже довољно на *чистоћу* у школи и код ученика.

22. Да ли паже на *здравље* ученика и да ли испуњавају потребне погодбе за одржавање здравља за време наставе.

23. Да ли *кажњавају* ученике, и како их кажњавају.

24. Да ли употребљавају и оне *казне*, које су законом *забрањене*.

25. Да ли паже на то, да се ученици *пристојно* и *учтиво* понашају.

26. Да ли негују у њих довољно *моралне* и *религијске* особине.

27. Да ли воде ученике у *цркву* у одређено време.

28. Да ли узимају *редаре* у помоћ за одржање поретка.

29. Да ли ти *редари* помажу учитељу и у *настави*, и да га може бити и замењују, кад он није у школи.

30. Да ли учитељи показују довољно *вештине* и такта при предавањима.

31. Да ли они постизавају *орај успех*, који се према чл. 1. закона тражи од основне школе, нарочито у интелектуалном и морално-религијском погледу.

32. Да ли се учитељи брину о одржавању *потребне везе* између школе и *породице* — учитеља и родитеља.

Где год опазите какву погрешку, Ви ћете упутити дотичнога учитеља (учитељицу) на правилан поступак према педагошко-дидактичвим захтевима.

А што се тиче реда, који треба да влада у свима остадим школским пословима и односима, то је доста јасно самим законом прописано. С тога Вам се овде обраћа пажња особито на :

Чл. 21. закона, који одређује дужности школске општине.

Чл. 30., којим су прописане дужности школскога одбора.

Чл. 37.—40., који говоре о *похађању школе*.

Чл. 52., по ком су учитељи дужни да *поју у цркви*.

Чл. 53., из кога се види, на што се сваки учитељ *заклео*.

Чл. 59., који говори о дужности *учитељског већа*.

Чл. 60., у ком су прописане дужности *уравитеља основних школа*.

Чл. 78. и 79., којима су одређене дужности *надзорника основних школа*.

Ако опазите какав год *неред* или *неправилност* у погледу на вршење закона, Ви ћете позвати дотична лица, да одмах изврше оно, што се законом наређује. Према потреби, Ви можете издати и *писмене* наредбе, и то ако се тиче самога учитеља, можете то забележити у главном уписном протоколу.

О већим неуредностима и неправилностима Ви ћете ме брзо и тачно извештавати, како би се то што пре могло поправити.

Да би овај преглед што више користи донео,

Ви можете поједине школе *изненада* походити. А што се тиче *времена*, кад треба прегледати коју школу, то ћете Ви сами одредити.

За ову више почасну дужност, коју Вам поверавам, Ви нећете примати нарочите награде, него ћете само, кад будете прегледали школе, које су ван места, у коме Ви живите, добивати *поугнину* према закону од 19. фебруара 1892. год.

Али при свем том, ја се надам, да ћете Ви, господине, као патриота, у интересу народне просвете ову дужност савесно извршити.

ПБр. 1790.

31. јануара 1893. год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
ЈОВАН ЋОРЂЕВИЋ, с. р.

Књиге, препоручене гимназијама, вишим и нижим.

1. „*Рачуница*“ III. део, од М. Михаиловића, расписом од 21 нов. 1892 год., ПБр. 13.818.

2. *Бачко црквенско певање и ритмично облачење*. По наставном програму за све разреде основних школа, као привр. уџбеник за обично цркв. појање, расписом од 22. јан. ове год., ПБр. 76.

3. *Физика за више разреде средњих школа*, од д-ра А. Хандла, у српском преводу Ђорђа Рокнића и Ђуре Милијашевића; расписом од 28. јан. ове год., ПБр. 1095.

4. „*Нова систематска француска граматика, с примерима за вежбање, за ниже и више разреде средњих школа*“, од Спире Калика, расписом од 21. фебр. ове год., ПБр. 2331.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

ЗАПИСНИЦИ РЕДОВНИХ И ВАНРЕДНИХ САСТАНАКА ГЛАВНОГ ПРОСВ. САВЕТА

САСТАНАК 543-ћи

7. октобра 1892. год., у Београду.

Били су: председник, Стојан Марковић; редовни чланови: Љуб. Ковачевић, Ђ. Милијашевић; ванредни чланови: Ж. Милосављевић, Ђ. Станојевић, Свет. Никетић, Н. Стевановић, Д. Ј. Путниковић и Ст. Ј. Николић.

Пословођ Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник 542. састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 29. пр. месеца, ПБр. 13.154, којим се по ново шаљу Савету на оцену акти по кривици г. Јевте Ђукића, пређашњег учитеља.

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену овога дела умоди г. Стојан Марковић.

III.

Прочитана су два писма г. министра просвете и цркв. послова, од 29. пр. месеца, ПБр. 8780 и 12.782, којим се шаљу Савету на оцену молбе г-ђице Љубице Н. Ристићеве, учитељице у Смед-

реву и г. Игњата Миливојевића, учитеља у Трновци, који моле за уважење некојих заступничких година учитељске службе да би тиме стекли право на полагање практичног учитељског испита према пропису чл. 49 закона о основним школама.

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену ових молаба умоди г. Љуб. Ковачевић.

IV.

Прочитан је реферат г. Мијалка Ђирића, професора Велике Школе, о рукопису „Збирка алгебарских задатака“ за IV и V разр. гимназија и реадака, од г. В. Димића, професора.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету.

Главни Просветни Савет, својим писмом од 12. маја ове године, СБр. 79, почаствовао ме је пажњом својом послав ми на преглед и оцену дело *Збирка алгебарских задатака*, које је удеоно г. В. Димић, професор I. беогр. гимназије, за ученике IV. и V. разреда гимназија и реадака, а према Алгебри, коју је он израдио заједно са г. Ср. Ј. Стојковићем, професором, која је примљена за школски уџбеник.

Ма да ми је школски уџбеник Алгебра од поменутих писаца био и пре познат, ипак сам га, имајући да прегледам и оценим према њему удеошену Збирку алгебарских задатака, поново са пажњом проучио и нашао да, и поред неколиких оправданих примедба и мерака које би се могле учинити, господа писци заслужују сваку похвалу што су средњошколску књижевност обогатили једним врло добрим уџбеником. Рекавши, узгред, оволико о уџбенику, ја ћу одмах прећи на оцену саме Збирке.

Није нужно да и ја, овде, доказујем важност и потребу овакових збирка у средњошколској настави, пошто је то свакоме, без разлике, добро познато. Нећу претерати у тврђењу ако речем да су овакове збирке задатака за Алгебру оно што су за Хемију — лабораторија, за Физику — експериментисања у физичким кабинетима итд. Мени се чини, да нема оправданијег места употреби познате изреке: „теорија без примене не вреди ништа“ него када је реч о Математици.

Писац је своју Збирку, сем *Основних појмова и претходних вежбања из првих пет видова рачуна*, поделио на седам делова, а свега на I до LXXXVIII. одељака. Подела Збирке разликује се од поделе у Алгебри само у томе, што је писац у V. део ставио све задатке, који се односе на степеновање и кореновање (V. део у Алгебри) и на ирационалне и уображене корене (VI. део у Алгебри).

Цела Збирка уређена је методски и у сваки одељак, према важности његовој, стављен је довољан и пробран број задатака. Ова богата Збирка садржи много и таквих одељака, у којима се налази изложено врло корисних напомена, које би и у уџбеник могле ући. Таквих корисних напомена, поред много других, садржи и LXXVIII. одељак. Даље, *Задаци из процентног и интересног рачуна, Друштвени рачун, Рачуни мешања и смесе, Израчунавање пута, времена и брзине, Геометријски задаци и Мешовити задаци* изложени у IV. делу, а у XI. одељку под В, С, D, Е, F и G, врло је корисна збирка задатака, на које ученици могу применити, или боље рећи поновити, оно знање које су из Рачунице извели. Овај XI. одељак садржи, управо, збирку оних задатака, на које посведневно наилазимо у обичном животу. Према овоме може се с правом тврдити да је ова Збирка врло корисна допуна школског уџбеника Алгебре и да тек заједно чине једну целину, и да ће ова Збирка корисно послужити, не само ученицима IV. и V. разреда гимназија и реадака, него и ученицима виших разреда, па и кандидатима за испит зрелости. Најзад, у математској литератури, добро познати писци С. Morf и S. Tzaut и други, којима се г. В. Димић служио при изради ове своје Збирке, дају такођер, у неку руку, извесну гаранцију за ваљаност ове Збирке.

Знајући добро како је наша школска књижевност веома сиромашна, и да је по наставу од врло велике важности штампање уџбеника, мени је мило, што могу Главном Просветном Савету препоручити ову Збирку. Корисно би било, кад би се ова Збирка откупила и о државном трошку што пре штампала, те би се њоме попустила она празнина, која се до сада осећала у средњошколској настави у Алгебри.

Не могу да пропустим, а да не учиним неколико примедба, које би писац, у корист саме Збирке, требало да усвоји.

Ја немам ништа противу поделе збиркине, коју је писац учинио, само бих напоменуо г. писцу да треба, онако као што је уредио само неке одељке VII., XXXVII., XXXVIII. и још неколико, да уреди и VIII., IX., X. и све остале одељке, тј. сваки одељак треба означити *најуре* римским бројем, који по реду долази, па тек *после* да дође наслов, ако га има, и који се на задатке тога одељка односи.

Општи обрасци наведени одмах у почетку неких одељака, као нпр. они у почетку VIII, IX, X, итд., да не речем да су неопходно нужни, врло

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

су корисни. Њих треба стављати под бројевима римским, као што је то писац лепо учинио само у неким одељцима (XVI, XVII, XXI и још неким); или, још боље, стављати их под $\alpha, \beta, \lambda, \dots$ као што је то у XXII одељку учињено; те опште обрасце никако не треба стављати под бројевима 1, 2, 3, ... као што је то писац већином чинио, пошто одмах испод тих општих образаца, у једном истом одељку, долазе и задаци, опет под бројевима 1, 2, 3, ... што би, при позивању на који општи образац или задатак, чинило малу забуну.

Ја се потпуно слажем са писцем збирке, да и решења неколиких задатака треба да дођу у исту књигу, а никако задаци у једну а решења у другу књигу, као што то неки страни писци препоручују. Ја бих с моје стране још препоручио г. писцу да даде себи труда и изради и у сваки одељак уврсти бар два до десет задатака са резултатима, чији ће број зависити од броја и разноврсности задатака стављених у један одељак. Ти задаци са резултатима служиће ученику за доказ да је пут, којим је до означеног резултата дошао правилан и да му готово истим путем треба ићи и при решавању осталих задатака тога одељка. Још да напоменем само, да не би било забуне по читаоца, треба да су резултати од задатака, кад су под једним истим бројем стављени, одвојени запетом или тачком и запетом, а никако само тачком, јер би у том случају изгледало, у више примера, да је израз, који представља резултат, чинитељ онога израза што је пред њим. Поред тога *не* нужно је свуда, а не само понегде, као што је то писац чинио, пред резултатом ставити реч *одговор* или *скраћено одг.*

Што се језива тиче, из самог списка увиђа се да г. писац добро зна матерњи језик. Кад је већ реч о нашем језику, мило ми је, што ми се указује прилика, да учиним једну примедбу. У новије време опажа се у нашој литератури нека струја, да је не назовем *дружчије*, а на име многи од познатијих писаца неправилно пишу: *ресултат*, *појесија*, *гимнасија*, *цивилсација* и др., како нико у нашем народу не говори, место правилнога: *резултат*, *појезија*, *гимназија* итд., како цео наш народ говори па и страни народи, као Французи, од којих смо, по свој прилици, многе од ових и овакових речи и позајмили. Та струја није пропустила да захвати и писце поменутог удбеника Алгебре, па и писца ове збирке, јер и они свуда пишу резултат место резултат. Ја мислим да је Главни Просветни Савет, кад академија наука то не чини, најпованији да ту струју и њој сличне, које су само на штету нашега језика, најенергич-

није сузбија. Ја сам уверен да ће Главни Просв. Савет наћи пута и начина да томе стане на пут, бар у оваковим дедима која се о држави трошку штампају.

После ових, готово, општих примедба да учиним само још неколико мањих.

Задацима под бројем 60 и 61 из XV одељка природије је место у XVI одељку, и то првом међу задацима који су под бројевима 20—24, а други међу онима 31—33. Даље, одмах у почетку овога XVI одељка требало је, после оних пет (I—V) општих образаца, ставити (под VI) још и образац: $VI (a+b+c)^3 = (a+b)^3 + 3(a+b)^2c + 3(a+b)c^2 + c^3$, који би образац врло корисно послужио при решавању задатака под бројевима 31, 32 и 33, у томе одељку.

У XXVIII одељку пред задатке 19—33 стоји као наслов: *пречистити разломке*. Место речи *пречистити*, која је неудесна, боље је употребити реч *скратити* или још и реч *упростити*. У осталом, овај XXVIII одељак могао би бити спојен са XXX одељком у један.

Одељак XXIX почиње насловом: а) *Проширење разломака*, па онда наставља писац: „Проширити разломак значи, помножити му и бројитељ и именитељ истим бројем.“ Термини *проширење* и *проширити*, веома јако звоне на немачки стил, и нису подесни за означавање онога што се хоће. Много је боље, место наслова *проширење разломака* узети наслов: *Довести разломке на означене именитеље*, који је, у осталом, и сâм писац ставио пред целом збирком задатака (1—29) тога одељка; а то се и хтело са тим задацима. То се постизава помоћу познатог правила о множењу и дељењу бројитеља и именитеља, једнога разломака, истим бројем или изразом.

Одељак XXXIV носи наслов: *Двогуби (разломљени) разломци*. Писац наставља: „Разломак, чији је бројитељ или именитељ разломак или мешовит број или оба у исто време — назива се *двогуби (?) разломак*.“ Даље.

„Разматрајући ове примере види се, да се рад с двогубим разломцима своди на просто дељење“ (разломака). Овај одељак требало је да дође у један са XXXIII одељком, у коме се говори о дељењу разломака. Тјме би се избегао овај неподесни термин: *двогуби* и *разломљени* разломак. У овај одељак писац је ставио 1—45 задатака, међу којима налазимо и ове:

32. $\frac{1}{1 - \frac{1}{1 + \frac{1}{a}}}$; 33. $\frac{1}{a + \frac{1}{a + \frac{1}{a - \frac{1}{a}}}}$; 34. $\frac{1}{b - \frac{1}{b - \frac{1}{b - \frac{1}{b - \frac{1}{b}}}}}$

Да ли писац сматра и ове разломке, као двогубе разломке?!

Одељак XXXVIII носи наслов: *Литералне (опште) једначине*. Литералне (?) једначине; откуда ли писац нађе овај назив?! Сигурно опет у каквој немачкој збирци. Те литералне једначине у Алгебри стр. 83—87 писци називљу *погодбене једначине*. Ја бих се радовао, када би писац избегао ове неподесне, да не речем чудновате, називе, пошто се њима ни у колико не обележава оно што се хоће.

На завршетку да напоменем, да је нужно да сâм писац држи коректуру, или онај кога он одреди. То је нужно стога, што би се и при штампању могло учинити доста знатних исправака. Тако задатак 5 (III одељак) прецизније поставити, иначе је неодређен; задатак 4 (IV од.) преместити у V одељак, где му је место, а десети и седми да дође пре 6, 8 и 9 задатка, од којих су много простији. Даље задаци 1, 2 и 3 (XIII од.) исти су, као и задаци 4 и 6 у истом одељку. Овакове и овима сличне исправке, лако се могу исправити при кориговању.

Кад је се писац већ држао поделе и реда у Алгебри усвојеног, добро би било и одељке LVI до LXXV уредити у ономе реду у коме су и поједине партије, на које се ти одељци односе, изложене у Алгебри.

Користим се овом приликом, да се захвалим Главном Просветном Савету на пажњи и почасти коју ми је учинио.

1. јуна 1892. год.

у Београду

Мијалко В. Ђирић,
професор Велике Школе

За овим је прочитан о овоме делу и други реферат од г. Ст. Давидовића, професора, који гласи:

Главном Просветном Савету.

По жељи Гл. Просветног Савета прегледао сам „Збирку алгебарских задатака, за IV. и V. разред гимназија и реалака приредио В. Димић, проф. математике у I. беогр. гимн.“, и част ми је изнети овде своје мишљење о том делу.

Као што г. Димић сâм каже у предговору, ова је збирка удешена према „Алгебри“ коју је он прошле године израдио у друштву с г. Ср. Ј. Стојковићем, и о којој сам имао част реферовати Гл. Просв. Савету. И ако сам тада, поред других врлина тог уџбеника, навео и велики број одабраних примера и задатака за решавање, сад тек могу потврдити да је тај уџбеник овом збирком алге-

барских задатака добио своју савршену допуну; јер ће у овако богатој збирци и ученици наћи велики број подесних задатака за самостално решавање, а и самом је наставнику олакшано, да буде при избору школских и домаћих задатака методичан.

Број задатака у овој збирци, како тежих тако и најлакших и најпростијих, толики је, да ће имати избора и најспособнији ученик, а и слабији ће ученици у толико јасније разумети алгебарска правила, у колико се више буду вежбали у примени тих правила на решавање алгебарских задатака.

Поред многобројности ова се збирка одликује систематским распоредом и разноврсношћу задатака, а педагошки је оправдано, што је код многих задатака стављено и решење.

Многи су се наставници и до сад служили познатим збиркама Dr. E. Bardey-a и Heiss-a, али ће сад бар сви добити збирку, која по свом богатству, по јасноћи и прегледности означава дидактички напредак у математичкој настави наших средњих школа; с тога ова збирка и заслужује пажњу свију стручњака, и ја је препоручујем за школску потребу.

20. јуна 1892. год.

у Београду.

Стеван Давидовић,
професор.

Савет је, усвајајући мишљење г. г. референтата, одлучио: да је ово дело добро израђено, али није неопходно потребно као обавезна ручна књига за ученике, пошто у алгебри има за њих довољно задатака.

Референтима је одређен хонорар, и то г. Мијалку Ђирићу педесет (50), а г. Ст. Давидовићу тридесет (30) динара.

С овим је свршен овај састанак.

САСТАНАК 544-ги

16. октобра 1892. године, у Београду.

Били су: председник, Стојан Марковић; редовни чланови: др. Мил. Јовановић-Ватут, Ђ. Козарац, Ђ. Милијашевић; ванредни чланови: Ж. Милосављевић, Ђ. Станојевић, Ј. Миодраговић, С. Антоновић, и Ст. Ј. Николић.

Пословођ Мил. Марковић.

I

Прочитан је и примљен записник 543. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црвених послова, од 14. овог мес., ПБр. 14,354,

којим се пита Савет за мишљење о квалификацији г. Јована П. Илића, свршеног ученика Велике Школе.

Савет је прегледао сведоџбу овог кандидата, па је нашао: да г. Илић, који је свршио историјско-филолошки одсек философског факултета Вел Школе, има прописне квалификације за предавача у средњим школама, и то за историјско-филолошку групу науке.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 13. овог мес., ПБр. 14.280, којим се пита Савет за мишљење о квалификацији г. Живана Михаиловића, свршеног ученика Велике Школе.

Савет је прегледао сведоџбу овог кандидата, па је нашао: да г. Михаиловић, који је свршио природно-математички одсек философског факултета Велике Школе, има прописне квалификације за предавача у средњим школама, и то за природно-математичке науке.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 16. овог мес., ПБр. 14.541, којим се пита Савет за мишљење о квалификацији г. Гргура Јакшића, свршеног ученика Вел. Школе.

Савет је прегледао сведоџбу овог кандидата, па је нашао: да г. Јакшић, који је свршио историјско-филолошки одсек философског факултета Велике Школе, има прописне квалификације за предавача у средњим школама, и то за историјско-филолошку групу наука.

V

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 15. овог мес., ПБр. 14.410, којим се пита Савет за мишљење о квалификацији г. Јована Хутера, свршеног ученика Вел. Школе.

Савет је прегледао сведоџбу овог кандидата, па је нашао: да г. Хутер, који је свршио природно-математички одсек философског факултета Велике Школе, има прописне квалификације за предавача у средњим школама, и то за природно-математичку групу наука.

VI

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 13. овог мес., ПБр. 14.301, којим се пита Савет за мишљење о квалификацији д-ра г. Јосифа Садомског.

Савет је прегледао документе овог кандидата, па је нашао: да др. г. Садомски има прописне квалификације за предавача хемije, физике и минералогije у средњим школама, само је по-

требно да најпре доваже да влада српским језиком толико, да може ове предмете предавати на српском језику.

VII

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 16. овог мес., ПБ. 14.479, којим се шаље Савету на оцену молба г. К. Црногорца, професора у пензији, којом подноси поново своје поправљено дело „Ботаничар“.

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену овога дела умоле г. г. Стеван Јакшић и Живојин Јуршић.

VIII

Саслушан је извештај г. Стојана Марковића по актима кривице г. Јевте Ђукића, пређашњег учитеља.

Из разлога, што се из поднесених уверења види да је г. Ђукић, као учитељ, био свуда доброга владања, и што су му оцене за рад у школи одличне и врло добре, Савет је усвојио мњење г. референта, и са свима против једнога, одлучио: да се г. Јевта Ђукић, пређашњи учитељ, може поново примити у учитељску службу.

IX

Прочитан је реферат г. Ж. Поповића о „Француској граматици“ од Ж. Недељковића, који гласи:

Главном Просветном Савету.

О спису пок. Ж. Недељковића, професора, „Француска граматика I. део: о гласовима и II. део: о речима“, који ми је Главни Просветни Савет с писмом својим од 5. фебруара ове године СБр. 50. од п. г. послао, подносим моје мишљење.

Та је граматика написана по наставном плану, који је важно у гимнасијама онда, кад су оне имале седам разреда, и кад се француски језик учио само у три виша разреда. По том су се наставном плану оба дела, што су поменутом граматицом обухваћена, учила тек у петом разреду гимнасијском. Сад су гимнасије подигнуте на осам разреда, и француски се језик почиње учити у њима још од другог разреда. Наравно је дакле, да та граматика ни распоредом ни излагањем своје грађе не би као редован учебник била удесна нарочито за ниже разреде гимнасијске.

И ако би се тај спис с обзиром на то, што гимнасије чине у нас највећи део средњих школа, морао одбити, ипак има два разлога, који га препоручују, а на име:

1) што би са списима истога писца „Француска синтакса. I. део: проста реченица“ и „Француска синтакса. II. део: сложена реченица“, који

су као учбеници за средње школе о државном трошку већ печатани, саставно складну целину, и

2) што би исцрпношћу својом могао корисно послужити као учбеник не само ученицима виших разреда гимназијских до згодније замене, него и ученицима реалака и других стручних школа, па и свакому, који се о изучавању тога језика бави.

На случај, да Савет прими тај спис, напомињем, да би требало одредити кога, да на неким местима у рукопису прореди примере, којима се правила потврђују, и скрати вежбања за превођење с францускога на српски и обратно. Између таквих врло дугих места истичем у првом реду списак именица на *eur* и *euse* на страни 14. и вежбање за превођење с францускога на српски на страни 95. рукописа.

30. децембра 1891. год.
у Београду.

Ж. Поповић.
професор

За овим је прочитан реферат г. Мих. Шљи-
вића, о овој граматици, који гласи:

Главном Провеетном Савету.

Недељковићева Француска граматика удешена је за V. и VI. разред средњих школа по програму који је вредно за стари наставни план. Очевидно је, да књига, удешавана по програму, по коме се учење францускога језика започињало у V. р. и трајало свега три године, не може бити најудеснија за предавање тога језика по програму, за који она није удешавана, и по коме се учење францускога језика започиње у II. р. и траје седам година. Недељковићева књига није за VII. и VIII. разред, јер се до VII. разр. свршавају и граматика и синтакса. Она не може поднети ни за V. и VI. разр., јер се у тим разредима по садашњем програму учи синтакса, а у Недељковићевој књизи налазе се из синтаксе само неке најважније ствари. Остало би, да се она може употребити једино у прва три разреда (II, III и IV.), за учење граматике, ако би била боља и удеснија од Ановог „Извода из француске граматике“, који се сада у тим разредима употребљава. Међу тим, из разлога које ћу навести, ја не држим, да би било корисно Анову књигу заменити Недељковићевом; на против.

Од доброг учбеника за учење граматике туђега језика, иште се, поглавито, ово двоје: 1. да су правила исцрпно, прегледно и методично изложена и тачно и јасно казана, и 2. да има довољно удесних примера за вежбање, те да, помоћу њих, ученици што лакше схвате и што боље утврде

правила. Овај други захтев исто је толико важан, колико и први, а у неку руку и важнији. Када бих имао да бирам између учбеника, у коме би био израђен само теориски део француске граматике, и онога, у коме би се налазили удесни и лепо груписани примери за вежбање, ја бих претпоставио овај други, а држим да би то учинили сви они који предају живи језик. Јер, много је лакше наћи и издиктовати ђацима правила по удесне примере, што нарочито вреди за оне наставнике, који нису толико јаки у францускоме језику, да би сами могли правити примере, а таквих наставника у нас има по доста.

Баш тај практични део, који је толико важан, врло је слаб у Недељковићевој француској граматици. Писац је се једино трудио да нађе примера, у којима ће бити реч или облик за извесно правило, али се мало старао за то, да у тим примерима буде што мање антиципација, т. ј. да се у њима не налазе ствари, које ће се доцније учити и објашњавати, већ да их ученици могу увек самп, на основу већ стеченог знања, и једино уз помоћ речника, преводити. У томе је, по моме мишљењу, једна од највећих мана ове књиге, јер су, услед тога, примери махом неударни, да не речем неупотребљиви. У примерима за мењање члана, дакле у првом почетку учења граматике, налазе се овакви примери: *La mort n'a rien d'affreux pour qui n'a rien à craindre*; — *La danse ne diffère de la folie qu'en ce qu'elle ne peut durer*; — *Les lois sont comme les toiles d'araignée: les petits insectes s'y prennent, les gros passent à travers*. Када се већ у првим вежбањима налазе примери, у којима се почетник, ученик II. разреда, сусреће са изразима: *pour qui, d'affreux, ne diffère qu'en ce que, à craindre*, и са неправилним глаголима *pouvoir* и *prendre*, онда ту не може бити речи о поступности и удесности примера.

Осим тога, мени се чини, да је штетна олакшица, коју писац чини ученицима код примера за превођење са српскога на француски, удешавајући те примере како ће их ученици што лакше превести, па ма како био накарађен српски језик. Примери, зао што су: Најгнуснија неблагодарност, али најстарија јесте она детета наспрам оца; — овај коњ је лепши од онога нашег ујака; — жестока буре срушивши њихов мост, краљица заповеди итд.; зове се средњи век време итд. — могу, нарочито када се често понављају, учинити, да ученици под утицајем навике усвоје извесне обрте реченица који нису ни мало у духу српскога језика. С тога, ако се већ мора чинити олакшица, држим да је боље, да се свака реченица каже

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

чисто српски, а да се под заградом помене како треба француски превести.

Не одобравам ни то, што се код примера за превођење са францускога на српски даје, под заградом, потпун превод, а код примера за превођење са српскога на француски наводе многе речи. Истина то даје књизи много већи волумен, али није ни мало практично, јер не пружа ученицима прилику да се сами вежбају, а то баш и јесте циљ који има да се постигне примерима.

Даље се може замерити, што код неправилних глагола нема примера за превођење са српскога на француски, а они су ту толико исто потребни као и код правилних глагола, као и на свима другим местима. Ја не знам ни један уџбеник за туђи језик, у коме би примери за превођење са матерњег језика на туђи били изостављени једино код неправилних глагола; а не видим ни разлога због којих је то у овој књизи могло бити учињено.

С друге стране, писац наводи на неким местима примере, и ако су они ту са свим излишни или неупотребљиви. Такав је случај са примерима за §. 210, бр. 3., где се казује колико има начина глаголских и који су, па се одмах, за сваки начин посебице, наводи повелики број примера. Пошто мењање глагола у разним временима тих начина долази тек доцније, ти примери су са свим излишни и неупотребљиви на томе месту, и сваки наставник, који би се служио овом књигом, морао би прећи преко њих, као да их и нема. Нашто примери, у којима долазе сви облици индикатива, кондисионела и сибжонктивна, када ученици још не познају те облике?

Исто је тако без разлога, што писац, код разликовања врста именица, наводи преко 50 примера за особне именице. Толико примера није потребно ни онда, када се, при учењу граматике матерњег језика, даје ученицима први појам о особним именицама.

Никаквога разлога нема што писац даје исцрпан речник свију речи на *eur* — *euse*, и *teur* — *trice* и придева који завршни слог *al* претварају у множини у *aux*. Када се већ каже правило, да, на пример, придеви на *al* претварају тај слог у множини у *aux*, онда је довољно навести пет-шест најобичних таквих придева, као што се то обично и чини, а само изузетке, придеве на *al*, који у множини добивају *s*, исцрпно побројати. Ниједан наставник неће, извесно, нагонити ученике, да уче на памет речник речи на *eur* — *euse* и *teur* — *trice*, и нашто онда наводити преко хиљаду тих речи, међу којима има и таквих које су веома ретке или се

никако више и не употребљавају? Једини разлог за то био би, да књига испадне што гломазнија.

Али, и теорискоме делу ове француске граматике има се много што шта замерити. Тако:

1. У одељку о изговору, који да узгред рекнем није довољно прегледно изложен, има и погрешака и непотпуности, као што су:

а) *tz* = *ts*, а у ствари *tz* се изговара као *dз*, када се изговори као један глас.

б) код сложеног самогласника *ai* врло је корисна и потребна напомена, да се он изговара као *aj*, када иза њега дође удвојено *l*, или када се налази у завршном слогу, коме је на крају *l*; а те напомене нема;

в) умекшано *l* изговара се као *j*, а не као *љ*.

г) погрешно је рећи, да се *h* (*aspirée*) изговара „од прилике као српско *х*“, јер се оно у ствари никада не изговара, а сва је разлика између *h aspirée* и *h muette* у томе, што се пред првим члан не апострофује, а пред другим се апострофује;

д) код носних гласова није поменуто, да се *en* не изговара као *an*, већ као *en* у речима на *éen* и *uen*; за тим, да *an* није носни глас, када иза њега стоји *n*; а нису поменути ни изузеци на *emn* и *enn* (*emmeneg*, *ennuyer*).

ђ) код писмена *q* (*que*) каже се, када се *qu* изговара као *ку*, а не помиње се, како се оно изговара по правилу.

е) није истина, да се код свију особних именица на *er*, изговара сугласник *r*, примери: *Bé-ranger*, *horloger*, *Léger* итд.

ж) у §. 55. се каже: „*Ti* се изговара као наше *си* у адјектива на *tial* и *tiel* (*a tiaire* и *tieux*?) и у именица на *atie* (*a étie*?) и *tion*; даље у речима: *facétie*, *prophétie*, *minutie* итд. Ово „даље“ није потребно; боље је рећи именице на *tie*, па би тиме биле обухваћене и све речи, које се наводе под тим „даље“, осим изузетака, које треба изреком навести.

з) у §. 60. каже се, да ако иза *ex* дође *e*, онда се тај слог изговара као *ek*. Међу тим, то вреди само онда, када иза *e* стоје *e* или *i*; у противном случају, изговара се као *eks*, нпр. у: *exclure*, *excuser*, *excommunier* итд.

2. Одељку о глаголима има се замерити:

а) што нема општег прегледа о образовању времена;

б) што се код појединих група неправилних глагола казује само у чему су они неправилни, а не наводе се, као што се то обично чини, главни облици њихови. Из искуства знам, да ученици много брже науче неправилне глаголе, када имају

пред собом главне облике, но када треба сами да их склапају по правилима. Да је доиста корисно и потребно навести главне облике неправилних глагола, доказ је то, што тако чине без разлике сви писци уџбеника за француску граматику. Шта више, у свима таквим уџбеницима налази се још и алфабетски списак (tableau) свију неправилних глагола са осн. облицима; а у Недељковићевој књизи ни тога нема. Када још додамо, да за неправилне глаголе нема примера за превођење са српскога на француски, а да су и примери са францускога на српски махом неударни, онда можемо с разлогом рећи, да је цео одељак о неправилним глаголима слабо израђен.

в) сувишна је педантерија што писац уноси futur antérieur заповеднога начина. Тај облик је тако редак, да можемо прочитати стотине књига, па да ни један пут на њ не наиђемо, с тога се обично и не помиње у уџбеницима, јер нашта теретити памћење ученика једним застарелим обликом, на који они можда никада неће наићи у своме читању.

г) у обрасцима за futur antérieur, овај облик преводи се само са *бићу* и прилогом времена прошлог (*бићу био, имао и т. д.*), а треба поменути да се у извесним случајевима преводи и са *будем* и поменути прилогом.

д) о употреби conditionnel-а у сложеним реченицама, с којом треба ученике упознати још у граматици, писац води само, да се тај облик скопчава са imparfait и plus-que-parfait. Требало је рећи, када се скопчава са imparfait, а када са plus-que-parfait.

Нетачно је и оно што се води о cond. passé 2. облика, да се он употребљава „само онда, када супротно (!) време има пред собом si а сложено је време“, јер се мало даље (§ 348) наводи овакав пример: *Vous eussiez beaucoup mieux fait, dit le prince, de l'avertir que j'étais ici que de m'avertir qu'il était là.*

ђ) у обрасцу за imparfait, 3. л. једнине тога начина гласи: *qu'il donne, qu'il finit (м. finisse), qu'il reçoit (м. reçoive), qu'il rends (м. qu'il rende).*

е) Кад је се писац већ упустио потанко у излагање случајева, у којима се употребљава subjonctif, онда је требало да то буде јасније, прегледније и тачније.

Опште правило о употреби сибжонктива казује се овако: „Subjonctif представља оно што глагол каже као *идеално* и *непостојеће*.“ Ово је са свим нејасно, јер се пре свега не зна, да ли оно „идеално“ и „непостојеће“ служе као допуна глаголу „каже“ или глагоду: „представља“, а после

баш и да је реченица боље стилизована, изрази „идеално“ и „непостојеће“ нису ни мало zgodни да објасне општу употребу сибжонктива. Таквим се језиком не пише, нити се такви изрази употребљавају за ученике од 14 до 15. година.

У 1. „примедби“, у истом §, вели се: глаголи *ordonner, permettre, défendre* и *exhorter*, ако управљају каквом именицом или заменицом, траже да други глагол дође у неодређени начин“. Зар само они? А *promettre, prier, dire* и т. д.?

А у 2. „примедби“ опет се каже: „Тако исто у место сибжонктива стоји infinitif са предлогом *de*, када је подмет у обе реченице исти.“ Ни то није тачно, јер иза глагола који казују: вољу, жељу, паду, и глагола *dicendi* и *sentienti* долази инфинитив *без предлога*, н. пр. је *désire vous rencontrer, il ne croit pas avoir tort* итд). Или није требало помињати ово правило у граматици, или га је требало казати тачно.

ж) *Présent de l'ind. gl. aimer* у обрасцу за мењање у трпноме виду преводи се са: *бивам љубљен* итд. Много је боље: *љубљен сам* или *љубе ме*.

з) На стр. 88. се каже: „*Aller* са infinitiv-ом другог ког глагола значи *најближу будућност*. У томе случају употребљава се глагол *aller* само у садашњем и полупрошлом времену показнога начина.“ — Ово је такође нетачно, јер само *présent* глагола *aller* испред инфинитива другог глагола показује најближу будућност, а *imparfait* показује намеру и преводи се којим од глагола: *хтети, спремати се*, којима се додају изрази; у (оном) тренутку када, таман итд.

и.) На стр. 65. налази се један одељак под насловом „Упитни и одречни облик.“ Ту нема ни једне речи о „одречном“ облику, а о упитном се понавља што је већ раније на једноме месту речено. Према томе, цео тај одељак је издишан.

Овај реферат би испао и сувише дугачак, када бих стао наводити из свију осталих одељака све што ми се у њима чини погрешно, нетачно или непотпуно, па ћу се с тога ограничити само на понеке ствари.

Тако, пре свега, још ћу поменути, да се у § о роду именица ништа не казује о томе, шта у франц. језику одређује род именици; да нису наведене именице, које имају час један а час други род, мењајући или задржавајући своје значење; да се код образовања множине именица не помињу *pluralia* и *singularia tantum*, нити множина сложених именица. Све су то ствари, о којима се говори у граматици, а Недељковић их је изоставио ваљда с тога, што их је погрешно унео у своју синтаксу.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У § 102. се вели: „Кад пред именом стоји какав придев, онда се оно мења у мушком и жен роду, у јединици и множини овако:

de bon vin	de belles fleurs
de	de
à de	à de
de	de

Ово вреди само онда, када је именица узета само једним делом својим и када, с тога, пред њом стоји деони члан: али ако је испред именице одређени члан, онда се она мења као и да нема придева. *la grande armée, de la grande armée* итд.

Код поређења придева (§ 144.) каже се, да се *comparatif d'égalité* прави „стављањем *aussi* и *si* (где?)“ А зар се, ради тога, не употребљава и *autant*?

Између осталих прилога, који се употребљавају за образовање апсолутнога суперлатива, ваводи се и реч *passablement*. Како апсолутни суперлатив казује извесну особину у врло високом степену (*très, fort, excessivement* итд.), то реч *passablement*, која значи прилично, не може ни служити за образовање тога суперлатива.

На крају истога §. вели се, да се каже *него* или *од* (требало је додати; иза компаратива) преводи са *que*. Зашто није поменуто како се преводи *као* и иза *comparatif d'égalité* и *од* или *између* које долази каткада иза сурперлатива?

Није поменуто да присвојна заменица, као год и члан, уздиже компаратив на степен суперлатива; а ни то да члан остаје пред именицом, ако придев у суперлативу дође иза именице,

Обично се код придева, у граматички, помињу главна правила о месту придева. У Недељковићевој књизи нема ништа о томе.

У примедби § 154. каже се, да се „у личне састављене заменице може урачунати и *en*, које замењује 2. пад. личне заменице у оба броја..... Али, ово *en* може се употребити само у односу на напред *тачно одређено лице*.“ Ово је погрешно: 1. с тога, што се *en* не може рачунати у састављене личне заменице, које и немају 2. падежа, 2.) *en* не замењује 2. падеж личне заменице *ма ког* лица, већ само 3-ег; 3.) што се *en* не употребљава „само на напред *тачно одређено лице*“, већ поглавито онда кад је реч о животињама и стварима, а за лица чешће се употребљава лична заменица са предлогом *de*.

У § 159.: У место *de lui, d' elle, d' eux, d' elles* употребљава се *en*, када је реч о стварима (а у § 154., који сад поменуемо, важе се, да се *en* употребљава само на напред *тачно одређено*

лице“!); а у место *à lui, à elle, à eux, à elles* употребљава се *у*.

Зашто овде није поменуто, да *у* не замењује личну зам. 3. лица само са предлогом *de, à*, већ и са свима предлозима који казују место а у свези су са личном заменицом 3-ег лица, дакле и са предлозима *dans, en, sur, chez, devant*, ипр. *Es-tu en France? Oui, j' y suis; — Le médecin demeure-t-il encore dans cette maison? Non, il n' y demeure plus; — L' omnibus passe (- t -) il devant votre porte? Oui, il y passe* итд.

У § 157. при набрајању случајева, у којима се употребљавају растављене личне заменице, изостављена су ова три: 1. иза *comparatif-a*, 2. испред односне заменице, 3. у свези са *même*.

У даље недостатке ове француске граматике долази и то, што су правила у њој често нејасна и незгодно казана. Да поменем само два три случаја.

§. 230. „*Subjonctif* представља оно што глагол каже као *идеално, непостојеће*.“

§. 200. „*La plupart* тражи, да глагол дође у множину; долази пак (ко долази: *la plupart* или глагол?) у јединицу, кад после ове заменице стоји именица у јединици.“

§. 158. а, „Заменица наша *себи, себе* каже се у францускоме језику са *moi, toi, lui, elle, nous, vous, eux, elles*, кад је реч о одређеном лицу или ствари.“

Као допуна овоме је тачка б. истога параграфа: „заменица *soi* (себе) не употребљава се у множини; употребљава се за ствари или лица у *општим и неодређеним реченицама*.“

Ово објашњење употребе заменице *soi* је и нетачно и нејасно и непрегледно.

У тачки а, нетачан је онај додатак „кад је реч о одређеном лицу или ствари,“ јер се *soi* може употребити баш и када је реч о одређеној ствари, ипр. *la poésie porte son excuse avec soi; les remords que le crime traîne apres soi sont toujours cuisants* итд. Тај додатак је у исто време и нејасан, јер он вреди (бар прва половина његова) само за 3. л., а како је правило стилизовано, изгледа да може вредити за сва лица. У тачки б. нејасно је да ли други део њен вреди и за множину „у општим и неодређеним реченицама“ или вреди само за јединицу, а није јасно ни то, какве су то „опште и неодређене реченице.“

Осим тога, цело то објашњење о употреби заменице *soi* није прегледно изложено. Ствар је у томе, да се ученицима објасни, када ће се српска заменица *себи, себе* превести растављеном личном заменицом одговарајућег лица, а када са *soi*. Мени се чини, да, ради тога, најпре треба

рећи, да се срп. заменица *себе* не преводи никада са *soi* већ са растављеном личном заменицом одговарајућег лица (*moi, toi, nous, vous, eux, elles*), ако се она односи на субјект, који је у 1. и 2. л. (једине или множине) или у 3. л. множине; да се, према томе, *soi* употребљава само када се *себе* односи на субјект, који је у 3. л. једине, и то за лица само ако нису одређена, а за ствари може се употребити баш и када су одређене.

Оваквих нејасно или незгодно казаних правила има повећи број у овој књизи.

На послетку ваља поменути да ни српски језик, којим је писана ова књига није такав какав треба да буде у школској књизи. На сваком кораку налазимо на правописне, граматичке и синтактичке погрешке, на јужне изразе, архаизме и туђе речи.

Између осталих налазимо и ове правописне погрешке: подисник, предпоследњи, предходи, одкрити, безсмртан, безстидан, изплачем, обезчашћен безплатан, свезка, дрзкост, полазка, изкрпити, изтибукати, приметба, сведочба, хрђав, захрђати, шветски, љутски, сутски, госпотски, отступити, отличан, отвесан, пакосан, болесан, слетствено, седски, стојати, зактевати, много, водити, видио, желити, желио, мајкина, госба, пријонити, обоица, осеците, осечем, петнајест, определење, сажалене, ниједанпут, другчије, садањи, с' узити, обранбен итд. итд.

Осим тога, има доста застарелих и туђих речи као: удовлестворити, правитељство, уметништво, патријаршески, притјажавати, притежалац, преминућство, добродјетелна фамилија (а има и доброћетелан), приљежава, спрезање, учеван, повторити, противстајати, обозрив, научењак, саизводети, превазиђе, произнешен (*prononcé*), ничим мање; — кусур, асна, маказе, сајдија, пијаца, конкуренкиња, штап, пеглати, вапор, (парна лађа), пантљика, театор, фамилија итд.

Од граматичких и синтактичких погрешака поменућу само ове: давајући, бежући, удвојава, дивноц, не волу (м. воле) метути, мети (м. метнути метни,) ми двоје (м. нас двоје), млијаху (*imperf.* од млети), пренаша се, једно до друго (м. до другог), кад се поређују (м. пореде), различних ступња (м. ступања или ступњева), уз неодређени начин увршћавају се и глаголски придеви, ево вам нож, ево ваша цепенна марама (вашег ножа, цепенне мараме), одликује се у доброме или злом (м. у добру и злу); кад би (м. бисмо) добили добре вести, ми би (м. бисмо) вас пратили на маскеном баду (м. на маскени бад); ми га нађосмо лежећа на слами; сумња ли се гусеница да ће постати лептиром;

писам баш о *никоме* говорно, носи овај нож код *оштрача*; част не може бити жигосана насиљама тираније итд.

У ову врсту погрешака долази и то што се прилози времена садашњег и прошлог употребљавају и онда у зависној реченици, када субјект ове није исти који и у главној реченици; а то није допуштено у српском. Такве су, на пример, ове реченице: жестока бура срушивши њихов мост, Ксеркс заповеди итд.; краљица јавивши, да хоће да дође у комедију (ваљда: позориште?) и да жели да г-ђица К игра улогу, која није њена, млада глумица пријону и научи итд.; неко чести-тајући јој на томе, ја знаћах, рече она итд. Овакве конструкције су француске, али нису у духу српскога језика, и ми их морамо казати описно: кад је жестока бура срушила, кад је краљица јавила итд.

Погрешно је и оно што се у погодбеним реченицама свеза *si* са *plus-que-parfait* преводи са *кад би*, јер се ово може употребити само онда када иза *si* долази *imparfait*. Не каже се: „ја би му био платио, *кад би* имао био новаца“ или „мој брат би био био (!) несрећан, *кад би* био живио као ја“, већ: ја бих му (био) платио, *да сам* имао новаца; мој брат би био (а не: би био био) несрећан, *да је* живео као ја. — Осим тога, баш и да у српскоме има облик за *conditionnel passé* (а мени се чини да га нема, већ да је просто преведен са францускога), за глагол бити он не постоји. Ко још каже: ја би био био несрећан, да сам итд.!

Кад је реч о погодбеном начину, треба поменути, да писац редовно и свуда пише: ја би, ми би, ви би, место: ја бих, ми бисмо, ви бисте.

На овоме месту треба поменути још и ове речи и изразе, који су више грешке против лепоте и чистоте језика, но против правилности. Такви су: зар се ви не бојите, да ће и г-ђице бити *конкуренткиње* односно *те иочасти*; овде почива онај *крз* кога почивају толики други; међу речима које су *присно* скопчане; за род код предмета *положићемо* ова правила; не појмам да се може *бити срећним* уживањем без *врлине*; да мој брат није био имао мој штап, *он се не би био сломио* (ко се не би био сломио?); глаголи у *основи којих* се налази; при овом угледу (*à cette vue*); дирнут сажаљењем, стека народа (*concours du peuple*), вредљива нескладност (*une choquante dissonance*), свршетни (м. завршни), Ханибал прећаше Риму *више од једанпут*, итд. итд.

На послетку, има неколико погрешака и у француском језику.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тако, н. пр. *sentimental* не значи „што припада чулима“ већ тужан, сетан, невесео.

На стр. 39. пример *plans géométraux* значи геометријске равни, а не геометријски планови!

На стр. 61. у примеру: Идите, нећу вас дуже задржавати, глагол задржавати је преведен глаголом *arrêter*, који значи задржати некога у кретању, зауставити, а задржати опога, који већ стоји, каже се *retenir*.

religieusement copié преведено је са верски поправљен. а треба: брижљиво, скрупулозно.

à qui en voulez-vous не значи: на кога смерате, већ: на кога се срдите? (стр. 11.)

На стр. 61. *à la bonheur* значи: што се тиче! *chicanouse* се преводи реју сплеткаш *ci-devant* значи: напред, негда, пређе.

На стр. 201. има пример: се *sanif* не *coupre pas bien, donnez m'en l' autre*. Овако се не може казати француски, већ или: *donnez-moi l' autre* или *donnez m'en un autre*.

Као што се види, Недељковићевој књизи има се много што шта замерити, и у практичном и у теоријском делу, тако да она не би могла заменити корисно Анову књигу, која се сада употребљава у нижим разредима; а исправљати у њој све што није онако, како би требало да буде, значило би писати нову књигу. Према томе, ја не могу ову књигу препоручити Главном Просветном Савету.

Благодарим Главном Просветном Савету на поверењу, којим ме је изводео одликовати.

6. августа 1892. год.
у Београду.

Мих. Шљивић
проф. I. беогр. гимн.

Савет је, по прочитању реферата, одлучио: да се ово дело овакво какво је не може примити за понуђену потребу.

Г. г. референтима је одређен хонорар и то г. Ж. Поповићу тридесет (30), а г. Шљивићу шесет (60) динара.

X

Прочитан је француски написани реферат г. А. Магруа, професора Вел. Школе, о „Француској Читанци за средње школе, по Плеку,“ од г. Јов. В. Несторовића, професора.

Г. Магру вели у свом реферату, да је „Француска Читанка“ од г. Јов. Несторовића врло подесна књига, ако јој је смер да ученицима, који почињу учити француски, пружи лако и угодно штиво; да је пак ово дело, ако треба да да уче-

ницима кратак преглед о списима најславнијих француских писаца, доста непотпуно. Велики писци, вели г. Магру, нису готово никако заступљени, а и оно што је унесено, има слабе вредности. Тако је В. Хигу и Ламартину уступљена једна или две стране, а Michaud-у, данас већ заборављеном, дато је двадесет и више страна.

За овим је прочитан реферат о овоме делу од г. Мих. Шљивића, који гласи:

Главном Просветном Савету.

О Плекувој француској читанци, коју је г. Ј. В. Н. удесио за српске школе, бићу врло кратак. Плец је познат као мајстор у писању уџбеника за француски језик. Стручна критика је то давно изрекла, а употреба утврдила. Што се тиче саме читанке, о којој је овде реч, она је, по моме мишљењу, боља од свију познатијих књига те врсте. Г. Ј. В. Н. није могао учинити бољим избор.

Од када је исцрпена (срећом!) Мајзнерова француска читанка, у нас је се употребљавао I део Ановог *Französisches Lesebuch-a*, онако како га је Ан удесио за немачке ученике. И ова је књига добра, али, пре свега, она је удешена за немачке а не за српске школе, а осим тога Плецова је књига боља, не само што су у њој потпуније заступљени разни литерарни облици, већ и што је у њој много више дијалогског елемента, који згодно служи као припрема за вежбање у разговору, и на послетку што у њој има много мање него у Ану ствари сувопарних за децу. А када је Плецова читанка боља од оне, која се сада употребљава, а уз то је још удешена за српске школе, онда ће на сваки начин бити корисно, да се она штампа о државном трошку и уведе као уџбеник у средње школе.

Благодарим Главном Просветном Савету на поверењу, којим ме је изводео одликовати.

6. августа 1892. год.
у Београду.

Мих. Шљивић
проф. I. беогр. гимн.

Према напоменама изложеним у рефератима, савет је одлучио: да се не може упуштати у доношење одлуке о примању и непримању овога дела поглавито с тога, што још није израђен програм за француски језик у средњим школама, према новоме наставном плану, који ће се завести у нашим гимназијама.

Г. г. референтима одређено је на име хонорара свакоме по двадесет (20) динара.

С овим је свршен овај састанак.

ПРОСВЕТНИ КОВЧЕЖИЋ

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Управни одбор добротворног фонда шабачке гимназије прегледао је фондовске рачуне за 1892. годину. По овом прегледу стање фонда у овој рачунској години било је:

I

Главни капитал.

1. Пренесено из 1891. рач. године 8821·89 дин.; 2. Примљено је у 1892. години од 10 утемељача 1440 дин. Свега 10,261·89 дин.

Ова сума од 10.261·89 динара сматра се као основни капитал, који се по фондовским статутима не сме трошити.

Од ове суме налази се:

1. У шабачкој штедионици под интересом 5% 4565 дин.; 2. На Аугу код приватних лица, с интересом 12% 3985 дин.; 3. У хартијама од вредности 163·20 дин.; 4. Код рачунополагача нађено је крајем 1892. год. готовине од прихода 1547·69 дин.; Свега 10,260·89 дин.

II.

Покретни капитал.

1. Примљено од св.-савске забаве 759·50 дин.; 2. Од разних поклона 476·95 дин.; 3. Од интереса на уложени капитал у штедионици 273·55 дин.; 4. Од интереса на уложени капитал код приватних лица 390·92 дин. Свега 1990·92 дин.

Од ове суме утрошено је, према одлукама управног одбора, 1750 дин.

Остаје дакле од покретног капитала за пренос у 1893 год. 150·92 дин.

Овом покретном капиталу има се додати још непокупљени интерес од приватних лица 76·66 дин. Свега 227·58 дин.

У књигу текућих рачуна за 1893. рач. годину заведена је као основни капитал сума од 10.261·89 динара.

Од ове суме налази се код приватних лица на привременом дугу 1275 динара.

Утемељачи у овој рачунској години били су:

1. Г-ђа Лепосава Манојловић, за супруга Ђорђа, с улогом од 100 дин.; 2. Г-ђа Јелка Поповић, за супруга Милоша, са улогом од 120 дин.; 3. Поро-

лица Даринке Петровић са улогом од 100 дин.; 4. Г. Илија Радуловић, за брата Милана, са улогом од 200 дин.; 5. Марко Митић, бив. бојација, са улогом од 100 дин.; 6. Јеврем Матић, бив. трговац, са улогом од 120 дин.; 7. Драгутин Јовановић, бив. трговац, са улогом од 200 дин.; 8. Марко Поповић, за супругу Јелисавету, са улогом од 100 дин.; 9. Милан Јовановић са улогом од 200 дин.; 10. Драгутин Спасојевић, за оца Илију, са улогом од 200 динара.

Поклонили су:

1. Марко Митић, бив. бојација, 20 дин.; 2. Марко Поповић 40 дин.; 3. Милан Јовановић 40 дин.; 4. Драгутин Спасојевић 40 дин.; 5. Ђорђе Арамбашић 10 дин.; 6. Витомир Младеновић 10 дин. 7. Његово Високопреосвештенство господин Митрополит Михаило 50 динара.

У току 1892. рач. године фонд је око сто ученика снабдео књигама и школским потребама. Неколицини је купљено одело. Неким је ученицима дата помоћ у новцу, а фонд је неком сумом новаца потпомогао и сахрањивање + Мила Маленичића, философа III. године. О Божићу је ученицима (преко стотини) издата новчана помоћ у вредности између 5 и 10 динара; сем тога су из фонда сахрањене и две сиротне а добре ученице у току ове године.

КБр. 88.

9. фебруара 1893. год.

у Шапцу.

В. Младеновић с. р.

рачунополагач доброт. фонда, директор шаб. гимназије.

*

Према извештају г. Ђуре Врбавца, проф. и заст. директора јагодинске ниже гимназије, постоји у Јагодини, још од 1881. године, «фонд сиротних ученика јагодинских школа». Имаовина његова износи 2.000 динара, које у готовини, које у државним папирима од вредности. Готовина је дата под камату там. штедионици, па се од интереса њеног и од прихода, добивених од годишњих забава, одевају 60—70 ученика свију тамошњих школа. Овај фонд има и своја штампана правила, по којима фондом рукује управа, изабрана од наставника — наставница — гимназије и основних школа. Садашњи је председник те управе г. Ђ. Врбавац. — Пок. Светозар Косовљанин, бив. там. трговац, за вештао је 2013 динара, да се и од овога новца

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

образује фонд, који ће носити име покојниково са истим циљем, а да и њиме рукује управа напред поменутога фонда.

Г. Филип Ла Ренотијер од Ферари, познати пријатељ Срба и добротвор српских ђака, поконио је и ове године, о Вожићу, 500 динара у злату, да се из те суме одену сиромашни ученици и ученице основних школа у **Кладову**.

Пок. министар просвете и цркв. послова, Јован Бошковић, поконио је сваком учитељу и свакој учитељици основних школа у **Пироту**, по један примерак св. II. својих „Скупљених Списа“, а због чланка „О неговању српске народности“.

Г. Светозар Р. Прљевић, трговац у **Ужицу**, уписао се за члана добротвора „фонда за потпомагање сиромашних ученика и ученица основних школа ужичких“, са улогом од *педесет динара*, а г. Јанићије Т. Манојловић, професор ужичке реалке, за члана утемељача истога фонда, са улогом од *двадесет динара*.

Г. Живко Иковић, председник општине **Грлишке**, ср. зајеч., окр. приор., поконио је икону св. Саве за учионицу I одељења тамошње основне школе.

Г. Јањо Манојловић, проф. у **Ужицу**, предао је директору ужичке реалке *33 динара*, да се поделе међу сиромашне ђаке те школе, а у част и славу његовог патрона св. Архиђакона Стевана.

Удружење трговачко-занатлијске омладине у **Ужицу**, и г. Спасоје Г. Радишић, там. трговац, уписали су се за чланове добротворе „фонда за потпомагање сиромашних ученика и ученица основних школа ужичких“, уплативши *по педесет динара* на име прописаног улога.

Г. Милош Миловановић, професор II. београдске гимназије, поконио је књижици ниже гимназије у **Лозници** 8 разних својих списа у 10 свезака.

Фонду сиромашних ученика и ученица осн. школа у **Прокупљу**, поконили су по *двадесет динара* добровољног прилога г. г.: Стојан Данчевић,

председ. општ., Мита Вељић и Стајко Иковић, трговци тамошњи.

Г. Миливоје Вићентијевић, трговац у **Лозници**, поконио је там. нижој гимназији једну уоквирену слику св. Саве, у бојама.

На овогод. св.-савској забави, приређеној у основној школи у **Пољни**, ср. левач., окр. морав., пало је *двадесет и три динара* добровољних прилога у корист там. школског фонда.

Г. Срећко Милетић, предавач н. гимн. у **Смедереву**, и ученици I. разреда, којима је он старешина, купили су од својих добровољних прилога и поконили: 1) смедеревској н. гимназији једну лепо уоквирену икону св. Саве, с наменом, да она увек краси учионицу I. разреда; 2) једном сиромашном ученику I. разреда један пар топлих зимских хаљина.

Приликом овогод. св.-савске прославе у основној школи на **Рапској**, као и на вечерњој забави, коју су приредили наставници те школе, приложили су тамошњи грађани свега *102'10 динара* у корист сиромашних ученика.

О овогод. прослави св. Саве у школи **Јабданичкој** (ср. бољевачки, окр. црногор.) приложили су тој школи — а за душу своје умрле деце: г. г. Степан Јоксимовић, председник општ.; и Милутин Јоксимовић, писар, једно школско звоно; г. Стеван Јоксимовић 34 прописнице, а г. Степан Јоксимовић 80 ком. писаљака за хартију и за таблу.

Г. Стеван Х. Поповић, књијар у **Лесковцу**, поконио је за сиромашне ученике там. н. гимназије 10 прим. књиге „Ђачко црквено певање и рипидно облачење“.

На дан овогод. прославе св. Саве поконили су осн. школи у **Карбулову** (окр. крајин.); 1) тамошњи грађани *тринаест динара*, 2) општина карбуловска — сем редовног издржавања из школског буџета — *шест динара*; 3) г. Јеремија П. Попадић-Даросавац, наставник исте школе, једну већу икону св. Саве, у вредности *6 дин.*, и разних корисних књига у вредн. *30 динара*.

ИСПРАВКА. На страни 180. ове свеске „Просв. Гласника“ дошло је постављење г. Јевр. А. Илића за професора Богословије погрешно под натпис „Министарство просвете и црквених послова“, а треба да је стављено под натпис „Средње школе“, у истом ступцу.

Уредништво.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А